

19. IDEM lib. 11. Responforum.

Debitor pecuniam publicam seruo publico citra voluntatem eorum solvit, quibus debitum recte solvi potuit: obligatio pristina manebit, sed dabitur ei compensatio peculii fini, quod seruus publicus habebit.

20. IDEM lib. 13. Responforum.

Ob negotium copiarum expeditionis tempore mandatum, curatorem condemnatum, pecuniam jure compensationis retinere non placuit: quoniam ea non compensatur.

21. PAULUS lib. 1. Quaestionum.

Postea quam placuit inter omnes, id, quod invicem debetur, ipso jure compensari, si procurator absentis conveniatur, non debebit de rato cavere, quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo petitur.

22. SCÆVOLA lib. 2. Quaestionum.

Si debeas decem [millia], aut hominem, utrum adversarius vollet, ita compensatio hujus debiti admittitur, si adversarius palam dixisset, utrum voluisset.

23. PAULUS lib. 9. Responforum.

ID, * quod pupillorum nomine debetur, si tutor petat, non posse compensationem obijci ejus pecuniæ, quam ipse tutor suo nomine adversario debet.

24. IDEM lib. 3. Decretorum.

Jussit Imperator auctori adprobantem sibi à fisco deberi, quod ipse convenitur.

TIT. III.

DEPOSITI, VEL CONTRA.

1. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum.

Depositum est, quod custodiendum alicui datum est. Distum ex eo, quod ponitur: prapositio enim de auget depositum, ut ostendat, totum fidei ejus commissum, quod ad custodiam rei pertinet. §. 1. Prætor ait: *Quod neque tumultus, neque incendii, neque ruina, neque naufragii causa depositum sit, in simplum: [ex] earum autem rerum, quæ supra comprehensa sunt, in ipsum in duplum: in heredem ejus, quod dolo malo ejus factum esse dicetur, qui mortuus sit, in simplum: quod ipsius, in duplum judicium dabo.* §. 2. Merito has causas deponendi separavit Prætor, quæ continent fortuitam causam depositionis ex necessitate descendente, non ex voluntate proficiscentem. §. 3. Eum tamen deponere tumultus, vel incendii, vel cæterarum causarum gratia intelligendum est, qui nullam aliam causam deponendi habet, quam imminens ex causis supra scriptis periculum. §. 4. Hæc autem separatio causarum justam rationem habet: quippe cum quis fidem elegit, nec depositum redditur, contentus esse debet simpli. eum vero extante necessitate deponat, crescit perfidia crimen: & publica utilitas coercenda est, vindicandæ reipublicæ causa: est enim inutile in causis hujusmodi fidem frangere. §. 5. Quæ depositis rebus accedunt, non sunt deposita, utputa, si homo vestitus deponatur, vestis enim non est deposita: nec si equus cum capistro, nam solus equus depositus est. §. 6. Si convenit, ut in deposito & culpa præstetur, rata est conventio: contractus enim legem ex conventionem accipiunt. §. 7. Illud non probabis, dolum non esse præstandum, si convenerit: nam hæc conventio contra bonam fidem, contraque bonos mores est: & ideo nec sequenda est. §. 8. Si vestimenta servanda balneari data perierunt, si quidem nullam mercedem servandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri, & dolum duntaxat præstare debere puto: quod si accepit, ex conducto.

§. 9. Si quis servum custodiendum conjecerit forte in pistrinum, si quidem merces intervenit custodiæ, puto esse actionem adversus pistrinarium ex conducto: si vero mercedem accipiebam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum accipiebat, ex locato me agere posse. Quod si operæ ejus servi cum custodia pensabantur, quasi genus locati & conducti intervenit: sed, quia pecunia non datur, præscriptis verbis datur actio: si vero nihil aliud, quam cibaria præstabat, nec de operis quicquam convenit, depositi actio est. §. 10. In conducto & locato, & in negotio, ex quo diximus præscriptis verbis dandam actionem, & dolum, & culpam præstabunt, qui servum receperunt: at si cibaria tantum dabat, dolum duntaxat. sequemur tamen, (ut Pomponius ait), & quid habuerunt proscriptum, aut quid convenerit: dummodo sciamus, & si quid fuit proscriptum, dolum tamen eos præstaturus, qui receperunt, qui solus in depositum venit.

§. 11. Si te rogavero, ut rem meam perferas ad Titium, ut is eam ser-

vet, qua actione tecum experiri possim, apud Pomponium quaritur? Et putat, tecum mandati: cum eo vero, qui eas res receperit, depositi: si vero tuo nomine receperit, tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depositi; quam actionem mihi præstabis, mandati iudicio conventus. §. 12. Quod si rem tibi dedi, ut, si Titius [rem] non recepisset, tu custodires, nec eam receperit: videndum est, utrum depositi tantum, an & mandati actio sit? Et Pomponius dubitat. puto tamen, mandati esse actionem: quia plenius fuit mandatum, habens & custodiæ legem. §. 13. Idem Pomponius querit, si tibi mandavero, ut rem ab aliquo meo nomine receptam custodias, idque feceris, mandati, an depositi teneris? Et magis probat, mandati esse actionem, quia hic est primus contractus. §. 14. Idem [Pomponius] querit, si apud te volentem me deponere, jufferis apud libertum tuum deponere, an possim tecum depositi experiri? Et ait, si tuo nomine, hoc est, quasi te custodituro, deposuisses, mihi tecum depositi esse actionem: si vero suaseris mihi, ut magis apud eum deponam, tecum nullam esse actionem: cum illo depositi [actio est]: nec mandati teneris, quia rem meam gessi. Sed si mandasti mihi, ut periculo tuo apud eum deponam, cur non sit mandati actio, non video. † Plane si fidejussisti pro eo, Labeo omnimodo fidejussorem teneri ait: non tantum si dolo fecit is, qui depositum suscepit, sed & si non fecit, est tamen res apud eum: quid enim, si fureret is, apud quem depositum sit? vel pupillus sit? vel neque heres, neque bonorum possessor, neque successor ejus exstaret? tenebitur ergo, ut id præstet, quod depositi actione præstari solet. §. 15. An in pupillum, apud quem sine tutoris auctoritate depositum est, depositi actio datur, quaritur? Sed probari oportet, si apud doli mali jam capacem deposueris, agi posse, si dolum commisit: nam [&] in quantum locupletior factus est, datur actio in eum, & si dolum non intervenit.

§. 16. Si res deposita deterior reddatur, quasi non reddita, agi depositi potest: cum enim deterior redditur, potest dici, dolo malo redditam non esse. §. 17. Si servus meus deposuerit, nihilominus depositi habeo actionem. §. 18. Si apud servum deposuero, & cum manumisso agam, Marcellus ait, nec tenere actionem: quamvis solemus dicere, doli etiam in servitute commissi teneri quem debere; quia & * delicta, & noxæ caput sequuntur. erit igitur ad alias actiones competentes decurrendum. §. 19. Hæc actio bonorum possessoribus, cæterisque successoribus, & ei, cui ex Trebelliano Senatusconsulto restituta est hereditas, competit. §. 20. Non tantum præteritus dolum in depositi actione veniet, sed etiam futurus, id est, post litem contestatam. §. 21. Inde scribit Neratius: si res deposita sine dolo malo amissa sit, & post iudicium acceptum recuperaretur, nihilominus recte ad restitutionem reum compelli, nec debere absolvi, nisi restituat. † Idem Neratius ait, quamvis tunc tecum depositi actum sit, cum restituendi facultatem non habeas, horreis forte clausis: tamen, si ante condemnationem restituendi facultatem habeas, condemnandum te, nisi restituas: quia res apud te est. tunc enim querendum, an dolo malo feceris, cum rem non habeas. §. 22. Est autem & apud Julianum lib. 13. Digestorum scriptum, eum, qui rem deposuit, statim posse depositi actione agere: hoc enim ipso dolo facere eum, qui suscepit, quod reposcenti rem non reddat. Marcellus autem ait, * non semper videri posse dolo facere eum, qui reposcenti non reddat: quid enim, si in provincia res sit; vel in horreis, quorum aperiendorum condemnationis tempore non sit facultas? vel conditio depositionis non exstitit? §. 23. Hanc actionem bonæ fidei esse, dubitari non oportet. §. 24. Et ideo [&] fructus in hanc actionem venire, & omnem causam, & partum, dicendum est: ne nuda res veniat. §. 25. Si rem depositam vendidisti, eamque postea redemisti in causam depositi, etiam si sine dolo malo postea perierit, teneri te depositi: quia semel dolo fecisti, cum venderes. §. 26. In depositi quoque actione in litem juratur.

§. 27. Non solum si servus meus, sed & si is, qui bona fide mihi serviat, rem deposuerit, æquissimum erit, dari mihi actionem, si rem ad me pertinentem deposuit. §. 28. Simili modo, & si usum fructum in seruo habeam, si id, quod deposuit, ex eo peculio fuit, quod ad me pertinebat, vel res mea fuit, eadem actione agere poterit. §. 29. Item, si servus hereditarius deposuerit, heredi postea adeunti competit actio. §. 30. Si servus deposuit, five vivat, five decesserit, utiliter dominus hac actione experietur: ipse autem servus manumissus non poterit agere, sed & si fuerit alienatus: adhuc ei competit actio, cujus fuit servus, cum deponeret: initium enim contractus spectandum est. §. 31. Si duorum servus sit, qui deposuit, unicuique dominorum in partem competit depositi.

§. 32. Si rem à seruo depositam Titio, quem dominum ejus putasti, cum non esset, restituisse, depositi actione te non teneri, Celsus ait: quia nullus dolus intercessit. cum Titio autem, cui res restituta est, dominus servi ager: sed si exhibuerit, vindicabitur: si vero, cum sciret esse alienum, consumpserit, condemnabitur; quia dolo fecit, quo minus possideret. §. 33. Eleganter apud Julianum quaeritur, si pecuniam servus apud me deposuit, ita ut domino pro libertate ejusdem, egoque dederò, an teneatur depositi? Et lib. 13. Digestorum scribit, si quidem sic dederò, quasi ad hoc penes me depositam, reque certioravero, non competere tibi depositi actionem, quia sciens recepisti: careo igitur dolo. si vero quasi meam pro libertate ejus numeravero, tenebor. Quae sententia vera mihi videtur: hic enim non tantum sine dolo malo non reddidit, sed nec reddidit: aliud est enim reddere, aliud quasi de suo dare.

§. 34. Si pecunia apud te ab initio hac lege deposita sit, ut, si voluisses, uteris, priusquam utaris, depositi teneberis. §. 35. Sape evenit, ut res deposita, vel nummi periculo sint ejus, apud quem deponuntur: ut puta, si hoc nominatim convenit. sed & si se quis deposito obtulit, idem Julianus scribit, periculo [se] depositi illigasse: ita tamen, ut non solum dolum, sed etiam culpam & custodiam praestet, non tamen casus fortuitos. §. 36. Si pecunia in saculo signato deposita sit, & unus ex heredibus ejus, qui deposuit, veniat repetens, quemadmodum ei satisfiat, videndum est? Promenda pecunia est vel coram Praetore, vel intervenientibus honestis personis, & exsolvenda pro parte hereditaria. sed etsi resignetur, non contra legem depositi fiet, cum vel Praetore auctore, vel honestis personis intervenientibus hoc eveniet. residuo vel apud eum remanente, si hoc voluerit; sigillis videlicet prius ei impressis, vel à Praetore, vel ab his, quibus coram signacula remota sunt: vel si hoc recusaverit, in aede deponendo. Sed si res sunt, quae dividi non possunt, omnes debebit tradere, satisfactione idonea à petitore ei praestanda in hoc, quod supra ejus partem est: satisfactione autem non interveniente, rem in aedem deponi, & omni actione depositarium liberari.

§. 37. Apud Julianum lib. 13. Digestorum talis species relata est. ait enim: Si depositor decesserit, & duo existant, qui inter se contendunt, unusquisque solum se heredem dicens, ei tradendam rem, qui paratus est, adversus alterum, reum defendere: [hoc est, eum, qui depositum suscepit.] quod si neuter hoc onus suscipiat, commodissime dici ait, non esse cogendum à Praetore iudicium suscipere: oportere igitur rem deponi in aede aliqua, donec de hereditate judicetur. §. 38. Si quis tabulas testamenti apud se depositas, pluribus praesentibus, legit, ait Labeo depositi actione recte de tabulis agi posse. Ego arbitror & injuriarum agi posse, si hoc animo recitatum testamentum est quibusdam praesentibus, ut iudicia secreta ejus, qui testatus est, divulgarentur. §. 39. Si prado, vel fur deposuerint, & hos Marcellus lib. 6. Digestorum putat recte depositi auctores: nam interest eorum, eo quod teneantur. §. 40. Si quis argentum, vel aurum depositum petat, utrum speciem, an & pondus complecti debeat? Et magis est, ut utrumque complectatur: scyphum forte, [vel] lancem, vel pateram dicendo, & materiam, & pondus addendo. sed & si purpura sit infecta, vel lana, pondus similiter adjiciendum: salvo eo, ut, si de quantitate ponderis incertum est, juranti succurratur. §. 41. Si cista signata deposita sit, utrum cista tantum petatur, an & species comprehendendae sint? Et ait Trebatius, cistam repetendam, non singularum rerum depositi agendum. Quod [&] si res offensa sunt, & sic depositae, adjiciendae sunt & species vestis. Labeo autem ait, eum, qui cistam deponit, singulas quoque res videri deponere: ergo & de rebus agere eum oportet. † Quid ergo, si ignoraverit is, qui depositum suscipiebat, res ibi esse? Non multum facere, cum suscepit depositum. Ego & rerum depositi agi posse existimo, quamvis signata cista deposita sit.

§. 42. Filium familias teneri depositi, constat: quia & ceteris actionibus tenetur. sed & cum patre ejus agi potest duntaxat de peculio: † Idem & in seruo: nam cum domino agitur. Plane & Julianus scripsit, & nobis videtur: si eorum nomine, qui sunt in potestate, agatur, veniat in iudicium, & si quid per eum, in cuius iure sunt, captus fraudatusve est: ut & dolus eorum veniat, non tantum ipsorum, cum quibus contractum est. §. 43. Si apud duos sit deposita res, adversus unumquemque eorum agi poterit: nec liberabitur alter, si cum altero agatur: non enim electione, sed solutione liberantur. Proinde si ambo dolo fecerunt, & alter, quod interest, praestiterit: alter non convenietur; exemplo duorum tutorum. Quod si alter vel nihil, vel minus facere possit, ad alium pervenietur:

† Idemque, & si alter dolo non fecerit, & ideo sit absolutus: nam ad alium pervenietur. §. 44. Sed si duo deposuerunt, & ambo agant, si quidem sic deposuerunt, ut vel unus tollat totum, poterit in solidum agere: sin vero pro parte, pro qua eorum interest, tunc dicendum est, in partem condemnationem faciendam. §. 45. Si deposuero apud te, ut post mortem tuam reddas: & tecum, & eum herede tuo, possum depositi agere. possum enim mutare voluntatem, & ante mortem tuam depositum repetere. §. 46. Proinde & si sic deposuero, ut post mortem meam reddatur, potero & ego, & heres meus, agere depositi: [ego] mutata voluntate. §. 47. Quia autem dolus duntaxat in hanc actionem venit, quaesitum est, si heres rem apud testatorem depositam, vel commodatam distraxit, ignarus depositam, vel commodatam, an teneatur? Et quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum pervenit? Et verius est, teneri eum: hoc enim ipso dolo facit, quod id, quod ad se pervenit, non reddit.

2. PAULUS lib. 31. ad Edictum.

Quid ergo, si pretium nondum exegit? aut minoris, quam debuit, vendidit? Actiones suas tantummodo praestabit.

3. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Plane, si possit rem redimere, & praestare, nec velit, non caret culpa: quemadmodum si redemptam, vel alia ratione suam factam noluit praestare, causatus, quod semel ignarus vendiderit.

4. PAULUS lib. 3. ad Plautium.

SED etsi non sit heres, sed putavit se heredem, & vendidit, simili modo lucrum ei extorquebitur.

5. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum.

EI, apud quem depositum esse dicitur, contrarium iudicium depositi datur: in quo iudicio merito in litem non juratur; non enim de fide rupta agitur, sed de indemnitate ejus, qui depositum suscepit. §. 1. In sequestrem depositi actio competit; si tamen cum sequestre convenit, ut certo loco rem depositam exhiberet, nec ibi exhibeat, teneri eum palam est. Quod si de pluribus locis convenit, in arbitrio ejus est, quo loci exhibeat: sed si nihil convenit, denunciandum est ei, ut apud Praetorem exhibeat. §. 2. Si velit sequester officium deponere, quid ei faciendum sit? Et ait Pomponius, adire eum Praetorem oportere, & ex ejus auctoritate denunciatione facta his, qui eum elegerant, ei rem restituendam, qui praesens fuerit. Sed hoc non semper verum puro: nam plerumque non est permittendum, officium, quod semel suscepit, contra legem depositionis deponere; nisi iustissima causa interveniente, & cum permittitur, raro ei res restituenda est, qui venit: sed oportet eam, arbitrato iudicis, apud aedem aliquam deponi.

6. PAULUS lib. 2. ad Edictum.

PROPRIE [autem] in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque traditur.

7. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum:

SI hominem apud se depositum, ut quaestio de eo haberetur, ac propterea vincitum, vel ad malam mansionem extensum, sequester solverit misericordia ductus, dolo proximum esse, quod factum est, arbitror: quia, cum sciret, cui rei pararetur, intempestive misericordiam exercuit, cum posset non suscipere talem causam, quam decipere. §. 1. Datur actio depositi in heredem ex dolo defuncti in solidum: Quamquam enim alias ex dolo defuncti non solemus teneri, nisi pro ea parte, quae ad nos pervenit, tamen hic doli ex contractu, rei que persequutione descendit: ideoque in solidum unus heres tenetur; plures vero pro ea parte, qua quisque heres est.

§. 2. Quotiens foro cedunt nummularii, solet primo loco ratio haberi depositariorum: hoc est, eorum, qui depositas pecunias habuerunt, non quas scenore apud nummularios, vel cum nummulariis, vel per ipsos exercebant. & ante privilegia igitur, si bona venierint, depositariorum ratio habetur: dummodo eorum, qui vel postea usuras acceperant, ratio non habeatur, quasi renunciaverint deposito. §. 3. Item quaeritur, utrum ordo spectetur eorum, qui deposuerunt; an vero simul omnium depositariorum ratio habeatur? Et constat, simul admittendos: hoc enim Rescripto Principali significatur.

8. PAPINIANUS lib. 9. Quaestionum.

QUD privilegium exercetur non in ea tantum quantitate, quae in bonis argentarii, ex pecunia deposita, reperta est, sed in omnibus fraudatoris facultatibus: idque propter necessarium usum argentariorum ex utilitate publica receptum est. Plane

Plane, sumptus causa, qui necessarie factus est, semper præcedit: nam, deducto eo, bonorum calculus subduci solet.

9. PAULUS lib. 17. ad Edictum.

In depositi actione, si ex facto defuncti agatur adversus unum ex pluribus heredibus, pro parte hereditaria agere debeo: si vero ex suo delicto, pro parte non ago. merito: quia æstimatio refertur ad dolum, quem in solidum ipse heres admisit.

10. JULIANUS lib. 2. ex Minicio.

Nec adversus coheredes ejus, qui dolo carent, depositi actio competit.

11. ULPIANUS lib. 41. ad Sabinum.

Quod servus deposuit, is, apud quem depositum est, servo rectissime reddet ex bona fide: nec enim convenit bonæ fidei, abnegare id, quod quis accepit, sed debet reddere ei, à quo accepit: sic tamen, si sine dolo omni reddat, hoc est, ut nec culpæ quidem suspicio sit. denique Sabinus hoc explicuit, addendo, *nec ulla causa intervenit, quare putare possit, dominum reddi nolle.* hoc ita est, si potuit suspicari, iusta scilicet ratione motus: cæterum sufficit bonam fidem adesse. sed & si ante ejus rei furtum fecerat servus, si tamen ignoravit is, apud quem deposuit, vel credidit dominum non invitum fore hujus solutionis, liberari potest; bona enim fides exigitur. Non tantum autem si remanenti in servitute fuerit solutus, sed etiam si manumisso vel alienato, ex justis causis liberatio contingit: scilicet, si quis ignorans manumissum vel alienatum, solvit. Idemque & in omnibus debitoribus servandum Pomponius scribit.

12. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

Si in Asia depositum fuerit, ut Roma reddatur, videtur id actum, ut non impensa ejus id fiat, apud quem depositum sit, sed ejus, qui deposuit. §. 1. Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo ejus est, apud quem depositum est: ubi vero depositum est, nihil interest. † Eadem dicenda sunt communiter & in omnibus bonæ fidei judiciis. Sed dicendum est, si velit actor suis impensis, suoque periculo perferri rem Romam, ut audiendus sit: quoniam & in ad exhibendum actione id servatur. §. 2. Cum sequestre recte agatur depositi sequestraria actione: quam & in heredem ejus reddi oportet. §. 3. Quemadmodum quod ex stipulatu, vel ex testamento dari oporteat, post judicium acceptum cum detrimento rei periret: sic depositum quoque eo die, quo depositi actum sit, periculo ejus, apud quem depositum fuerit, est, si iudicii accipiendi tempore potuit id reddere reus, nec reddidit.

13. PAULUS lib. 31. ad Edictum.

Si quis inficiatus sit non adversus dominum, sed quod eum, qui rem depositam petebat, verum procuratorem non putaret, aut ejus, qui deposuisset, heredem: nihil dolo malo fecit. postea autem si cognoverit, cum eo agi poterit: quoniam nunc incipit dolo malo facere, si reddere eam non vult. §. 1. Competit etiam conditio, depositæ rei nomine: sed non antequam id dolo admissum sit. non enim quemquam hoc ipso, quod depositum accipiat, conditione obligari, verum quod dolum malum admiserit.

14. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

Si plures heredes exstiterint ei, qui deposuerit, dicitur, si major pars adierit, restituendam rem præsentibus. *Majorem autem partem non ex numero utique personarum, sed ex magnitudine portionum hereditariarum intelligendam, cautela idonea reddenda.* §. 1. Sive autem cum ipso, apud quem deposita est, actum fuerit, sive cum herede ejus, & sua natura res ante rem judicatam intercederit, veluti, si homo mortuus fuerit, Sabinus & Cassius, absolvi debere eum, cum quo actum est, dixerunt: quia æquum esset, naturalem interitum ad actorem pertinere; utique cum interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.

15. JULIANUS lib. 13. Digestorum.

Qui rem suam deponi apud se patitur, vel utendam rogat, nec depositi, nec commodati actione tenetur: sicuti qui rem suam conducit, aut precario rogat, nec precario tenetur, nec ex locato.

16. AFRICANUS lib. 7. Quæstionum.

Si is, apud quem rem deposueris, apud alium eam deponat, & ille dolo quid admiserit, ob dolum ejus, apud quem postea sit depositum, eatenus eum teneri apud quem tu deposueris, ut actiones suas tibi præstet.

17. FLORENTINUS lib. 7. Institutionum.

Licet deponere tam plures, quam unus possunt: attamen apud sequestrum non nisi plures deponere possunt. nam tum id sit,

cum aliqua res in controversiam deducitur; itaque hoc casu in solidum unusquisque videtur deposuisse: quod aliter est, cum rem communem plures deponunt. §. 1. Rei depositæ proprietates apud deponentem manet: sed & possessio; nisi apud sequestrum deposita est. nam tum demum sequestrum possidet: id enim agitur ea depositione, ut neutrius possessioni id tempus procedat.

18. NERATIUS lib. 2. Membranarum.

De eo, quod tumultus, incendii, ruina, naufragii causa depositum est, in heredem de dolo mortui actio est pro hereditaria portione, & in simplum, & intra annum quoque: in ipsum, & in solidum, & in duplum, & in perpetuum datur.

19. ULPIANUS lib. 17. ad Edictum.

Julianus & Marcellus putant, filiumfamilias depositi recte agere posse.

20. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

Si sine dolo malo rem depositam [tibi,] amiseris, nec depositi teneris, nec cavere debes, si deprehenderit, eam reddi: si tamen ad te iterum pervenerit, depositi teneris.

21. IDEM lib. 60. ad Edictum.

Si apud filiumfamilias res deposita sit, & emancipatus rem teneat, pater nec intra annum de peculio debet conveniri: sed ipse filius. §. 1. Plus Trebatius existimat, etiam si apud servum depositum sit, & manumissus rem teneat, in ipsum dandam actionem, non in dominum: licet ex cæteris causis in manumissum actio non datur.

22. MARCELLUS lib. 5. Digestorum.

Si duo heredes rem apud defunctum depositam dolo intervertierint, quodam utique casu in partes tenebuntur. Nam si dividerint decem [millia], quæ apud defunctum deposita fuerant, & quina [millia] abstulerint, & uterque solvendo est, in partes obstricti erunt: nec enim amplius actoris interest. Quod si lancem confaverint, aut constari ab aliquo passi fuerint, aliæque species dolo eorum interversa fuerit, in solidum conveniri poterunt, ac si ipsi servandam suscepissent. nam certe verum est, in solidum quemque dolo fecisse: & nisi pro solido, res non potest restitui. Nec tamen absurde sentiet, qui hoc putaverit. plane, nisi integræ rei restitutione, eum, cum quo actum fuerit, liberari non posse; condemnandum tamen, si res non restituetur, pro qua parte heres exstitit.

23. MODESTINUS lib. 2. Differentiarum.

Actione depositi conventus, servo constituto cibariorum nomine, apud eundem judicem utiliter experitur.

24. PAPINIANUS lib. 9. Quæstionum.

Lucius Titius Sempronio salutem. Centum nummos, quos hoc die commendaſti mihi, adnumerante servo Stichio actore, esse apud me, ut notum haberes, hac epistola, manu mea scripta, tibi notum facio: qua, quando voles, & ubi voles, confestim tibi numerabo. Quæritur, propter usurarum incrementum? Respondi: depositi actionem locum habere: quid est enim aliud commendare, quam deponere? Quod ita verum est, si id actum est, ut corpora nummorum eadem redderentur: nam si, ut tantundem solveretur, convenit, egreditur ea res depositi notissimos terminos. In qua quæstione, si depositi actio non teneat, cum convenit tantundem, non idem reddi: rationem usurarum haberi, non facile dicendum est. Et est quidem constitutum, in bonæ fidei judiciis, quod ad usuras attinet, ut tantundem possit officium arbitri, quantum stipulatio: sed contra bonam fidem & depositi naturam est, usuras ab eo desiderare temporis ante moram, qui beneficium in suscipienda pecunia dedit: si tamen ab initio de usuris præstandis convenit, lex contractus servabitur.

25. IDEM lib. 3. Responsorum.

De sponsaliorum, aut postea res oblatas puellæ, quæ sui juris fuit, pater suscepit: Heres ejus, ut exhibeat, recte convenietur etiam actione depositi. §. 1. Qui pecuniam apud se non obſignatam, ut tantundem redderet, depositam, ad usus proprios convertit, post moram in usuras quoque iudicio depositi condemnandus est.

26. SCÆVOLE lib. 4. Responsorum.

Publia Mavia, cum proficisceretur ad maritum suum, arcam clausam cum veste & instrumentis commendavit Gajæ Sejæ, & dixit ei: *Cum salva sanave venero, restitues mihi; certe, si aliquid mihi humanum contigerit, filio meo, quem ex alio marito suscepi.* Defuncta ea intestata, desidero, res commendatæ cui restitui debeant:

ant: filio, an marito? *Paulus respondit*, filio. §. 1. Lucius Titius ita cavit: *Ἐλαβον, καὶ ἔχω εἰς λόγον παρακαταθήκης τὰ προγεγραμμένα τῷ ἀργυρίῳ δηνάρια μυρία, καὶ πάντα ποιήσω, καὶ συμφωνῶ, καὶ ὁμολογήσω, ὡς προεγγράπται' καὶ συνεθεμένη χορηγήσαι σοι τοκοὶ ἐκάστη μῶνς ἐκάστη μῶνς ὀβολῶν τεσσαράς, μέχρι τῆς ἀποδόσεως παντὸς τῷ ἀργυρίῳ.* id est, *Susepti, habeoque apud me titulo depositi superscripta denarium argenti decem millia: meque ad prescriptum omnia prestaturum & promitto, & profiteor: conventionem scilicet inita, ut quoad omne argentum reddatur, in singulos menses, singulasque libras, usurarum nomine, quaterenos tibi obolos subministrem.* Quæro, an usuræ peti possunt? *Paulus respondit*, eum contractum, de quo queritur, depositæ pecuniæ modum excedere: [&] ideo secundum conventionem usuræ quoque actione depositi peti possunt. §. 2. Titius *Sempronius salutem.* *Haberem a vobis auri pondus plus minus decem, & discos duos, sacrum signatum: ex quibus debetis mihi decem, quos apud Titium deposuistis: item quos Trophimati decem: item ex ratione patris vestri decem & quod excurrit: Quæro, an ex huiusmodi scriptura aliqua obligatio nata sit, scilicet quod ad solam pecuniæ causam attinet? Respondit*, ex epistola, de qua queritur, obligationem quidem nullam natam videri, sed probationem depositarum rerum impleri posse. An autem is quoque, qui deberi sibi cavit in eadem epistola decem, probare possit hoc, quod scripsit, iudicem æstimatum.

27. IDEM lib. 7. Responsorum.

Lucius Titius, cum haberet filiam in potestate Sejam, Pamphilo servo alieno in matrimonium collocavit: cui etiam dotem dedit, quam sub titulo depositi in cautionem contulit, & postea, nulla denunciatione à domino facta, pater deceffit: mox & Pamphilus servus: *Quæro*, qua actione Seja pecuniam petere possit, cum ipsa patri heres exstiterit? *Paulus respondit*, quoniam dos constitui non potuit, ex causa depositi actione de peculio pecuniam repetendam.

28. SCÆVOLA lib. 1. Responsorum.

Quintus Cæcilius Candidus ad Paccium Rogatianum epistolam scripsit in verba infra scripta: *Cæcilius Candidus Paccio Rogatiano suo salutem.* *Viginti quinque nummorum, quos apud me esse voluisti, notum tibi [ita] hac epistola facio, ad ratiunculam meam ea pervenisse: quibus ut primum prospiciam, ne vacua tibi sint, [id est, ut usuras eorum accipias,] curæ habebō.* *Quæsitum est*, an ex ea epistola etiam usura peti possint? *Respondi*, deberi ex bonæ fidei iudicio [usuras], si ve percepit, si ve pecunia in re sua usus est.

29. PAULUS lib. 2. Sententiarum.

Sacculum, vel argentum signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito contrectaverit, & depositi, & furti actio mihi in eum competit. §. 1. Si [ex] permisso meo deposita pecunia is, penes quem deposita est, utatur, ut in cæteris bonæ fidei iudiciis, usuras ejus nomine prestare mihi cogitur.

30. NERATIUS lib. 1. Responsorum.

Si fidejussor pro te, apud quem depositum est, litis æstimatione damnatus sit, rem tuam fieri.

31. TRYPHONINUS lib. 9. Disputationum.

Bona fides, quæ in contractibus exigitur, æquitatem summam desiderat. Sed eam utrum æstimamus ad merum jus gentium, an vero cum præceptis civilibus, & prætoriiis: veluti, reus capitalis iudicii deposuit apud te centum, is deportatus est, bona ejus publicata sunt; utrumne ipsi hæc reddenda, an in publicum deferenda sint? Si tantum naturale jus & gentium intuemur, ei, qui dedit, restituenda sunt: si civile jus, & Legum ordinem, magis in publicum deferenda sunt. Nam male meritis publice, ut exemplo aliis ad deterrenda maleficia sit, etiam egestate laborare debet. §. 1. Incurrit hic & alia inspectio, [an] bonam fidem inter eos tantum, [inter] quos contractum est, nullo extrinsecus adsumpto, æstimare debeamus, an respectu etiam aliarum personarum, ad quas id, quod geritur, pertinet; exempli loco, latro spolia, [quæ] mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis, utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat? Si per se dantem, accipientemque intuemur, hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is, qui dedit: Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt, quo facto scelestissimo adempta sunt. & probo *hanc esse justitiam, qua suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius persona justiore repetitione.* Quod si ego ad petenda ea non veniam, nihilominus ei restituenda sunt, qui deposuit, quamvis male quæsitam deposuit. Quod & Marcellus in prædone & fure scribit. Si tamen ignorans latro, cujus filio, vel servo rem abstulisset, apud patrem dominumve ejus deposuit ignorantem: nec ex jure gentium consistit depositum; cujus hæc est potestas: ut alii, non domino sua ipsius res quasi aliena servanda detur. Et si rem meam fur, quam me ignorante subripuit, apud me etiam nunc delictum ejus ignorantem deposuerit: recte dicitur non contrahi depositum; quia * non est ex fide bona, rem suam dominum prædoni restituere compelli. sed & si etiam nunc ab ignorante domino tradita sit, quasi ex causa depositi, tamen indebiti dati condictione competet.

32. CELSUS lib. 11. Digestorum.

Quod Nerva diceret, *latiorem culpam dolum esse*, Proculo displicebat: mihi verissimum videtur. Nam & si quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est, nisi tamen ad suum modum curam in deposito præstat, fraude non caret: nec enim salva fide minorem iis, quam suis rebus, diligentiam præstabit.

33. LABEO lib. 6. Posteriorum à Javoleno

Epitomatorum.

Servus tuus pecuniam cum Attio in sequestre deposuit apud Mævium, ea conditione, *ut ea tibi redderetur, si tuam esse probasses: si minus, ut Attio [redderetur:]* Possè dixi cum eo, apud quem deposita esset, incerti agere, id est, ad exhibendum, & exhibitam vindicare: quia servus in deponendo tuum jus deterius facere non potuisset.

34. IDEM lib. 2. Pithanon.

Potes agere depositi cum eo, qui tibi non aliter, quam nummis à te acceptis depositum reddere voluerit, quamvis sine mora, & incorruptum reddiderit.

LIBER SEPTIMUS DECIMUS.

TIT. I.

MANDATI, VEL CONTRA.

I. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Obligatio mandati consensu contrahentium consistit.

§. 1. Ideo per nuncium quoque, vel per epistolam mandatum suscipi potest. §. 2. Item sive rogo, sive volo, sive mando, sive alio quocunque verbo scripserit, mandati actio est. §. 3. Item mandatum & in diem differri, & sub conditione contrahi potest.

§. 4. Mandatum, nisi gratuitum, nullum est: nam originem ex officio atque amicitia trahit. contrarium ergo est officio merces: interveniente enim pecunia, res ad locationem & conductionem potius respicit.

2. GAJUS lib. 2. Rerum cottidianarum.

[si ve aureorum].

Mandatum inter nos contrahitur, sive mea tantum gratia tibi mandem, sive aliena tantum, sive mea & aliena, sive mea & tua, sive tua & aliena. Quod si tua tantum gratia tibi mandem, supervacuum est mandatum, & ob id nulla ex eo obligatio nascitur.

§. 1. *Mea tantum gratia* intervenit mandatum, veluti, si tibi mandem, ut negotia mea geras, vel ut fundum mihi emeris, vel ut pro me fidejubeas.

§. 2. *Aliena tantum*, veluti, si tibi mandem, ut Titii negotia gereres, vel ut fundum ei emeris, vel ut pro eo fidejubeas.

§. 3. *Mea, & aliena*, veluti, si tibi mandem, ut mea, & Titii negotia gereres: vel ut mihi & Titio fundum emeris: vel ut pro me & Titio fidejubeas. §. 4. *Tua, & mea*, veluti, si mandem tibi, ut sub usuris crederes ei, qui in rem meam mutaretur. §. 5. *Tua, & aliena*, veluti, si [tibi] mandem, ut Titio sub usuris crederes.

Quod si, ut sine usuris crederes: *aliena tantum gratia* intervenit mandatum. §. 6. *Tua autem gratia* intervenit mandatum, veluti, si mandem tibi, ut pecunias tuas potius in emptiones prædiorum colloces, quam fœneres; vel ex diverso, ut fœneres potius, quam in emptiones prædiorum colloces. cujus generis mandatum, magis consilium est, quam mandatum: & ob id non est obligatorium: quia nemo ex consilio obligatur, etiamsi non expediat ei, cui datur: quia liberum est cuique, apud se explorare, an expediat sibi consilium.

3. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Praeterea in causa mandati etiam illud vertitur, ut interim nec melior causa mandantis fieri possit, interdum melior, deterior vero nunquam. §. 1. Et quidem si mandavi tibi, ut aliquam rem mihi emereres, nec de pretio quidquam statui, tuque emisti, utriusque actio nascitur. §. 2. Quod si pretium statui, tuque pluris emisti, quidam negaverunt, te mandati habere actionem, etiamsi paratus esses, id, quod excedit, remittere: namque iniquum est, non esse mihi cum illo actionem, si nolit; illi vero, si velit, mecum esse.

4. GAJUS lib. 2. Rerum cottidianarum [vel aureorum].

Sed Proculus recte eum, usque ad pretium statutum, acturum existimat: quae sententia sane benignior est.

5. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Diligenter igitur fines mandati custodiendi sunt: nam qui excessit, aliud quid facere videtur. §. 1. Et si susceptum non impleverit, tenetur. §. 2. Itaque si mandavero tibi, ut domum Sejanam centum emereres, tuque Titianam emeris longe majoris pretii, centum tamen, aut etiam minoris: non videris implevisse mandatum. §. 3. Item si mandavero tibi, ut fundum meum centum venderes, tuque eum nonaginta vendideris, & petam fundum: non obtabit mihi exceptio, nisi & reliquum mihi, quod deest mandatu meo, praestes, & indemnem me per omnia conserves. §. 4. Servo quoque dominus si praecerit, certa summa rem vendere, ille minoris vendiderit, similiter vindicare eam dominus potest: nec ulla exceptione summoverti, nisi indemnitas ei praestetur. §. 5. Melior autem causa mandantis fieri potest, si, cum tibi mandassem, ut Stichum decem emereres, tu eum minoris emeris; vel tantidem, ut aliud quicquam servo accederet: utroque enim casu, aut non ultra pretium, aut intra pretium fecisti.

6. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Si remunerandi gratia honor intervenit, erit mandati actio.

§. 1. Si cui fuerit mandatum, ut negotia administraret, hac actione erit conveniendus. nec recte negotiorum gestorum cum eo agitur; nec enim ideo est obligatus, quod negotia gessit, verum idcirco, quod mandatum suscepit; denique tenetur, etsi non gessisset. §. 2. Si passus sim, aliquem pro me fidejubere, vel alias intervenire, mandati teneor: & nisi pro invito quis intercesserit, aut donandi animo, aut negotium gerens, erit mandati actio.

§. 3. Rei turpis nullum mandatum est: & ideo hac actione non agitur. §. 4. Si tibi mandavero, quod mea non intererat, veluti, ut pro Sejo intervenias, vel ut Titio credas: erit mihi tecum mandati actio (ut Celsus lib. 7. Digestorum scribit), & ego tibi sum obligatus.

§. 5. Plane, si tibi mandavero, quod tua intererat, nulla erit mandati actio, nisi mea quoque interfuit: aut si non esses facturus, nisi ego mandassem, [&] si mea non interfuit, tamen erit mandati actio. §. 6. Apud Julianum lib. 13. Digestorum quaritur: Si dominus jusserit, procuratorem suum certam pecuniam sumere, & foenerare periculo suo, ita ut certas usuras domino penderet [dumtaxat], si pluris foenerare potuisset, ipse lucraretur; in creditam pecuniam videtur (inquit) accepisse. Plane, si omnium negotiorum erat ei administratio mandata, mandati quoque eum teneri: quemadmodum solet mandati teneri [debitor], qui creditoris sui negotia gessit.

§. 7. Marius Paulus quidam fidejusserat pro Daphnide, mercedem pactus ob suam fidejussionem; & sub nomine alterius ex eventu litis caverat, sibi certam quantitatem dari: hic à Claudio Saturnino Praetore majores fructus inferre jussuserat: [&] advocacionibus ei idem Saturninus interdixerat. Videbatur autem mihi iudicatum solvi fidejussisse, & quasi redemptor litis extitisse, & velle à Daphnide mandati iudicio consequi, quod erat condemnatus. Sed rectissime Divi fratres rescripserunt, nullam actionem eum propter suam calliditatem habere: quia mercede pacta accesserat ad talem redemptionem. Marcellus autem sic loquitur de eo, qui pecunia accepta spondit, ut, si quidem [hoc] actum est, ut suo periculo sponderet, nulla actione agat: sin vero non hoc actum est, utilis ei potius actio competat. Quae sententia utilitati rerum consonanea est.

7. PAPINIANUS lib. 3. Responsorum.

Salarium procuratori constitutum, si extra ordinem peti coeperit, considerandum erit, laborem dominus remunerare voluerit, atque ideo fidem adhiberi placitis oporteat: an eventum litium, ma-

joris pecuniae praemio, contra bonos mores procurator redemerit?

8. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Si procuratorem dedero, nec instrumenta mihi causa reddat, qua actione mihi teneatur? Et Labeo putat, mandati eum teneri: nec esse probabilem sententiam existimantium, ex hac causa agi posse depositi: uniuscujusque enim contractus initium spectandum, & causam. §. 1. Sed & si per collusionem procuratoris absolutus sit adversarius, mandati eum teneri: sed si solvendo non sit, tunc de dolo actionem adversus eum, qui per collusionem absolutus sit, dandam ait. §. 2. Sed & de lite, quam suscepit exsequendam, mandati eum teneri constat. §. 3. Si quis mandaverit alicui gerenda negotia ejus, qui ipse sibi mandaverat, habebit mandati actionem, quia & ipse tenetur: tenetur autem, quia agere potest. Quanquam enim vulgo dicatur, procuratorem ante litem contestatam facere procuratorem non posse, tamen mandati actio est: ad agendum enim dumtaxat hoc facere non potest. §. 4. Si tutores mandaverint contutori suo mancipium emendum pupillo, & ille non emerit, an sit mandati actio? Et utrum tantum mandati, an vero & tutelae? Et Julianus distinguit: referre enim [ait], cujus generis servum tutores uni tutorum mandaverint, ut emeret; nam si supervacuum servum, vel etiam onerosum, mandati actione tantum eum teneri, tutelae non teneri: si vero necessarium servum, tunc & tutelae eum teneri, [non] solum, sed & ceteros: nam & si [non] mandassent, tenerentur tutelae, cur servum pupillo necessarium non comparaverunt. Non sunt igitur excusati, quod contutori mandaverunt, quia emere debuerunt. Plane, habebunt nihilominus mandati actionem, quia mandato non est obtemperatum. contra quoque Julianus ait, tutorem, qui emit, mandati actionem habere adversus contutores suos. §. 5. Si liber homo, cum bona fide serviret, mandaverit Titio, ut redimeretur, & nummos ex eo peculio dederit, quod ipsum sequi, non apud bonae fidei emptorem relinquere debuit; Titiusque pretio soluto liberum illum manumiserit; mox ingenuus pronunciatus est: habere eum mandati actionem, Julianus ait, adversus eum, cui se redimendum mandavit: sed hoc tantum inesse mandati iudicio, ut sibi actiones mandet, quas habet adversus eum, à quo comparavit. † Plane, si eam pecuniam dederit, quae erat ex peculio ad bonae fidei emptorem pertinente, nullae ei (inquit Julianus) mandati actiones possunt: quia nullas habet, cum ei suos nummos emptor dederit. quinimo (inquit) ex vendito manebit obligatus: sed & haec actio inutilis est, quia quantum fuerit consecutus, tantum empti iudicio necesse habebit praestare.

§. 6. Mandati actio tunc competit, cum coepit interesse ejus, qui mandavit: ceterum, si nihil interest, cessat mandati actio: & eatenus competit, quatenus interest: ut puta, mandavi tibi, ut fundum emereres: si intererat mea emi, teneberis; ceterum, si eundem hunc fundum ego ipse emi, vel alius mihi, neque interest aliquid, cessat mandati actio. † Mandavi, ut negotia gereres: si nihil deperierit, quamvis nemo gesserit, [nulla actio est:] aut si alius idonee gesserit, cessat mandati actio. Et in similibus hoc idem erit probandum.

§. 7. Si ignorantes fidejussores debitorem solvisse, vel etiam acceptilatione, sive pacto liberatum, ex substantia debitoris solverunt, non tenebuntur mandati.

§. 8. Quod & ad actionem fidejussoris pertinet. Et hoc ex rescripto Divorum Fratrum intelligere licet. Hujus verba haec sunt Catullo Juliano: Si hi, qui pro te fidejusserant, in majorem quantitatem damnati, quara debiti ratio exigebat, scientes & prudentes auxilium appellationis omiserunt: poteris, mandati agentibus his, aequitate iudicis tueri te. Igitur, si ignoraverunt, excusata ignorantia est: si scierunt, incumbebat eis necessitas provocandi. ceterum dolo versati sunt, si non provocaverunt. Quid tamen, si paupertas eis non permisit? Excusata est eorum inopia. Sed & si testato convenerunt debitorem, ut, si ipse putaret, appellaret, puto rationem eis constare.

§. 9. Dolo autem facere videtur, qui id, quod potest restituere, non restituit. §. 10. Proinde, si tibi mandavi, ut hominem emereres, tuque emisti, teneberis mihi, ut restituas. † Sed & si dolo emere neglexisti, (forte enim pecunia accepta alii cessisti, ut emeret) aut si lata culpa (forte si gratia ductus, passus es alium emere) teneberis. Sed & si servus, quem emisti, fugit, si quidem dolo tuo, teneberis: si dolus non intervenit, nec culpa, non teneberis, nisi ad hoc, ut caveas, si in potestatem tuam pervenerit, te restitutum. † Sed & si restituas, & tradere debes. & si cautum est de evictione: vel potes desiderare, ut tibi caveatur: puto sufficere,

sufficere, si mihi hac actione cedas, ut procuratorem me in rem meam facias, nec amplius praestes, quam consecutus sis.

9. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

DE tuo etiam facto cavere debes.

10. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Idemque & in fundo, si fundum emit procurator: nihil enim amplius, quam bonam fidem praestare eum oportet, qui procurat. §. 1. Sed & si de sanitate servi procuratori cautum est, aut caveri potest, aut de ceteris vitiis, idem erit dicendum: aut, si culpa caveri non curaverit, condemnabitur. §. 2. Si ex fundo, quem mihi emit, procurator fructus consecutus est, hos quoque officio iudicis praestare eum oportet. §. 3. Si procurator meus pecuniam meam habeat, ex mora utique usuras mihi pendet. Sed & si pecuniam meam foenori dedit, usurasque consecutus est, consequenter dicemus, debere eum praestare, quantumcunque emolumentum sensit, sive ei mandavi, sive non: quia bonae fidei hoc congruit, ne de alieno lucrum sentiat. Quod si non exercuit pecuniam, sed ad usus suos convertit, in usuras convenietur, quae legitimo modo in regionibus frequentantur. † Denique Papinianus ait, etiam si usuras exegerit procurator, & in usus suos converterit, usuras eum praestare debere. §. 4. Si quis Titio mandaverit, ut ab actoribus suis mutuam pecuniam acciperet, mandati eum non acturum, Papinianus lib. 3. Responsum scribit: quia de mutua pecunia eum habet obligatum: & ideo usuras eum petere non posse, quasi ex causa mandati, si in stipulationem deductae non sunt.

§. 5. Idem Papinianus libro eodem refert, fidejussori condemnato, qui ideo fidejussit, quia dominus procuratori mandaverat, ut pecuniam mutuam acciperet, utilem actionem dandam, quasi infortioriam; quia & hic quasi praeposuisse eum mutuae pecuniae accipiendae videatur. §. 6. Si cui mandavero, ut à Titio stipuletur, poterit cum eo, cui mandavi, agere mandati, ut eum accepto liberet, si hoc velim; vel si malim, in hoc agam, ut eum deleget mihi, vel [si] cui alii volero. † Et Papinianus libro eodem scribit: si mater pro filia dotem dederit, eamque mandante filia vel illico stipulata sit, vel etiam postea, mandati eam teneri, quamvis ipsa sit, quae dotem dederit. §. 7. Si quis ea, quae procurator suus & servi gerebant, ita demum rata esse mandavit, si interventu Sempronii gesta essent, & male pecunia credita sit, Sempronium, qui nihil dolo fecit, non teneri. & est verum, eum, qui non animo procuratoris intervenit, sed affectionem amicalem promisit in monendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis consilio, mandati non teneri: sed si quid dolo fecerit, non mandati, sed magis de dolo teneri. §. 8. Si mandavero procuratori meo, ut Titio pecuniam meam credat sine usuris, isque non sine usuris crediderit, an etiam usuras mihi restituere debeat, videamus? Et Labeo scribit, restituere eum oportere, etiam si hoc mandaverim, ut gratuitam pecuniam daret: quamvis, si periculo suo credidisset, cessaret (inquit Labeo) in usuris actio mandati. §. 9. Idem Labeo ait, & verum est, reputationes quoque hoc iudicium admittere. & sicuti fructus cogitur restituere is, qui procurat, ita sumptum, quem in fructus percipiendos fecit, deducere eum oportet: sed & si ad vesturas suas, dum excurrit in praedia, sumptum fecit, puto hos quoque sumptus reputare eum oportere: nisi [si] salariarius fuit, & hoc convenit, ut sumptus de suo faceret ad haec itinera, [hoc est, de salario.] §. 10. Idem ait, at si quid procurator citra mandatum in voluptatem fecit, permittendum ei auferre, quod sine damno domini fiat: nisi rationem sumptus istius dominus admittit.

§. 11. Fidejussores & mandatores, etsi sine iudicio solverint, habent actionem mandati. §. 12. Generaliter Julianus ait, si fidejussor ex sua persona omiserit exceptionem, qua reus uti non potuit, si quidem minus honestam, habere eum mandati actionem: quod si eam, qua reus uti potuit, si sciens id fecit, non habiturum mandati actionem: si modo habuit facultatem rei conveniendi, desiderandique, ut ipse susciperet potius iudicium vel suo, vel procuratorio nomine. §. 13. Si fidejussori donationis causa acceptum factum sit à creditore, puto, si fidejussorem remunerari voluit creditor, habere eum mandati actionem. Multo magis, si mortis causa accepto tulisset creditor, vel si eam liberationem legavit.

11. POMPONIUS lib. 3. ex Plautio.

Si ei, cui damnatus ex causa fidejussoria fueram, heres postea exstitero, habebit mandati actionem.

12. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Si vero non remunerandi causa, sed principaliter donando, fide-

jussori remisit actionem, mandati eum non acturum. §. 1. Marcellus autem fatetur, si quis donaturus fidejussori, pro eo solverit creditori, habere fidejussorem mandati actionem.

§. 2. Plane, inquit, si filiusfamilias, vel servus fuit fidejussor, & pro his solvero donaturus eis, mandati patrem, vel dominum non acturos: hoc ideo, quia non patri donatum voluit [qui solvit]. §. 3. Plane, si servus fidejussor solverit, dominum mandati acturum. §. 4. Idem Marcellus ibidem ait: si filiusfamilias non iussu patris fidejussisset, cessat mandati actio, si nihil sit in peculio: quod si iussu, vel ex peculio solutum est, multo magis habet pater mandati. §. 5. Si filiofamilias mandavi, ut pro me solveret, patrem, sive ipse solverit, sive filius ex peculio, mandati acturum Neratius ait. Quod habet rationem: nihil enim mea interest, quis solvat. §. 6. Si filiofamilias mandavero, ut pro me solveret, & emancipatus solvat, verum est in factum actionem filio dandam: patrem autem, post emancipationem solventem, negotiorum gestorum actionem habere. §. 7. Contrario iudicio experiuntur, qui mandatum susceperunt; ut puta, qui rerum, vel rei unius procuracionem susceperunt. §. 8. Inde Papinianus quaerit, si patronus praedium, quod emerat, pro quo pretii bessellem exsolverat, iussisset liberto suo tradi, ut ille residuum pretii redderet, deinde, reddito pretio, vendenti fundum patrono libertus consenserit: trientis pretium an libertus possit repetere? Et ait, si mandatum suscepit initio libertus, non donatum accepit, contrario iudicio posse eum pretium repetere, quod deductis mercedibus, quas medio tempore percepit, superest: quod si donationem patronus in libertum contulit, videri & postea libertum patrono donasse. §. 9. Si mihi mandaveris, ut rem tibi aliquam emam, egoque emero meo pretio, habebit mandati actionem de pretio recuperando: sed & si tuo pretio, impendero tamen aliquid bona fide ad emptionem rei, erit contraria mandati actio; aut si rem emptam nolis recipere. Simili modo, & si quid aliud mandaveris, & in id sumptum fecero. Nec tantum id, quod impendi, verum usuras quoque consequar. Usuras autem non tantum ex mora esse admittendas: verum iudicem aestimare debere, si exegit à debitore suo quis, & solvit, cum uberrimas usuras consequeretur: (aequissimum enim erit rationem ejus rei haberi); aut si ipse mutuatus gravibus usuris, solvit. † Sed & si reum usuris non relevavit, ipsi autem & usurae absumunt; vel si minoribus relevavit, ipse autem majoribus foenus accepit, ut fidem suam liberaret: non dubito, debere eum mandati iudicio & usuras consequi. Et (ut est constitutum) totum hoc ex aequo & bono iudex arbitrabitur. §. 10. Dedi tibi pecuniam; ut creditori meo exsolvas; non fecisti: praestabis mihi usuras. quo casu & à me creditor pecuniam debitam cum usuris recepturus sit. Et ita Imperator Severus Hadriano Demonstrati rescripsit. §. 11. Si adolescens luxuriosus mandet tibi, ut pro meretrice fidejubeas, idque tu sciens mandatum susceperis, non habebis mandati actionem: quia simile est, quasi perdituro pecuniam sciens credideris. † Sed & si ulterius directo mandaverit tibi, ut meretrici pecuniam credas, non obligabitur mandati; quasi adversus bonam fidem mandatum sit. §. 12. Cum quidam talem epistolam scripsisset amico suo: *Rogo te, commendatum habeas Sextilium Crescentem amicum meum*: non obligabitur mandati: quia commendandi magis hominis, quam mandandi causa scripta est. §. 13. Si quis mandaverit filiofamilias credendam pecuniam, non contra Senatusconsultum accipienti, sed ex ea causa, ex qua de peculio, vel de in rem verso, vel quod iussu pater teneretur: erit licitum mandatum. † Hoc amplius dico, si cum dubitarem utrum contra Senatusconsultum acciperet, an non, nec essem daturus contra Senatusconsultum accipienti; intercesserit, qui diceret, non accipere contra Senatusconsultum, & periculo meo crede, dicat, bene credis: arbitrator, locum esse mandato, & mandati eum teneri.

§. 14. Si post creditam pecuniam mandavero creditori credendam, nullum esse mandatum rectissime Papinianus ait. Plane, si, ut expectares, nec urgeres debitorem ad solutionem, mandavero tibi, ut ei des intervallum, periculoque meo pecuniam fore dicam: verum puto omne nominis periculum debere ad mandatorem pertinere.

§. 15. Idem ait, si tutor mandet, suscipi vel probari nomen, quod fecerat, teneri eum mandati, scilicet quondam pupillo suo, vel curatori ejus. §. 16. Si mandavero exigendam pecuniam, deinde voluntatem mutavero, an sit mandati actio vel mihi, vel heredi meo? Et ait Marcellus, cessare mandati actionem: quia extinctum est mandatum, finita voluntate. quod si mandaveris exigendam, deinde prohibuisti, exactamque recepisti, debitor liberabitur.

§. 17. Idem Marcellus scribit: Si, ut post mortem sibi monumentum fieret, quis mandavit, heres ejus poterit mandati agere. illum vero, qui mandatum suscepit, si sua pecunia fecit, puto agere mandati, si non ita ei mandatum est, ut sua pecunia faceret monumentum: potuit enim agere etiam cum eo, qui mandavit, ut sibi pecuniam daret ad faciendum: maxime, si jam quaedam ad faciendum paravit.

13. G A J U S lib. 10. ad Edictum provinciale.

Idem est & si mandavi tibi, ut post mortem meam heredibus meis emereres fundum.

14. U L P I A N U S lib. 31. ad Edictum.

Heredem fidejussoris, si solverit, habere mandati actionem, dubium non est. † Sed si vendiderit hereditatem, & emptor solverit, an habeat mandati actionem, quaeritur? Et Julianus lib. 13. scribit, idcirco heredem habere mandati actionem, quia tenetur iudicio ex empto, ut praestet actiones suas: idcircoque competere ex empto actionem, quia potest praestare. §. 1. Si fidejussori duo heredes extiterint, & alter eorum a coherede emerit hereditatem, deinde omne, quod defunctus fidejusserat, stipulatori solverit, habebit aut ex stipulatu, aut ex empto obligatum coheredem suum: idcirco is mandati actionem habebit.

15. P A U L U S lib. 2. ad Sabinum.

Si mandassem tibi, ut fundum emereres, postea scripisssem, ne emereres, tu, antequam scias me vetuisse, emisisses, mandati tibi obligatus ero: ne damno adficiatur is, qui suscipit mandatum.

16. U L P I A N U S lib. 31. ad Edictum.

Si quis [mih]i mandaverit, in meo aliquid facere, & fecero: Quaesitum est, an sit mandati actio? Et ait Celsus lib. 7. Digestorum, hoc respondisse se, cum Aurelius Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, ut in hortis ejus, quos Ravenna habebat, in quos omnibus annis secedere solebat, sphaeristerium, & hypocausta, & quadam ipsius valetudini apta, sua impensa faceret. Deducto igitur, quanto sua aedificia pretiosiora fecisset, quod amplius impendisset, posse eum mandati iudicio persequi.

17. P A U L U S lib. 7. ad Sabinum.

Si mandavero tibi, ut a Titio decem exigeres, & ante exacta ea, mandati tecum egero: si ante rem judicatam exegeris, condemnatum te esse constat.

18. U L P I A N U S lib. 40. ad Sabinum.

Qui patitur ab alio mandari, ut sibi credatur, mandare intelligitur.

19. I D E M lib. 43. ad Sabinum.

Servus meus si de semet emendo mandaret, ut redimatur, Pomponius eleganter tractat, an is, qui servum redemerit, ultro convenire possit venditorem, ut servum recipiat: quoniam mandati actio ultro citroque est? Sed esse iniquissimum Pomponius ait, ex facto servi mei cogi me servum recipere, quem in perpetuum alienari volueram: nec magis in hunc casum debeo mandati teneri, quam ut eum tibi venderem.

20. P A U L U S lib. 11. ad Sabinum.

Ex mandato, apud eum, qui mandatum suscepit, nihil remanere oportet: sicuti nec damnum pati debet, si exigere foeneratam pecuniam non potuit. §. 1. Fidejussori negotiorum gestorum est actio, si pro absente fidejusserit: nam mandati actio non potest competere, cum non antecefferit mandatum.

21. U L P I A N U S lib. 47. ad Sabinum.

Cum mandatu alieno, pro te fidejusserim, non possum adversus te habere actionem mandati; quemadmodum qui alienum mandatum intuitus, spondit: sed si non utique unius, sed utriusque mandatum intuitus id fecerim, habeo mandati actionem etiam adversus te; quemadmodum si duo mihi mandassent, ut tibi crederem, utrumque haberem obligatum.

22. P A U L U S lib. 32. ad Edictum.

Si mandavero tibi, ut pro meo in diem fidejubeas, tuque pure fidejussoris, & solveris: utilius respondebitur, interim non esse tibi mandati actionem; sed cum dies venerit. §. 1. Item tractatum est, si, cum in diem deberem, mandatu meo in diem fidejusseris & ante diem solveris, an statim habeas mandati actionem? Et quidam putant, presentem quidem esse mandati actionem, sed tanti minorem, quanti mea intersit, superveniente die solutum fuisse. sed melius est dici, interim nec hujus summae mandati agi posse: quando nonnullum adhuc commodum meum sit, ut nec hoc ante diem solvam.

§. 2. Interdum evenit, ut metum negotium geram, & tamen uti-

lem habeam mandati actionem: veluti, cum debitor meus periculo suo debitorem suum mihi delegat; aut cum rogatu fidejussoris cum reo experior. nam quamvis debitum meum persequar, nihilominus & illius negotium gero: igitur, quod minus servavero, consequar mandati actione. §. 3. Si hi, quorum res veneunt, quas pignori dederunt, supposuerunt emptores, & eis emendas res mandent, mandatum intelligitur: licet, quantum ad meram rationem, mandatum non constitit; nam cum rem tuam emas, nulla emptio est in tua persona rei tuae. §. 4. Julianus scripsit, mandati obligationem consistere etiam in rem ejus, qui mandatum suscipit, ex eo maxime probat, quod si pluribus heredibus vendentibus uni mandavero, ut rem hereditariam emeret: etiam pro ea parte, qua heres sit, obligatur mandati actione, & obligat: & sane, si ille propter hoc extraneo rem non addiderit, quod mandatum suscepit, ex bona fide esse, praestare ei pretium, quanti vendere poterat: & contra, si emptor ad emptionem rei sibi necessaria idcirco non acceperat, quod heredi praecipisset, se ei empturum, aequissimum esse, mandati iudicio praestari, quanti ejus interfuit, emptam rem habere. §. 5. Is, cujus bona publicata sunt, mandare alicui potest, ut ea emat: & si emerit, utilis erit mandati actio, si non praestet fidem. quod ideo receptum est, quia publicatis bonis, quidquid postea acquiritur, non sequitur fiscum. §. 6. Qui aedem sacram spoliandam, hominem vulnerandum, occidendum, mandatum suscipiat, nihil mandati iudicio consequi potest, propter turpitudinem mandati.

§. 7. Si tibi centum dederam, ut ea Titio dares, tuque non dederis, sed consumpseris, & mandati, & furti teneri te, Proculus ait: aut si ita dederim, ut quae velles, dares, mandati tantummodo. §. 8. Si mandaverim servo tuo, ut quod tibi debeamus, solveret meo nomine: Neratius scribit, quamvis mutuatus servus pecuniam, rationibus tuis quasi a me receptam intulerit, tamen si nummos a creditore non ita acceperit, ut meo nomine daret, nec liberari me, nec te mandati mecum acturum: quod si sic mutuatus sit, ut pecuniam meo nomine daret, utrumque contra esse, nec referre, alius [quis], an idem ipse servus nomine tuo, quod pro me solvebatur, acceperit: & hoc verius est, quoniam, quotiens suos nummos accipit creditor, non contingit liberatio debitori.

§. 9. Fugitivus meus, cum apud furem esset, pecuniam adquisit, & ex ea servos paravit, eosque Titius per traditionem a venditore accepit: Mela ait, mandati actione me consecuturum, ut restituat mihi Titius: quia servus meus mandasse Titio videbatur, ut per traditionem acciperet; si modo rogatu servi hoc fecerit. quod si sine voluntate ejus venditor Titio tradiderit, tunc posse me ex empto agere, ut mihi eos venditor traderet: venditoremque per conditionem a Titio repetiturum, si servos tradiderit Titio, quos non debuerit, cum debere se existimaret. §. 10. Si curator bonorum venditionem quidem fecerit, pecuniam autem creditoribus non solverit: Trebatius, Ofilius, Labeo responderunt: his, qui praesentes fuerunt, competere adversus eum mandati actionem; his autem, qui absentes fuerunt, negotiorum gestorum actionem esse. Atquin, si praesentium mandatum executus, id egit: negotiorum gestorum actio absentibus non est, nisi forte adversus eos, qui mandaverunt curatori, tanquam si negotia absentium gesserint: quod si, cum soli creditores se esse existimarent, id mandaverint, in factum actio absentibus danda est in eos, qui mandaverint.

§. 11. Sicut autem liberum est, mandatum non suscipere: ita susceptum consummari oportet, nisi renunciatum sit. Renunciari autem ita potest, ut integrum jus mandatori reservetur, vel per se, vel per alium eandem rem commode explicandi. aut [si] redundet in eum captio, qui suscepit mandatum. Et quidem si is, cui mandatum est, ut aliquid mercaretur, mercatus non sit, neque renunciaverit, se non empturum, idque sua, non alterius culpa fecerit: mandati actione teneri eum convenit, hoc amplius tenebitur, (sicuti Mela quoque scripsit) si eo tempore per fraudem renunciaverit, cum jam recte emere non posset.

23. H E R M O G E N I A N U S lib. 2. Juris Epitomarum.

Sane, si valetudinis adversa, vel capitalium inimicitiarum,

24. P A U L U S lib. 2. Sententiarum.

Seu ob inanes rei actiones,

25. H E R M O G E N I A N U S lib. 2. Juris Epitomarum.

Seu [ob] aliam justam causam excusationes alleget: audiendus est.

26. PAU-

26. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Inter causas omittendi mandati etiam mors mandatoris est: nam mandatum solvitur morte: si tamen per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur. Julianus quoque scripsit, mandatoris morte solvi mandatum: sed obligationem aliquando durare. §. 1. Si quis debitori suo mandaverit, ut Titio solveret, & debitor, mortuo eo, cum id ignoraret, solverit, liberari eum oportet. §. 2. Absesse intelligitur pecunia fidejussori, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori: licet is solvendo non fuerit: quia * bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. §. 3. Si is, qui fidejussori donare vult, creditorem ejus habeat debitorem suum, eumque liberaverit, continuo aget fidejussor mandati: quatenus nihil intersit, utrum nummos solverit creditori, an eum liberaverit. §. 4. Præterea sciendum est, non plus fidejussorem consequi debere mandati iudicio, quam [quod] solverit. §. 5. Mandatu tuo fidejussi [in] decem, & procuratori creditoris solvi: si verus procurator fuit, statim mandati agam: quod si procurator non est, repetam ab eo. §. 6. Non omnia, quæ impensurus non fuit, mandatori imputabit: veluti, quod spoliatus sit à latronibus, aut naufragio res amiserit, vel languore suo suorumque adprehensus quædam erogaverit; nam hæc magis casibus, quam mandato imputari oportet. §. 7. Sed cum servus, quem mandatu meo emerat, furum tibi fecisset, Neratius ait, mandati actione te consecuturum, ut servus tibi noxæ dedatur: si tamen sine culpa tua id acciderit. quod si ego scissem talem esse servum, nec prædixissem, ut possis præcavere: tunc, quanti tua intersit, tantum tibi præstari oportet. §. 8. Faber mandatu amici sui emisit servum decem, & fabricam docuit: deinde vendidit eum viginti, quos mandati iudicio coactus est solvere: mox, quasi homo non erat sanus, emptori damnatus est. Mela ait, non præstaturum id ei mandatore: nisi, posteaquam emisisset, sine dolo malo ejus hoc vitium habere cœperit servus. sed si jussu mandatoris eum docuerit, contra fore: tunc enim & mercedem, & cibaria consecuturum: nisi [si], ut gratis doceret, rogatus sit.

27. GAJUS lib. 9. ad Edictum provinciale.

SI quis alicui scripserit, ut debitorem suum liberet, seque eam pecuniam, quam is debuerit, soluturum: mandati actione teneatur.

§. 1. Si servum ea lege tibi tradidero, ut eum post mortem meam manumitteres, constitit obligatio. potest autem & in mea quoque persona agendi causa intervenire: veluti si, poenitentia acta, servum recuperare velim. §. 2. Qui mandatum susceperit, si potest id explere, deserere promissum officium non debet: alioquin, quanti mandatoris intersit, damnabitur. si vero intelligit, explere se id officium non posse, id ipsum, cum primum poterit, debet mandatori nunciare: ut is, si velit, alterius opera utatur. quod si, cum possit nunciare, cessaverit, quanti mandatoris intersit, tenebitur: si aliqua ex causa non poterit nunciare, securus erit. §. 3. Morte quoque ejus, cui mandatum est, si is integro adhuc mandato decesserit, solvitur mandatum: & ob id heres ejus, licet exsecutus fuerit mandatum, non habet mandati actionem. §. 4. Impendia, mandati exsequendi gratia facta, si bona fide facta sunt, restitui omnimodo debent: nec ad rem pertinet, quod is, qui mandasset, potuisset, si ipse negotium gereret, minus impendere. §. 5. Si, mandatu meo, Titio credideris, & mecum mandati egeris: non aliter condemnari debeo, quam si actiones tuas, quas adversus Titium habes, mihi præstiteris. sed si cum Titio egeris, ego quidem non liberabor, sed in id duntaxat tibi obligatus ero, quod à Titio servare non poteris.

28. ULPIANUS lib. 14. ad Edictum.

Papinianus lib. 3. Questionum ait, mandatorem debitoris solventem, ipso jure reum non liberare: propter mandatum enim suum solvit & suo nomine: ideoque mandatori actiones putat adversus reum cedi debere.

29. IDEM lib. 7. Disputationum.

SI fidejussor conventus, cum ignoraret, non fuisse debitori numeratam pecuniam, solverit ex causa fidejussionis, an mandati iudicio persequi possit id, quod solverit, queritur? Et si quidem sciens prætermiserit exceptionem vel doli, vel non numeratam pecuniam, videtur dolo versari: * dissoluta enim negligentia prope dolum est. Ubi vero ignoravit, nihil, quod ei imputeretur. Pari ratione, & si aliqua exceptio debitori competeat, pacti forte conventi, vel cujus alterius rei, & ignarus hanc exceptionem non exercebit, dici oportet, ei mandati actionem competere: potuit enim atque

debit reus promittendi certiorare fidejussorem suum, ne forte ignarus solvat indebitum.

§. 1. Non male tractabitur, si, cum ignoraret fidejussor, inutiliter se obligatum, solverit, an mandati actionem habeat? Et si quidem factum ignoravit, recipi ignorantia ejus potest: si vero jus, aliud dici debet.

§. 2. Si, cum debitor solvisset, ignarus fidejussor solverit, puto eum mandati habere actionem: ignoscendum est enim ei, si non divinavit debitorem solvisse: debitor enim, debuit notum facere fidejussori, jam se solvisse, ne forte creditor obrepat, & ignorantiam ejus circumveniat, & excutiat ei summam, in quam fidejussit.

§. 3. Hoc idem tractari & in fidejussore potest: si, cum solvisset, non certioravit reum: sic deinde reus solvit, quod solvere eum non oportebat. & credo, si, cum posset, [eum] certiorare, non fecit, oportere mandati agentem fidejussorem repelli: * dolo enim proximam est, si post solutionem non nunciaverit debitori. cedere autem reus indebiti actione fidejussori debet, ne duplum creditor consequatur.

§. 4. Quædam tamen etsi sciens omittat fidejussor, caret fraude: utputa, si exceptionem procuratoriam omisit: sive sciens, sive ignarus: de bona fide enim agitur, * cui non congruit de apicibus juris disputare, sed de hoc tantum, debitor fuerit, necne.

§. 5. In omnibus autem visonibus, quæ propositæ sunt, ubi creditor vel non numeratam pecuniam [accipit], vel numeratam iterum accepit, repetitio contra eum competit, nisi ex condemnatione fuerit ei pecunia soluta: tunc enim propter auctoritatem rei iudicatæ, repetitio quidem cessat, ipse autem stellionatus crimine propter suam calliditatem plectetur.

§. 6. Fidejussor, si solus tempore liberatus, tamen solverit creditori, recte mandati habebit actionem adversus reum: quamquam enim jam liberatus solvit, tamen fidem implevit, & debitorem liberavit. si igitur paratus sit defendere reum adversus creditorem, æquissimum est, mandati iudicio eum, quod solvit, recuperare. Et ita Juliano videtur.

30. JULIANUS lib. 13. Digestorum.

SI hominem tibi dedero, ut eum manumitteres, & postea procurator meus prohibuerit, ne manumitteres, an mandati agere possim, si tu eum manumiseris? Respondi: Si procurator justam causam habuit interpellandi manumissionem servi, quem in hoc solum acceperam, ut manumitterem: veluti, si compererit eum postea falsas rationes confecisse, insidias vitæ prioris domini struxisse: tenebor, nisi denunciationi procuratoris parvero. si vero nulla justa causa procuratori fuit denunciandi, ne servus manumitteretur, non poterit mecum agi, quamvis ad libertatem eum perduxerim.

31. IDEM lib. 14. Digestorum.

SI negotia mea mandavero gerenda ei, qui mihi actione in quadruplum tenebatur, post annum vero in simplum, etsi post annum cum eo mandati agam, præstare mihi quadruplum debet: nam * qui alterius negotia administranda suscipit, id præstare debet in sua persona, quod in aliorum.

32. IDEM lib. 3. ad Ursejum Ferocem.

SI hereditatem aliter aditurus non essem, quam cautum mihi fuisset, damnnum præstari, & hoc mandatum intercessisset: fore mandati actionem existimo. si quis autem mandaverit alicui, ne legatum a se repellat, longe ei dissimile esse: nam * legatum acquisitum nunquam illi damno esse potuit, hereditas interdum damnosa est. † In summa, quicumque contractus tales sunt, ut [quicumque] eorum nomine fidejussor obligari posset, & mandati obligationem consistere puto: neque enim multum referre, præsens quis interrogatus fidejubeat, an absens mandet. præterea vulgo animadvertere licet, mandatu creditorum hereditates suspectas adiri, quos mandati iudicio teneri procul dubio est.

33. IDEM lib. 4. ex Minicio.

ROgatus, ut fidejuberet, si in minorem summam se obligavit, recte tenetur. si in majorem, [Julianus] verius putat, quod à plerisque responsum est, eum, qui majorem summam, quam rogatus erat, fidejussisset, hæcenus mandati actionem habere, quatenus rogatus esset: quia id fecisset, quod mandatum ei est: nam usque ad eam summam, in quam rogatus erat, fidem ejus spectasse videtur, qui rogavit.

34. AFRICANUS lib. 8. Questionum.

QUI negotia Lucii Titii procurabat, is, cum à debitoribus ejus pecuniam exegisset, epistolam ad eum emisit, qua significaret,

caret, certam summam ex administratione apud se esse, eamque creditam si-
bi se debiturum cum usuris semisibus. Quæsitum est, an ex ea causa,
credita pecunia peti possit? Et an usura peti possint? Respondit, non
esse creditam: alioquin dicendum, ex omni contractu, nuda pa-
ctiōne, pecuniam creditam fieri posse. † Nec huic simile esse, quod
si pecuniam apud te depositam convenerit, ut creditam habeas,
credita fiat: quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiunt. Item quod,
si à debitore meo iussero te accipere pecuniam, credita fiat: id enim
benigne receptum est. His argumentum esse, eum, qui, cum mu-
tuam pecuniam dare vellet, argentum vendendum dedisset, nihilo
magis pecuniam creditam recte petiturum: & tamen pecuniam ex
argento redactam, periculo ejus fore, qui accepisset argentum.
[Et] in proposito agitur dicendum, actione mandati obligatum fo-
re procuratorem, ut, quamvis ipsius periculo nummi fuerint, tamen
usuras, de quibus convenerit, præstare debeat.

§. 1. Cum heres ex parte esses: mandavi tibi, ut prædium heredita-
rium mihi emereres certo pretio; emisti: pro coheredum quidem parti-
bus non dubie mandati actio est inter nos: pro tua autem parte
posse dubitari ait, utrumne ex empto, an mandati, agi oporteat.
Neque enim sine ratione quem existimaturum, pro hac parte sub
conditione contractam emptionem. Quod quidem maxime qua-
ri pertinere ait, ut si forte prius, quam emptio fieret, decesserim, &
tu, cum scires me decessisse, propter mandatum meum alii vendere
notueris, an heres meus eo nomine tibi sit obligatus? Et retro, si
alii vendideris, an heredi meo tenearis? Nam si quidem sub condi-
tione emptio facta videtur, potest agi, quemadmodum si quavis
alia conditio post mortem extitisset: sin vero perinde mandati agen-
dum sit, ac si alienum fundum emi mandassem, morte insecuta,
cum id scieris, resolutio mandato, nullam tibi actionem cum herede
meo fore: sed & si mandati agendum esset, eadem præstanda, quæ
præstarentur, si ex empto ageretur.

35. NERATIUS lib. 5. Membranarum.

Si fundum, qui ex parte tuus est, mandavi tibi, ut emereres mihi: ve-
rum est, mandatum posse ita consistere, ut mihi, cæteris parti-
bus redemptis, etiam tuam partem præstare debeas. sed si quidem
certo pretio emendas eas mandaverim, quanticumque aliorum par-
tes redemeris, sic & tua pars coarctabitur, ut non abundet mandati
quantitatem, in quam tibi emendum totum mandavi. sin autem,
nullo certo pretio constituto, emere tibi mandaverim, tuque ex di-
versis pretiis partes cæterorum redemeris, & tuam partem, viri bo-
ni arbitratu æstimato pretio, dari oportet:

36. JAVOLENUS lib. 7. ex Cassio.

Ita ut omnes summas, majores & minores coarctet, & ita por-
tionem ei, qui mandatum suscepit, præstet. Quod & pleri-
que probant.

§. 1. Simili modo & in illa specie, ubi certo pretio tibi emere man-
davi, & aliarum partium nomine commode negotium gessisti, &
vilius emeris, pro tua parte tantum tibi præstatur, quanti interest
tua: dummodo intra id pretium, quod mandato continetur. quid
enim fiet, si exiguo pretio hi, cum quibus tibi communis fundus
erat, rem abjicere vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cog-
erentur? non etiam tu ad idem dispendium deducaris. sed nec lu-
crum tibi ex hac causa acquirere debes: cum mandatum gratuitum
esse debet. neque enim tibi concedendum est, propter hoc vendi-
tionem impedire, quod animosiores ejus rei emptorem esse, quam
tibi mandatum est, cognoveris.

§. 2. Quod si fundum, qui per partes venit, emendum [tibi]
mandassem, sed ita, ut non aliter mandato teneas, quam si totum fundum
emereres, si totum emere non potueris, in partibus emendis tibi ne-
gotium gesseris: sive habueris in eo fundo partem, sive non. &
eveniet, ut is, cui tale mandatum datum est, periculo suo interim
partes emat: & nisi totum emerit, ingratus eas retineat. Propius
est, ut cum hujusmodi incommodis mandatum suscipi possit, præ-
starique officium & in partibus emendis, perinde atque in toto, de-
bet ab eo, qui tale mandatum sua sponte suscepit.

§. 3. Quod si mandassem tibi, ut fundum mihi emereres, non addito
eo, ut non aliter mandato teneas, quam si totum emereres, & tu partem, vel
quasdam partes ejus emeris: tum habebimus sine dubio invicem
mandati actionem, quamvis reliquas partes emere non potuisses.

37. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

Hominem certum pro te dari fidejussi, & solvi: cum mandati
agatur, æstimatio ejus ad id potius tempus, quo solutus
sit, non quo agatur, referri debet: & ideo, etiam si mortuus fuerit,

nihilominus utilis ea actio est. † Aliter in stipulatione servatur:
nam tunc id tempus spectatur, quo agitur: nisi forte, aut per pro-
missorem steterit, quo minus suo die solveret, aut per creditorem,
quo minus acciperet: etenim neutri eorum frustratio sua prodesse
debet.

38. MARCELLUS lib. singul. Responsorum.

[Ucius Titius Publio Mævio filio naturali domum communem
permisit, non donationis causa, creditor filii obligare: postea
Mævio defuncto, relicta pupilla, tutores ejus judicem adversus Ti-
tium acceperunt, & Titius de mutuis petitionibus: [Quæro, an
domus pars, quam Titius] obligandam filio suo accommodavit,
arbitratu judicis liberari debeat? Marcellus respondit, an, & quan-
do debeat liberari, ex persona debitoris, itemque ex eo, quod in-
ter contrahentes actum esset, ac tempore, quo res, de qua quæreretur,
obligata fuisset, judicem æstimaturum: est enim earum specie-
rum judicialis quæstio, per quam res expediatur.

§. 1. Non absimilis illa, quæ frequentissime agitari solet: Fide-
jussor an, & prius, quam solvat, agere possit, ut liberetur? Nec ta-
men semper expectandum est, ut solvat, aut judicio accepto con-
demnetur, si diu in solutione reus cessabit, aut certe bona sua dissi-
pabit: præsertim si domi pecuniam fidejussor non habebit, qua
numerata creditor, mandati actione conveniat.

39. NERATIUS lib. 7. Membranarum.

ET Aristoni & Celso patri placuit, posse rem hac conditione de-
poni, mandatumque suscipi, ut res periculo ejus sit, qui depositum
vel mandatum suscepit. Quod & mihi verum esse videtur.

40. PAULUS lib. 9. ad Edictum.

SI pro te præsentem & vetantem fidejusserim, nec mandati actio, nec
negotiorum gestorum est. sed quidam utilem putant dari [opor-
tere:] quibus non consentio. secundum quod & Pomponio vi-
detur.

41. GAJUS lib. 3. ad Edictum provinciale.

POTest & ab una duntaxat parte mandati judicium dari: nam si is,
qui mandatum suscepit, egressus fuerit mandatum, ipsi qui-
dem mandati judicium non competit: at ei, qui mandaverit, adver-
sus eum competit.

42. ULPIANUS lib. 11. ad Edictum.

SI mandavero tibi, ut excutereres vires hereditatis, & tu, quasi minor sit,
eam à me emeris, mandati mihi teneberis. Tantundem & si
tibi mandavi, ut vires excutereres ejus, cui eram crediturus, & renuncia-
veris, eum idoneum esse.

43. IDEM lib. 23. ad Edictum.

QUI mandatum suscepit, ut pecunias in diem collocaret, isque hoc
fecerit, mandati conveniendus est, ut cum dilatione tempo-
ris actionibus cedat.

44. IDEM lib. 62. ad Edictum.

DOLus est, si quis nolit persequi, quod persequi potest: aut si
quis non exegerit, quod exigere, solvere.

45. PAULUS lib. 5. ad Plautium.

SI mandatu meo fundum emeris, utrum, cum dederis pretium,
ageres mecum mandati, an & antequam des, ne necesse habeas
res tuas vendere? Et recte dicitur, in hoc esse mandati actionem,
ut suscipiam obligationem, quæ adversus te venditori competit:
nam & ego tecum agere possum, ut præstes mihi adversus vendito-
rem empti actiones.

§. 1. Sed si mandatu meo judicium suscepisti, manente judicio,
sine justa causa non debes mecum agere, ut transferatur judicium
in me: nondum enim perfecisti mandatum.

§. 2. Item si, dum negotia mea geris, alicui de creditoribus meis
promiseris, & antequam solvas, dicendum est, te agere posse, ut
obligationem suscipiam: aut, si nolit creditor obligationem muta-
re, cavere tibi debeo, defensorum te.

§. 3. Si judicio te fisti promisero, nec exhibuero, & antequam
præstem, mandati agere possum, ut me liberes, vel si pro te reus
promittendi factus sim.

§. 4. Sed si mandavero tibi, ut creditori meo solvas, tuque expro-
miseris, & ex ea causa damnatus sis, humanius est, & in hoc casu
mandati actionem tibi competere.

§. 5. Quotiens [autem] ante solutam pecuniam mandati agi posse diximus, faciendi causa, non dandi tenebitur reus: & est æquum, sicut mandante aliquo actionem nasci, cogimur eam præstare iudicio mandati, ita ex eadem causa obligatos habere mandati actionem, ut liberemur.

§. 6. Si fidejussor multiplicaverit summam, in quam fidejussit, sumptibus ex iusta ratione factis, totam eam præstabit is, pro quo fidejussit.

§. 7. Quod mihi debebas, à debitore stipulatus sum periculo tuo; posse me agere tecum mandati in id, quod minus ab illo servare potero, Nerva, Atilicinus ajunt: quamvis id mandatum ad tuam rem pertineat. Et merito: tunc enim liberatur is, qui debitorem delegat, si nomen ejus creditor secutus [est]; non cum periculo debitoris ab eo stipulatur.

§. 8. Idem juris est, si mandatu fidejussoris cum reo egissem, quia sequenti mandato liberaretur ex priorè causa.

46. IDEM lib. 74. ad Edictum.

SI quis pro eo sponderit, quia ita promisit, si Stichum non dederis, centum millia dabis? & Stichum redemerit vilius, & solverit, ne centum millium stipulatio committatur: constat, posse eum mandati agere. Igitur commodissime illa forma in mandatis servanda est, ut, * quotiens certum mandatum sit, recedi à forma non debeat: at quotiens incertum vel plurium causarum, tunc licet aliis præstationibus exsoluta sit causa mandati, quam quæ ipsi mandato inierant, si tamen hoc mandatori expenderit, mandati erit actio.

47. POMPONIUS lib. 3. ex Plautio.

JULIANUS ait, si fidejussori uxor doti promiserit, quod ei ex causa fidejussoria debeat, nuptiis secutis confestim mandati adversus debitorem agere eum posse: quia intelligitur abesse ei pecunia, eo quod onera matrimonii sustineret.

§. 1. Si is, qui pro te hominem dare fidejussit, alienum hominem stipulatori dederit, nec ipse liberatur, nec te liberat: & ideo mandati actionem tecum non habet. sed si stipulator eum hominem usufruxerit, dicendum esse Julianus ait, liberationem contingere: eo ergo casu mandati actio post usufruptionem demum tecum erit.

48. CELSUS lib. 7. Digestorum.

QUINTUS MUCIUS SCÆVOLA ait: si quis sub usuris creditam pecuniam fidejussisset, & reus in iudicio conventus, cum reculare vellet, sub usuris creditam esse pecuniam, [&] fidejussor solvendo usuras potestatem recusandi eas reo sustulisset, eam pecuniam à reo non petiturum: sed si reus fidejussori denunciasset, ut recusaret, sub usuris debitam esse, nec is propter suam existimationem recusare voluisset, quod ita solverit, à reo petiturum. Hoc bene censuit Scævola: * parum enim fideliter facit fidejussor in superiore casu, quod potestatem eximere reo videtur, suo jure uti: ceterum in posteriore casu non oportet esse noxiæ fidejussori, si ipse pepercisset pudori suo.

§. 1. Cum mando tibi, ut credendo pecuniam, negotium mihi geras, mihi que id nomen præstes, [meum in eo] periculum, meum emolumentum sit: puto mandatum posse consistere.

§. 2. Ceterum, ut tibi negotium geras, tui arbitrii sit nomen, id est, ut cuius credas, tu recipias usuras, periculum duntaxat ad me pertineat, jam extra mandati formam est: quemadmodum si mandem, ut mihi quemvis fundum emas.

49. MARCELLUS lib. 6. Digestorum.

SERYUM Titii emi ab alio bona fide, & possideo: mandatu meo eum Titius vendidit, cum ignoraret suum esse: vel contra, ego vendidi illius mandatu, cum forte is, cui heres extiterit, eum emisset: de jure evictionis, & mandato, *quæstrum est*. Et puto, Titium, quamvis quasi procurator vendidisset, obstrictum emptori, neque si rem tradidisset, vindicationem ei concedendam; & idcirco mandati agere posse, si quid ejus interfuisset, quia forte venditurus non fuerit. † Contra, mandator, si rem ab eo vindicare velit, exceptione doli summovetur, & adversus venditionem testatoris sui habet ex empto, jure hereditario, actionem.

50. CELSUS lib. 38. Digestorum.

SI is, qui negotia fidejussoris gerebat, ita solvit stipulatori, ut reum, fidejussoremque liberaret, idque utiliter fecit: negotiorum gestorum actione fidejussorem habet obligatum, nec refert, ratum habuit, necne fidejussor, etiam antequam solveret procuratori pecuniam, simul ac ratum habuisset, haberet tamen mandati actionem.

§. 1. Sive, cum frumentum deberetur, fidejussor Africum dedit: sive quid ex necessitate solvendi plus impendit, quam est pretium

solutæ rei; sive Stichum solvit, isque decessit, aut debilitate flagitiose ad nullum pretium sui redactus est: id mandati iudicio consequeretur.

51. JAVOLENUS lib. 9. ex Cassio.

FIDEJUSSOR, quamvis per errorem ante diem pecuniam solverit, petere tamen ab eo non potest: ac ne mandati quidem actionem, antequam dies solvendi veniat, cum reo habebit.

52. IDEM lib. 1. Epistolarum.

FIDEJUSSOREM, si sine adjectione bonitatis tritici pro altero triticum spondit, quodlibet triticum dando [reum] liberare posse existimo: à reo autem non aliud triticum repetere poterit, quam quo pessimo tritico liberare se à stipulatore licuit. itaque si paratus fuerit reus, quod dando ipse creditori liberari potuit, fidejussori dare, & fidejussor id, quod dederit (id est, melius triticum) condicet, exceptione eum doli mali summoveri existimo.

53. PAPINIANUS lib. 9. Questionum.

QUI fide alterius pro alio fidejussit præsentem, & non recusantem, utrosque obligatos habet jure mandati. Quod si pro invito vel ignorante, alterutrius mandatum secutus fidejussit, eum solum convenire potest, qui mandavit: non etiam reum promittendi. nec me moveret, quod pecunia fidejussoris reus liberetur: id enim contingit, etsi meo mandatu pro alio solvas.

54. IDEM lib. 27. Questionum.

CUM servus extero se mandat emendum, nullum mandatum est. Sed si in hoc mandatum intercessit, ut servus manumitteretur, nec manumiserit, & pretium consequetur dominus ut venditor, & affectus ratione, mandati agatur: finge filium naturalem, vel fratrem esse. * placuit enim prudentioribus, affectus rationem in bonæ fidei iudiciis habendam. Quod si de suis nummis emptor pretium dederit (neque enim aliter iudicio venditi liberari potest), queri solet, an utiliter de peculio agere possit? Et verius, & utilius videtur, prætorum de hujusmodi contractibus servorum non cogitasse, quo se ipsi mala ratione dominis auferunt.

§. 1. Si liber homo bona fide serviens, redimi se mandaverit, idque nummis emptoris factum sit, contraria mandati actione agi posse constat: ut tamen actiones præstentur, quas habet emptor adversus venditorem: finge, non manumisisse liberam personam emptorem.

55. IDEM lib. 1. Responsorum.

PROCURATOR, qui non res inclusas subtrahit, sed traditas non redidit, iudicio mandati, non furti tenetur.

56. IDEM lib. 3. Responsorum.

QUI mutuam pecuniam dari mandavit, omisso reo promittendi, & pignorbis non distractis, eligi potest, quod uti liceat, si literis exprimat, distractis quoque pignorbis, ad eum creditor redire poterit: etenim quæ dubitationis tollendæ causa contractibus inferuntur, jus commune non lædunt.

§. 1. Fidejussor, qui pecuniam in jure obtulit, & propter atatem ejus, qui petebat, obsignavit, ac publice deposuit, confestim agere mandati potest.

§. 2. Non ideo minus omnis temporis bonam fidem explorari oportet, quod dominus post annos quinque provincia reversus, mox Reipubl. causa profecturus, non acceptis rationibus mandatum instauraverit: cum igitur ad officium procuratoris pertinuerit, quidquid ex prima negotiorum gestorum administratione debuit, ad secundam rationem transferre, secundi temporis causa priorem litem suscipiet.

§. 3. Salarium incertæ sollicitationis neque extra ordinem recte petitur, neque iudicio mandati, ut salarium tibi constituat.

§. 4. Sumptus bona fide necessario factos, etsi negotio finem adhibere procurator non potuit, iudicio mandati restitui necesse est.

57. IDEM lib. 10. Responsorum.

MANDATUM distrahendorum servorum, defuncto, qui mandatum suscepit, interdictis constituit: quoniam tamen heredes ejus errore lapsi, non animo furandi, sed exsequendi, quod defunctus suæ curæ fecerat, servos vendiderant, eos ab emptoribus usufructuosos videri placuit; sed venaliciarium ex provincia reversum, Publiciana actione non utiliter acturum, cum exceptio justii domini causa cognita detur, * neque oporteat eum, qui certi hominis fidem elegit, ob errorem, aut imperitiam heredum, adfici damno.

58. PAULUS lib. 4. Questionum.

SI præcedente mandato Titium defenderas, quamvis mortuo eo, cum hoc ignorares: [ego] puto mandati actionem adversus

adversus heredem Titii competere, quia * *mandatum morte mandato-
ris, non etiam mandati actio solvitur.* Quod si sine mandatu defen-
sionem suscepisti, negotium quodammodo defuncti gerere insti-
tueras. [&] quemadmodum, si illum liberasses, compereret tibi
negotiorum gestorum actio: ita potest dici, & heredem ejus eam-
dem actione teneri. §. 1. Lucius Titius creditori suo mandatorum
dedit; deinde defuncto debitore, majore parte creditorum con-
sentiente, à Pratore decretum est, ut portionem creditores ab
heredibus ferant, absente eo creditore, apud quem mandator ex-
stiterat: *Quæro, si mandator conveniatur, an eandem habeat ex-
ceptionem, quam heres debitoris?* Respondi: Si præfens apud
Pratorem ipse quoque consensisset, pactus videtur iusta ex causa:
eaque exceptio & fidejussori danda esset, & mandatori. sed cum
proponas eum abfuisse, iniquum est auferri electionem, sicut pig-
nus, aut privilegium, qui potuit præfens id ipsum proclamare, nec
desiderare decretum Pratoris: nec enim, si quis dixerit summo-
vendum creditorem, heredi consulitur, sed mandatori, vel fide-
jussori, quibus mandati iudicio eandem partem præstaturus est.
plane, si ab herede partem accepisset, an in reliquum permitten-
dum esset creditori fidejussorem convenire, dubitatum est? sed vi-
debitur consentire decreto, conveniendo heredem.

59. IDEM lib. 4. Responsorum.

SI mandatu Titii Calpurnius pecuniam, quam Titius credebatur
stipulatus esset, non donandi animo: mandati iudicio eum ab
herede Titii posse conveniri, ut actiones suas præstet. † Idem est,
& si exacta est à Calpurnio pecunia. §. 1. Paulus respondit, Fide-
jussorem, qui rem pignoris jure obligatam à creditore emit, man-
dati iudicio conventum ab herede debitoris, ablato omni debito
restituere cum fructibus cogendum; neque habendum similem ex-
traneo emptori: cum * in omni contractu bonam fidem præstare
debeat. §. 2. Paulus respondit, die adjecto in mandato, intra
quem præstaturum se Lucius Titius scripsit, non esse impedimento,
quo minus etiam post eum diem conveniri mandati iudicio possit.

§. 3. Paulus respondit, unum ex mandatoribus in solidum eli-
gi posse, etiam si non sit concessum in mandato. post condemnatio-
nem autem in duorum personam collatam, necessario ex causa ju-
dicati singulos pro parte dimidia conveniri posse, & debere.

§. 4. Creditor pignus vendidit: *Quæro, an si evicta sit possessio
emptori, regressum creditor ad mandatorum habere possit? & an
interfit, creditoris jure vendiderit, an communi jure promiserit?*
Paulus respondit, si creditor ex pretio pignorum debitum conse-
cutus non sit, mandatorum liberum non videri. Ex hoc responso
apparet, si evictionis nomine non teneatur, proficere eam rem ad
liberationem. §. 5. *Ille illi salutem. Mando tibi, ut Blasio Severo
adfini meo octoginta credas, sub pignore illo [et illo], in quam pecuniam,
& quidquid usurarum nomine accesserit, indemnem rationem tuam me esse
ex causa mandati in eum diem, quoad vixerit Blasius Severus, præstaturum.*
postea sæpe conventus mandator non respondit: *Quæro, an
morte debitoris liberatus sit?* Paulus respondit, mandati obliga-
tionem perpetuam esse, licet in mandato adjectum videatur, *in-
demnem rationem tuam esse ex causa mandati, in eum diem, quoad vixerit
Blasius Severus, præstaturum.* §. 6. Paulus respondit, non videri
mandati conditione pariter, cum in mandato adjectum sit, *ut
idonea cautio à debitore exigeretur, si neque fidejussor, neque pigno-
ra accepta sint.*

60. SCÆVOLA lib. 1. Responsorum.

Creditor mandatorum convenit, is condemnatus, provocavit.
*Quærendum est, an manente appellatione debitor à creditore
conveniri potest?* Respondi, posse. §. 1. Ad eum, qui uxorem
ducturus erat, literas fecit tales: *Titius Sejo salutem. Semproniam per-
tinere ad animum meum cognovisti: ideoque, cum ex voto meo nuptura tibi
sit, velim certus sis, secundum dignitatem tuam contrahere te matrimoni-
um: & quamvis idonee repromissuram tibi Titiam matrem puella dotem
sciam: tamen & ipse, quo magis conciliem animum tuum domui meae, fi-
dem meam interponere non dubito. Quare scias, quodcumque ab ea ex hac
causa stipulatus fueris, id me mea fide esse jussisse, salvum te habiturum.*
Atque ita Titia, quæ neque Titio mandaverat, neque ratum ha-
buerat, quod scripsérat, dotem Sejo promisit: *Quæro, si heres
Titii ex causa mandati præstiterit, an actione mandati heredem Ti-
tia convenire potest?* Respondi, secundum ea, quæ proponuntur,
non posse. Item quæsitum est, an nec negotiorum gestorum? Re-
spondi, nec hoc nomine jure agere posse: palam enim facere Ti-
tium, non tam Titia nomine, quam quod consultum vellet, man-

dasse. Item, si maritus adversus mandatorum ageret, an ali-
qua exceptione summoveatur? Respondi, nihil proponi, cur
summovendus sit. §. 2. Duobus quis mandavit negotiorum
administrationem: Quæsitum est, an unusquisque mandati iudicio
in solidum teneatur? Respondi, unumquemque pro solido conveni-
ri debere: dummodo ab utroque non amplius debito exigatur.

§. 5. Si inter maritum, & socerum, id actum esset vel tacito intellectu,
ut onus exhibende uxoris ad maritum rediret, præstante patre do-
tis usuris, nullam actionem superfore ad recipiendum, quod nege-
tur consumptum: quod si pater puellæ exhibitionem mandasse se
doceat, actionem mandati competere. §. 4. Lucius Titius fratris
filio commisit rerum suarum administrationem ita: *Σὶς τῶν τέκνων
χαίρειν. Ἐγὼ μὲν κατὰ φύσιν εἶναι νομίζω, τὰ ὑπὲρ πατρὸς,
καὶ τῶν τῆ πατρὸς ὑἱῶν πραγματούεσθαι, διχα τὰ τινὰ ἐπιτροπι-
κὸν αἰτεῖν· εἰ δὲ δὲ καὶ τολᾷ τούτους ἐπιτρέπω σοι περὶ πάντων
ἐμῶν, ὡς θελεῖς, πραγματούεσθαι· εἰ τε πωλεῖν θελεῖς, εἰ τε
ὑποτιθεῖσθαι, εἰ τε ἀγοράζειν, εἰ τε ὅτιν πρᾶττειν, ὡς κυρίου ὄντι
τῶν ἐμῶν· ἐμὰ πάντα κύρια εἶναι τὰ ὑπὸ σὲ γινώμενα ἡγούμενα, καὶ
μηδὲν ἀντιλεγόντος σοι πρὸς μηδεμίαν πρᾶξιν.* id est, *Sejo filio suo
S. Ego quidem secundum naturam esse existimo pro patre, & patris filii
negotiarum sine aliqua concessionis inquisitione: si autem necessitas alicujus ta-
lis erit: concedo tibi de omnibus meis, ut vis, negotiari; sive vendere vis,
sive pacisci, sive emere, sive quodcumque operari, ut domino omnium meo-
rum: me omnia firma esse à te facta existimante, & non contrarium dicente
tibi ad ullam operationem.* Quæsitum est, si quid non administrandi
animo, sed fraudulenter alienasset, vel mandasset, an valeret?

Respondi, eum, de quo quæreretur, plene quidem, sed quatenus
res ex fide agenda esset, mandasse. † Item quæro, an cum Sejus
magistratu functus, debitor exstitisset, Lucius Titius eo nomine
conveniri possit, vel res ejus obligatae essent, propter verba epistolæ
supra scripta? Respondi, neque conveniri posse, neque res obli-
gatas esse.

61. PAULUS lib. 2. ad Neratium.

Quod filiofamilias, ut peteret, mandavi, emancipatus exegit:
de peculio intra annum utiliter agam. Paulus: Sed & cum
filio agendum est.

62. SCÆVOLA lib. 6. Digestorum.

Cum controversia esset de hereditate defunctæ, inter scriptum
heredem, & patruum Mævium, & amitas, Mævius, literis ad
sorores suas factis, declaravit, *commune futurum, quidquid ad eum ex
eventu litis hereditaria pervenisset:* neque stipulatio literas secuta est:
Quæsitum est, cum transegerit idem Mævius cum scripto herede, ita
ut prædia, & alia quædam res ex ea transactione ad eum pervenirent,
an ex literis suis possit à sororibus conveniri? Respondi, posse.

§. 1. Mandavi in hæc verba: *Lucius Titius Gajo suo salutem. Peto,
& mando tibi, ut fidem dicas pro Publio Mævio apud Sempronium: qua-
que à Publio soluta tibi non fuerint, me representaturum, hac epistola, ma-
nu mea scripta, notum tibi facio:* quæro, si non fidejussisset, sed man-
dasset creditori, & alias egisset, quam [quod] ei mandatum esset,
an actione mandati teneretur? Respondi, [teneri].

TIT. II.

PRO SOCIO.

1. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Societas cõiri potest vel in perpetuum, id est, dum vivunt, vel
ad tempus, vel ex tempore, vel sub conditione. §. 1. In so-
cietate omnium bonorum omnes res, quæ cõcuntium sunt, con-
tinuo communicantur;

2. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Quia, licet specialiter traditio non interveniat, tacita tamen
creditor intervenire.

3. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

EA vero, quæ in nominibus erunt, manent in suo statu, sed actio-
nes invicem præstare debent. §. 1. Cum specialiter omnium
bonorum societas cõita est: tunc & hereditas, & legatum, & quod
donatum est, aut quaqua ratione acquisitum, communioni ad-
quiretur. §. 2. De illo quæritur, si ita societas, ut, si qua iusta he-
reditas alterutri obvenit, communis sit: quæ iusta hereditas? utrum quæ
jure legitimo obvenit, an etiam ea, quæ testamento? Et probabi-
lius est, ad legitimam hereditatem tantum hoc pertinere.

§. 3. Societas, si dolo malo, aut fraudandi causa cõita
sit, ipso jure nullius momenti est: quia * fides bona contraria est
fraudi, & dolo.

4. MODE-

4. MODESTINUS lib. 3. Regularum.

Societatem coire & re, & verbis, & per nuncium posse nos, dubium non est. §. 1. Dissociamur renunciacione, morte, capitis minutione, & egestate.

5. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Societates contrahuntur sive universorum bonorum, sive negotiationis alicujus, sive vectigalis, sive etiam rei unius. §. 1. Societas autem coiri potest, & valet etiam inter eos, qui non sunt æquis facultatibus, cum plerumque pauperior opera suppleat, quantum ei per comparationem patrimonii deest. §. 2. Donationis causa societas recte non contrahitur.

6. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Si societatem [mecum] coieris, ea conditione, ut partes societatis constitueres, ad boni viri arbitrium ea res redigenda est: & conveniens est viri boni arbitrio, ut non utique ex æquis partibus socii sumus: veluti, si alter plus operæ, industriæ, pecuniæ in societatem collaturus sit.

7. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Coiri societatem & simpliciter licet. & si non fuerit distinctum, videtur coita esse universorum, quæ ex quæstu veniant: hoc est, si quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione descendit.

8. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

[Quæstus enim intelligitur, qui ex opera cujus [que] descendit.]

9. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Nec adjecit Sabinus, hereditatem, vel legatum, vel donationes mortis causa, sive non mortis causa: fortassis hæc ideo, quia non sine causa obveniunt, sed ob meritum aliquod accedunt;

10. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Et quia plerumque vel à parente, vel à liberto, quasi debitum nobis hereditas obvenit.

11. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Et ita de hereditate, legato, donatione, Quintus Mucius scribit.

12. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Sed nec æs alienum, nisi quod ex quæstu pendebit, veniet in rationem societatis.

13. IDEM lib. 32. ad Edictum.

Sed & si adiciatur, ut & quæstus, & lucri socii sint, verum est, non ad aliud lucrum, quam quod ex quæstu venit, hanc quoque adjectionem pertinere.

14. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Si convenerit inter socios, ne intra certum tempus communis res dividatur, non videtur convenisse, ne societate abeat. Quid tamen, si hoc convenit, ne abeat: an valeat? Eleganter Pomponius scripsit, frustra hoc convenire. nam etsi non convenit, si tamen intempestive renunciatur societati, esse pro socio actionem. sed etsi convenit, ne intra certum tempus societate abeat, & ante tempus renunciatur, potest rationem habere renunciatio: nec tenebitur pro socio, qui ideo renunciavit, quia conditio quædam, qua societas erat coita, ei non præstatur: aut quid, si ita [injurius &] damnosus socius sit, ut non expediat eum pati?

15. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

Vel quod ea re frui non liceat, cujus gratia negotiatio suscepta sit?

16. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Idemque erit dicendum, si socius renunciaverit societati, qui Reipublicæ causa diu, & invitatus sit abfuturus. quamvis nonnunquam ei objici possit, quia potuit & per alium societatem administrare, vel socio committere: sed hoc non alias, nisi valde sit idoneus socius, aut facilis abfuturo etiam per alium societatis administratio.

§. 1. Qui igitur paciscitur, ne dividat, nisi aliqua justa ratio intercedat, nec vendere poterit, nec alia ratione efficiet, ut dividatur. Et sane potest dici venditionem quidem non impediri, sed exceptionem adversus emptorem locum habere, si ante dividat, quam dividoret is, qui vendidit.

17. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Sed & socius, qui alienaverit, contra pactiorem [accipit] committit, & tenetur societatis, aut communi dividendo judicio.

§. 1. Si absenti renunciata societas sit, quoad is scierit, quod is adquisivit, qui renunciavit, in commune redigi; detrimentum autem solius ejus esse, qui renunciaverit: sed quod absens adquisivit, ad solum eum pertinere: detrimentum ab eo factum, commune

esse. §. 2. In societate autem coëunda, nihil attinet de renunciacione cavere [eundem], quia ipso jure societatis intempestiva renunciatio in æstimationem venit.

18. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum

Si servus societatem coierit, non sufficit, si jubeatur à domino servus abire à societate: sed socio renunciandum est.

19. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Qui admittitur socius, ei tantum socius est, qui admisit. & recte: cum enim societas consensu contrahatur, socius inhi esse non potest, quem ego socium esse nolui. Quid ergo, si socius meus eum admisit? Ei soli socius est.

20. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Nam socii mei socius, meus socius non est.

21. IDEM lib. 30. ad Sabinum.

Et quidquid fuerit de societate nostra consecutus, cum illo, qui eum adsumpsit, communicabit: nos [ei] cum eo non communicabimus. sed factum ejus præstabitur societati, id est, ager socius, & societati præstabit, quod fuerit consecutus.

22. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Ex contrario factum quoque sociorum debet ei præstare, sicuti suum: quia ipse adversus eos habet actionem. Item certum est, nihil vetare, prius [quam] inter eum, qui admisit, & eum, qui admisus fuerit, societatis judicio agi, quam agi incipiat inter ceteros, & eum, qui admisit.

23. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

De illo Pomponius dubitat, utrum actionem eum mandare sociis sufficit, ut, si facere ille non possit, nihil ultra sociis præstet: an vero indemnes eos præstare debeat. & puto, omnimodo eum teneri ejus nomine, quem ipse solus admisit, quia difficile est negare, culpa ipsius admissum. §. 1. Idem quaerit, an commodum, quod propter admissum socium accessit, compensari cum damno, quod culpa præbuit, debeat. Et ait, compensandum. Quod non est verum. Nam & Marcellus lib. 6. Digestorum scribit, si servus unius ex sociis, societati à domino præpositus, negligenter verfactus sit, dominum societati, qui præposuerit, præstaturum: nec compensandum commodum, quod per servum societati accessit, cum damno. Et ita Divum Marcum pronunciasse: nec posse dici socio, abstinere commodo, quod per servum accessit, [si] damnum petis.

24. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Plane, si ambo socii servum alterius præposuerint, non tenebitur dominus ejus nomine, nisi duntaxat de peculio *: commune enim periculum esse oportet, cum ambo eum præponamus.

25. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Non ob eam rem minus ad periculum socii pertinet, quod negligentia ejus periisset, quod in plerisque aliis industria ejus societas [aucta] fuisset: & hoc ex appellatione Imperator pronunciat.

26. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Et ideo, si socius quædam negligenter in societate egisset, in plerisque autem societatem auxisset, non compensatur compendium cum negligentia, ut Marcellus lib. 6. Digest. scripsit.

27. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Omne æs alienum, quod manente societate contractum est, de communi solvendum est: licet, posteaquam societas distracta est, solum sit. igitur & si sub conditione promiserat, & distracta societate, conditio extitit, ex communi solvendum est: ideoque, si interim societas dirimatur, cautiones interponendæ sunt.

28. IDEM lib. 60. ad Edictum.

Si socii sumus, & unus ex die pecuniam debeat, & dividatur societas: non debet hoc deducere socius, quemadmodum præsens debet; sed omnes dividere, & cavere, cum dies venerit, defensum iri socium.

29. ULPIANUS lib. 20. ad Sabinum.

Si non fuerint partes societati adjectæ, æquas eas esse constat. Si vero placuerit, ut quis duas partes, vel tres habeat, alius unam, an valeat? Placet valere: si modo aliquid plus contulit societati vel pecuniæ, vel operæ, vel cujuscunque alterius rei [causa]. §. 1. Ita coiri societatem posse, ut nullius partem damni alter sentiat, lucrum vero commune sit, Cassius putat. Quod ita demum valebit, (ut & Sabinus scribit) si tanti sit opera, quanti damnum est *: plerumque enim tanta est industria socii, ut plus societati conferat, quam pecunia. item, si solus naviget, si solus peregrinetur, pericula subeat solus.

§. 2. Aristo refert, Cassium respondisse, societatem talem coiri non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiret: & hanc societatem *leoninam* solitum appellare. Et nos consentimus, talem societatem nullam esse, ut alter lucrum sentiret, alter vero nullum lucrum, sed damnum sentiret: * iniquissimum enim genus societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum spectet.

30. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Mucius lib. 14. scribit, non posse societatem coiri, ut aliam damni, aliam lucri partem socius ferat. Servius in notatis Mucii ait, nec posse societatem ita contrahi: * neque enim lucrum intelligitur, nisi omni damno deducto; neque damnum, nisi omni lucro deducto. Sed potest coiri societas ita, ut ejus lucri, quod reliquum in societate sit, omni damno deducto, pars alia feratur: & ejus damni, quod similiter relinquatur, pars alia capiatur.

31. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Ut sit pro socio actio, societatem intercedere oportet: nec enim sufficit, rem esse communem, nisi societas intercedit. Communiter autem res agi potest etiam citra societatem: [ut] puta, cum non affectione societatis incidimus in communionem, ut evenit in re duobus legata; item si à duobus simul empta res sit; aut si hereditas, vel donatio communiter nobis obvenit; aut si à duobus separatim emimus partes eorum, non socii futuri.

32. IDEM lib. 2. ad Edictum.

Nam cum tractatu habito societas coita est, pro socio actio est: cum sine tractatu, in re ipsa & negotio communiter gestum videtur:

33. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Ut in conductionibus publicorum, item in emptionibus. nam qui nolunt inter se contendere, solent per nuncium rem emere in commune: quod à societate longe remotum est. Et ideo, societate sine tutoris auctoritate coita, pupillus non tenetur: attamen communiter gesto tenetur.

34. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Quibus casibus, si quid forte unus in eam rem impenderit, sive fructus mercedesve unus perceperit, vel deteriore fecerit rem, non societatis iudicio locus est: sed inter coheredes quidem familiae eriscundae iudicio agitur: inter ceteros, communi dividendo. † Inter eos quoque, quibus hereditario jure communis res est, posse & communi dividendo agi.

35. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Nemo potest societatem heredi suo sic parere, ut ipse heres socius sit. † In heredem autem socii proponitur actio, ut bonam fidem praestet;

36. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Et acti etiam culpam, quam is praestaret, in cujus locum succedet, licet socius [non] sit.

37. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

Plane si hi, qui socii heredes exstiterint, animum inierint societatis in ea hereditate novo consensu; quod postea gesserint: efficitur, ut in pro socio actionem deducatur.

38. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Pro socio arbiter prospicere debet cautionibus in futuro damno, vel lucro pendente ex ea societate. Quod Sabinus in omnibus bonae fidei iudiciis existimavit: sive generalia sunt, veluti pro socio, negotiorum gestorum, tutela: sive specialia, veluti mandati, commodati, depositi. §. 1. Si tecum societas mihi sit, & res ex societate communes, quam impensam in eas fecero, quosve fructus ex his rebus ceperis, vel pro socio, vel communi dividendo, me consecuturum; & altera actione alteram tolli Proculus ait.

39. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

Si fundus mihi tecum communis sit, & in eum mortuum intuleris: agam tecum pro socio.

40. IDEM lib. 17. ad Sabinum.

Heres socii, quamvis socius non est, tamen ea, quae per defunctum inchoata sunt, per heredem explicari debent: in quibus dolus ejus admitti potest.

41. ULPIANUS lib. 20. ad Edictum.

Si quis à socio poenam stipulatus sit, pro socio non aget, si tantundem in poenam sit, quantum ejus interfuit.

42. IDEM lib. 45. ad Sabinum.

Quod si ex stipulatu eam consecutus sit, postea pro socio agendo, hoc minus accipiet, poena ei in sortem imputata.

43. IDEM lib. 28. ad Edictum.

Si actum sit communi dividendo, non tollitur pro socio actio, quoniam pro socio & nominum rationem habet, & adjudica-

tionem non admittit: sed si postea pro socio agatur, hoc minus ex ea actione consequitur, quam ex prima actione consecutus est.

44. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Si margarita tibi vendenda dederò, ut, si ea decem vendidisses, rederes mihi decem; si plurius, quod excedis, tu haberes: mihi videtur, si animo contrahendae societatis id actum sit, pro socio esse actionem: si minus, praescriptis verbis.

45. IDEM lib. 30. ad Sabinum.

Rei communis nomine cum socio furti agi potest, si per fallaciam dolove malo amovit, vel rem communem celandi animo contrectet: sed & pro socio actione obstrictus est: nec altera actio alteram tollet. Idemque in omnibus bonae fidei iudiciis dicendum est.

46. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Idem est & in colono, & in eo, qui negotia gerit, & qui mandatum nostrum exequitur, & in tutore.

47. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Sed si ex causa furtiva condixero, cessabit pro socio actio, nisi si plurius mea interfuit. §. 1. Si damnum in re communi socius dedit: Aquilia teneri eum, & Celsus, & Julianus, & Pomponius scribunt:

48. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Sed nihilominus & pro socio tenetur,

49. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Si hoc facto societatem laesit; si, verbi gratia, negotiatorem servum vulneraverit, vel occidit.

50. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Sed actione pro socio consequitur, ut altera actione contentus esse debeat: quia utraque actio ad rei persecutionem respicit; non, ut furti, ad poenam duntaxat.

51. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Merito autem adjectum est, ita demum furti actionem esse, si per fallaciam, & dolo malo amovit: quia, cum sine dolo malo fecit, furti non tenetur. & sane * plerumque credendum est, eum, qui partis dominus est, jure potius suo [re] uti, quam furti consilium inire. §. 1. Et ideo videbimus, an Favia teneatur? Et ratio quidem facit, ne teneatur: verum, si plagium fecit, vel suppressit, Favia teneri.

52. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Cum duobus vicinis fundus [conjunctus] venalis esset, alter ex his petit ab altero, ut eum fundum emeret, ita ut ea pars, qua suo fundo juncta esset, sibi cederetur: mox ipse eum fundum, ignorante vicino, emit. Queritur, an aliquam actionem cum eo vicino habeat? Julianus scripsit, implicitam esse facti questionem. nam si hoc solum actum est, ut fundum Lucii Titii vicinus emeret, & mecum communicaret, adversus me, qui emi, nullam actionem vicino competere: si vero id actum est, ut quasi commune negotium gereretur, societatis iudicio tenebor, ut tibi, deducta parte, quam mandaveram, reliquas partes praestem. §. 1. Venit autem in hoc iudicium pro socio bona fides. §. 2. Utrum ergo tantum dolum, an etiam culpam, praestare socium oporteat, queritur? Et Celsus lib. 7. Digestorum ita scripsit: * Socios inter se dolum & culpam praestare oportet. Si in coeunda societate (inquit) artem operamve pollicitus est alter, veluti, cum pecus in commune pascendam, aut agrum politori damus in commune quaerendis fructibus: nimirum ibi etiam culpa praestanda est: pretium enim operae artis est velamentum. Quod si rei communi socius nocuit, magis admittit, culpam quoque venire. §. 3. Damna, quae imprudentibus accidunt, hoc est, damna fatalia, socii non cogentur praestare. Ideoque si pecus aestimatum datum sit, & id latrocinio, aut incendio perierit, commune damnum est, si nihil dolo, aut culpa acciderit [ejus, qui aestimatum pecus acceperit]. Quod si à furibus subreptum sit, proprium ejus detrimentum est: quia custodiam praestare debuit, qui aestimatum acceperit. Hac vera sunt, & pro socio erit actio; si modo societatis contrahendae causa pascenda data sunt, quamvis aestimata. §. 4. Quidam sagariam negotiationem coierunt; alter ex his ad merces comparandas profectus in latrones incidit, (suamque) pecuniam perdidit: servi ejus vulnerati sunt, resque proprias perdidit: dicit Julianus damnum esse commune, ideoque actione pro socio damni partem dimidiam agnoscere debere, tam pecuniam, quam rerum ceterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur. Sed & si quid in medicos impensum est, pro parte socium agnoscere debere, rectissime Julianus probat. Proinde, & si naufragio quid periit,

cum

cum non alias merces, quam navi, solerent advehi, damnum ambo sentient: nam * sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socii contingit.

§. 5. [Cum] duo erant argentarii socii, alter eorum aliquid separatim quaesierat, & lucri senserat: *quaerebatur*, an commune esse lucrum oporteret? Et Imperator Severus Flavio Felici in hac verba rescripsit: * *Etiamsi maxime argentaria societas inita est, quod quisque tamen socius non ex argentaria causa quaesit, id ad communionem non pertinere, explorati juris est.*

§. 6. Papinianus quoque lib. 3. Responsorum ait: Si fratres parentum indivisas hereditates ideo retinuerunt, *ut emolumentum ac damnum in his commune sentirent*, quod aliunde quaesierint, in commune non redigetur.

§. 7. Item ex facto consultum respondisse se, ait lib. 3. Responsorum: Inter Flavium Victorem & Vellicum Asianum placuerat, *ut, locis enaptis pecunia Victoris monumenta fierent, opera & peritia Asiani: quibus distractis, pecuniam Victor cum certa quantitate reciperet, superfluum Asianus acciperet, qui operam in societatem consulit: erit pro socio actio.*

§. 8. Idem Papinianus eodem libro ait: si inter fratres voluntarium consortium initum fuerit: & stipendia, caeteraque salaria in commune redigi iudicio societatis. quamvis filius emancipatus haec non cogatur conferre fratri (inquit) in potestate manenti: quia, etsi in potestate maneret, praecipua ea haberet.

§. 9. Idem respondit, societatem non posse ultra mortem porrigi: & ideo nec libertatem de supremis iudiciis constringere quis poterit, vel cognatum ulteriore proximioribus praeferre.

§. 10. Idem respondit: Socius, qui cessantis cessantiumve portiones insula restituerit, quamvis aut sortem cum certis usuris intra quatuor menses, postquam opus resectum erit, recipere potest, exigendoque privilegio utetur, aut deinceps propriam rem habebit: potest tamen pro socio agere ad hoc, ut consequatur, quod sua intererat. Finge enim, malle eum magis suum consequi, quam dominium insula: Oratio enim D. Marci idcirco quatuor mensibus finit certas usuras, quia post quatuor dominium dedit. §. 11. Si qui societatem ad emendum coierint, deinde res alterius dolo, vel culpa empta non sit, pro socio esse actionem constat. Plane, si conditio sit adjecta: *si intra illum diem veniret*, & dies sine culpa socii praeterierit, cessabit actio pro socio.

§. 12. Item, si in communem rivum reficiendum impensa facta sit, pro socio esse actionem ad recuperandum sumptum, Cassius scripsit. §. 13. Item Mela scribit, si vicini semipedes inter se contulerunt, ut ibi cratitium parietem inter se aedificarent ad onera utriusque sustinenda, deinde aedificato pariete alter in eum immitti non pariat: pro socio agendum. † Idemque, & si aream in commune emerint, ne luminibus suis officeretur, & alteri tradita sit, nec praestet alteri, quod convenit, pro socio actionem esse.

§. 14. Si plures sint inter eosdem societas coita, ad omnes societates sufficere hoc unum iudicium, constat. §. 15. Si quis ex sociis propter societatem profectus sit, veluti ad merces emendas, eos dumtaxat sumptus societati imputabit, qui in eam pensi sunt. Viatica igitur, & meritoriorum, & stabulorum, jumentorum, carulorum vecturas, vel sui, vel sarcinarum suarum gratia, vel mercium, recte imputabit. §. 16. Socium universa in societatem conferre debere, Neratius ait, si omnium bonorum socius sit: & ideo, sive ob injuriam sibi factam, vel ex Lege Aquilia, sive ipsius, sive filii corpori nocitum sit, conferre debere respondit.

§. 17. Ibidem ait, socium omnium bonorum non cogi conferre, quae ex prohibitis causis adquisierit. §. 18. Per contrarium quoque apud veteres tractatur, an socius omnium bonorum, si quid ob injuriarum actionem damnatus praestiterit, ex communi consequatur, ut praestet? Et Atilicinus, Sabinus, Cassius responderunt: si injuria iudicis damnatus sit, consecuturum: si ob maleficium suum, ipsum tantum damnum sentire debere. Cui congruit, quod Servium respondisse, Aufidius refert: si socii bonorum fuerint, deinde unus, cum ad iudicium non adesset, damnatus sit, non debere eum de communi id consequi: si vero praesens injuriam iudicis passus sit, de communi facienda.

§. 19. IDEM lib. 30. ad Sabinum.

Quod autem ex furto, vel ex alio maleficio quaesitum est, in societatem non oportere conferri, palam est: quia * delictorum turpis atque foeda communitio est. Plane, si in medium collata sit, commune erit lucrum:

54. POMPONIUS lib. 13. ad Sabinum.

Quod enim ex maleficio contulerit socius, non aliter recipere debet, quam si damnatus sit.

55. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

St igitur ex hoc conventus fuerit, qui maleficium admisit: id, quod contulit, aut solum, aut cum poena auferret. [solum auferret,] si mihi proponas, insciente socio eum in societatis rationem hoc contulisse: quod si sciens, etiam poenam socii agnoscere oportet: * aequum est enim, ut, cujus participavit lucrum, participet & damnum.

56. PAULUS lib. 6. ad Sabinum.

Nec quicquam interest, utrum manente societate praestiterit ob furtum, an dissoluta ea. † Idemque est in omnibus turpibus actionibus: veluti injuriarum, vi bonorum raptorum, servi corrupti, & similibus, & in omnibus poenis pecuniariis, quae ex publicis iudiciis accidunt.

57. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Nec praetermittendum esse, Pomponius ait, ita demum hoc esse verum, si honestae & licitae rei societas coita sit: caeterum, si maleficium societas coita sit, constat, nullam esse societatem. * Generaliter enim traditur, *rerum inhonestarum nullam esse societatem.*

58. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Si id, quod quis in societatem contulit, extinctum sit, videndum, an pro socio agere possit? Tractatum ita est apud Celsum lib. 7. Digestorum, ad Epistolam Cornelii Felicis: Cum tres equos haberes, & ego unum, societatem coimus, *ut accepto equo meo, quadrigam venderes, & ex pretio quartam mihi redderes.* Si igitur ante venditionem equus meus mortuus sit, non putare se Celsus ait, societatem manere, nec ex pretio equorum tuorum partem deberi; non enim habenda quadriga, sed vendenda coitam societatem: caeterum si id actum dicatur, ut quadriga fieret, eaque communicaretur, tuque in ea tres partes haberes, ego quartam, non dubie adhuc socii sumus.

§. 1. Item Celsus tractat, si pecuniam contullemus *ad mercem emendam*, & mea pecunia periisset, cui perierit ea? Et ait, si post collationem evenit, ut pecunia periret, quod non fieret, nisi societas coita esset. utriusque perire: utputa, si pecunia, cum peregre portaretur ad mercem emendam, periit; si vero ante collationem, posteaquam eam destinasses, tunc perierit, nihil eo nomine consequeris, inquit: quia non societati periit. §. 2. Si filius familias societatem coierit, deinde emancipatus a patre fuerit, apud Julianum quaeritur, an eadem societas duret: an vero alia sit; si forte post emancipationem in societatem duratum est? Julianus scripsit lib. 14. Digestorum, eandem societatem durare: initium enim his contractibus inspiciendum. Duabus autem actionibus agendum esse, una adversus patrem, altera adversus filium. Cum patre, de eo, cujus dies ante emancipationem cessit: nam ejus temporis, quo post emancipationem societas duravit, nihil praestare patrem oportet: cum filio autem, de utroque tempore, id est, de tota societate. nam & si quid (inquit) socius filii, post emancipationem filii, dolo fecerit, ejus, non patri, sed filio actio danda est. §. 3. Si servus meum societatem cum Titio coierit, & alienatus in eadem permanerit: potest dici, alienatione servi & priorem societatem finitam, & ex integro alteram inchoatam. atque ideo & mihi, & emptori, actionem pro socio competere. item tam adversus me, [quam adversus emptorem], ex his causis, quae ante alienationem incidissent, dandam actionem; ex reliquis, adversus emptorem solum.

59. POMPONIUS lib. 12. ad Sabinum.

A Deo morte socii solvitur societas, ut nec ab initio pacisci possimus, *ut heres [etiam] succedat societati.* Haec [ita] in privatis societatibus ait. In societate vestigialium nihilominus manet societas, & post mortem alicujus: sed ita demum, si pars defuncti ad personam heredis ejus adscripta sit, ut heredi quoque conferri oporteat: quod ipsum ex causa aestimandum est. Quid enim, si is mortuus sit, propter cujus operam maxime societas coita sit? aut sine quo societas administrari non possit? §. 1. Quod in alea, aut adulterio perdidit socius, ex medio non est laturus: si quid vero dolo nostro socius damni ceperit, a nobis repetat.

60. IDEM lib. 13. ad Sabinum.

Socium, qui in eo, quod ex societate lucri faceret, reddendo moram adhibuit, cum ea pecunia ipse usus sit, usuras quoque (eum) praestare debere, Labeo ait; sed non quasi usuras, sed quod socii interfit, moram eum non adhibuisse: sed si aut usus ea pecunia non sit, aut moram non fecerit, contra esse. Item post mortem socii nullam talem aestimationem ex facto heredis faciendam: quia morte socii dirimatur societas.

§. 1. Socius, cum resisteret communibus (servis) venalibus ad fugam erumpentibus, vulneratus est. impensam, quam in curando se fecerit, non consecuturum pro socio actione, Labeo ait: quia id non in societatem, quamvis propter societatem, impensum sit: sicuti si propter societatem eum heredem quis instituire desisset, aut legatum pratermississet, aut patrimonium suum negligentius administrasset; nam nec compendium, quod propter societatem ei contigisset, veniret in medium: veluti, si propter societatem heres fuisset institutus, aut quid ei donatum esset.

61. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Secundum Julianum tamen, & quod Medicis pro se datum est, recipere potest. Quod verum est.

62. POMPEONIUS lib. 13. ad Sabinum.

SITITius, cum quo mihi societas erat, decesserit, egoque, cum putarem, Titii hereditatem ad Sejum pertinere, communiter cum eo res vendiderim, & partem pecuniae ex venditione redactae ego, partem Sejus abstulerit: te, qui revera Titio heres es, partem ad me redactae pecuniae societatis iudicio non consecuturum, Neratio & Aristoni placebat; quia mea duntaxat partis pretia percepissem: neque interesse, utrum per se partes meas vendidissem, an communiter cum eo, qui reliquas partes ad se pertinere diceret, alioquin eventurum, ut, etiamsi duo socii rem vendiderint, unusquisque quod ad se pervenerit, partem alteri, societatis iudicio, praestare debeat: sed nec te ex parte, quam hereditatis petitione forte à Sejo consecuturus sis, quicquam mihi praestare debere: quia, quod ad Sejum pervenerit, tuarum partium pretium sit, nec ad me habentem meum, quicquam ex eo redire debeat.

63. ULPIANUS lib. 31. ad Edictum.

Verum est, quod Sabino videtur, etiam si non universonum bonorum socii sunt, sed unius rei, attamen in id, quod facere possunt, quodve dolo malo fecerint, quo minus possunt, condemnari oportere: hoc enim summam rationem habet, cum *societas non quodammodo fraternitatis in se habeat. §. 1. Videndum est, an & fideiussori socii id praestari debeat? an vero personale beneficium sit? Quod magis verum est. Sed si hic fideiussor, quasi defensor socii, iudicium susceperit, proderit sibi: namque Julianus lib. 14. Digestorum scripsit, defensorem socii in id, quod socius facere potest, condemnari oportere. † Idemque & in patroni defensore accipere debere ait. † Et utique idem erit in universis, qui in id, quod facere possunt, conveniuntur. §. 2. Patri autem, vel domino socii, si iussu eorum societas contracta sit, non esse hanc exceptionem dandam: quia nec heredi socii ceterisque successoribus hoc praestabitur, quia nec ceterorum heredibus, successoribusve, quos in id, quod facere possunt, convenimus, idem praestatur. §. 3. Id, quod facere socius potest, quemadmodum aestimandum sit? Et placuit, non debere deduci res alienum, quod debetur à socio: ita & Marcellus lib. 7. Digestorum scripsit: nisi forte (inquit) ex ipsa societate debeatur. §. 4. Item videndum, an cautio veniat in hoc iudicium ejus, quod facere socius non possit, sc. nuda promissio? Quod magis dicendum arbitror. §. 5. Si, cum tres socii essent, egerit cum uno ex sociis socius, & partem suam integram sit consecutus: deinde alius socius cum eodem agit, & partem consequi integram non poterit, quia facere solidum non potest: an hic, qui minus consecutus est, cum eo agere possit, qui solidum accepit, ad communicandas partes inter eos, [id est] exaequandas; quasi iniquum sit, ex eadem societate, alium plus, alium minus consequi? Sed magis est, ut pro socio actione consequi possit, ut utriusque portio exaequetur. Quae sententia habet aequitatem. §. 6. Tempus autem spectamus, quantum facere socius possit, rei iudicandae. §. 7. Hoc quoque facere quis posse videtur, quod dolo fecit, quo minus possit: nec enim aequum est, dolum suum quemquam relevare. Quod & in ceteris, qui in id, quod facere possunt, conveniuntur, accipiendum est. Si tamen non dolo, sed culpa sua, facere posse desiit, dicendum est, condemnari eum non debere. §. 8. In heredem quoque socii pro socio actio competit, quamvis heres socius non sit: * licet enim socius non sit, attamen emolumentum successor est. Et circa societates vectigalium, ceterorumque idem observamus, ut heres socius non sit, nisi fuerit adscitus: verumtamen omne emolumentum societatis ad eum pertineat: simili modo & damnum agnoscat, quod contingit, sive adhuc vivo socio vectigalis, sive postea; quod non similiter in voluntaria societate observatur. §. 9. Si servo communi legatum sine libertate unus ex dominis reliquit, hoc ad solum socium pertinet. An tamen pro socio iudicium communicari debeat

cum herede socii, quaeritur? Et ait Julianus, Sextum Pomponium referre Sabinum respondentem, non communicari: & posse hanc sententiam defendi, Julianus ait, non enim propter communionem hoc acquisitum est, sed ob suam partem: nec oportet id communicari, quod quis non propter societatem, sed propter suam partem adquisierit. §. 10. Societas solvitur ex personis, ex rebus, ex voluntate, ex actione. Ideoque sive homines, sive res, sive voluntas, sive actio interierit, distrahi videtur societas. † Intereunt autem homines quidem maxima, aut media capitis deminutione, aut morte. Res vero, cum aut nullae relinquuntur, aut conditionem mutaverint: neque [enim] ejus rei, quae jam nulla sit, quisquam socius est; neque ejus, quae consecrata publicatae sit. † Voluntate distrahitur societas, renunciatione.

64. CALLISTRATUS lib. 3. Quaestionum.

Itaque, cum separatim socii agere coeperint, & unusquisque eorum sibi negotietur, sine dubio jus societatis dissolvitur.

65. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Actione distrahitur, cum aut stipulatione, aut iudicio mutata sit causa societatis. Proculus enim ait, hoc ipso, quod iudicium ideo dictatum est, ut societas distrahatur, renunciatam societatem: sive totorum bonorum, sive unius rei societas coita sit. §. 1. Item, bonis à creditoribus venditis unius socii, distrahi societatem Labeo ait. §. 2. Si in rem certam emendam conducendamve coita sit societas, tunc etiam post alicujus mortem quidquid lucri detrimentive factum sit, commune esse Labeo ait. §. 3. Diximus, dissensu solvi societatem. hoc ita est, si omnes dissentiant. Quid ergo, si unus renunciet? Cassius scripsit, eum, qui renunciaverit societati, à se quidem liberare socios suos, se autem ab illis, non liberare. Quod utique observandum est, si dolo malo renunciatio facta sit: veluti si, cum omnium bonorum societatem inissemus, deinde cum obvenisset uni hereditas, propter hoc renunciavit: ideoque si quidem damnum attulerit hereditas, hoc ad eum, qui renunciavit, pertinet; commodum autem communicare cogetur actione pro socio. Quod si quid post renunciationem adquisierit, non erit communicandum: quia nec dolo admittus est in eo. §. 4. Item, si societatem ineamus ad aliquam rem emendam, deinde solus volueris eam emere, ideoque renunciaveris societati, ut solus emeris: teneberis, quanti interest mea. Sed si ideo renunciaveris, quia emptio tibi displicebat, non teneberis, quamvis ego emero: quia hic nulla fraus est. Eaque & Juliano placent. §. 5. Labeo autem Posteriorum libris scripsit, si renunciaverit societati unus ex sociis eo tempore, quo interfuit socii non dirimi societatem, committere eum in pro socio actione: nam si emimus mancipia, inita societate, deinde renuncies mihi eo tempore, quo vendere mancipia non expedit, hoc casu, quia deteriores causas meam facis, teneri te pro socio iudicio. Proculus hoc ita verum esse, [si] societatis non interest dirimi societatem: * semper enim non id, quod privatim interest unius ex sociis, servari solet, sed quod societati expedit. Haec ita accipienda sunt, si nihil de hoc in coeunda societate convenit.

§. 6. Item, qui societatem in tempus coit, eam ante tempus renunciando, socium à se, non se à socio liberat. Itaque, si quid compendii postea factum erit, ejus partem non fert: at si dispendium, aequè praestabit portionem, nisi renunciatio ex necessitate quadam facta sit. Quod si tempus finitum est, liberum est recedere: quia sine dolo [malo] id fiat. §. 7. * Renunciare societati etiam per alios possumus: & ideo dictum est, procuratorem quoque posse renunciare societati. † Sed utrum de eo dictum sit, cui omnium bonorum administratio concessa est, an de eo, cui hoc ipsum nominatim mandatum est, videamus? An vero per utrumque recte renunciatur? Quod est verius, nisi [si] prohibuerit eum dominus specialiter renunciare. §. 8. Item scriptum est, posse procuratori quoque meo socium meum renunciare: quod Servius apud Alfenum ita notat, esse in potestate domini, cum procuratori ejus renunciatum est, an velit ratam habere renunciationem. igitur is, cujus procuratori renunciatum est, liberatus esse videbitur. an autem ipse quoque, [qui] renunciavit procuratori, liberetur, in potestate ejus erit; quemadmodum diximus in eo, qui socio renunciat. §. 9. Morte unius perfertur: nisi in coeunda societate aliter convenerit. nec heres socii succedit: sed quod ex re communi postea acquisitum est, item dolo & culpa in eo, quod ex ante gesto pendet, tam ab herede, quam heredi, praestandum est. §. 10. Item, si alicujus rei societas sit, & finis negotio impositus, finitur societas. Quod si, integris omnibus manti-

mentibus, alter decesserit, deinde tunc sequatur res, de qua societatem coierunt, tunc eadem distinctione utemur, qua in mandato; ut, si quidem ignota fuerit mors alterius, valeat societas; si notus, non valeat. §. 11. Societas quemadmodum ad heredes focii non transit, ita nec ad adrogatorem; ne alioquin invitus quis focius efficiatur, cui non vult: ipse autem adrogatus focius permanet, nam etsi filiusfamilias emancipatus fuerit, permanebit focius. §. 12. Publicatione quoque distrahi societatem diximus, quod videtur spectare ad universorum bonorum publicationem, si focii bona publicentur: * nam, cum in ejus locum alius succedat, pro mortuo habetur. §. 13. Si post distractam societatem aliquis in rem communem impenderit focius, actione pro socio id non consequitur: quia non est verum, pro socio, communiterve id gestum esse, sed communi dividendo iudicio hujus quoque rei ratio habebitur: nam, etsi distracta esset societas, nihilominus divisio rerum superest.

§. 14. Si communis pecunia penes aliquem fociorum sit, & aliquis fociorum quid abfit, cum eo solo agendum, penes quem ea pecunia sit: qua deducta, de reliquo, quod cuique debeatur, omnes agere possunt. §. 15. Nonnunquam necessarium est, & manente societate agi pro socio: veluti, cum societas vestigialium causa coita est, proptereaque varios contractus neutri expediat recedere à societate, nec refertur in medium, quod ad alterum pervenerit. §. 16. Si unus ex fociiis maritus sit, & distrahatur societas manente matrimonio, dotem maritus præcipere debet: quia apud eum esse debet, qui onera sustinet. Quod si jam dissoluto matrimonio societas distrahatur, eadem die recipienda est dos, qua & solvi debet.

66. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Quod si eo tempore, quo dividitur societas, in ea causa dos sit, ut certum sit, eam, vel partem ejus reddi non oportere, dividere eam inter focios iudex debet.

67. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

SI unus ex fociiis rem communem vendiderit consensu fociorum, pretium dividi debet ita, ut ei caveatur, indemnem cum futurum. Quod si jam damnum passus est, hoc ei præstabitur. Sed si pretium communicatum sit sine cautione, & aliquid præstiterit is, qui vendidit, an, si non omnes focii solvendo sint, quod à quibusdam servari non potest, à cæteris debeat ferre? Sed Proculus putat*, hoc ad cæterorum onus pertinere, quod ab aliquibus servari non potest: rationeque defendi posse: quoniam societas cum contrahitur, tam lucri, quam damni communio inicitur. §. 1. Si unus ex fociiis, qui non totorum bonorum focii erant, communem pecuniam sceneraverit, usurasque perceperit, ita demum usuras partiri debet, si societatis nomine sceneraverit: nam si suo nomine, quoniam sortis periculum ad eum pervenerit, usuras ipsum retinere oportet.

§. 2. Si quid unus ex fociiis necessario de suo impendit in communi negotio, iudicio societatis servabit; & usuras, si forte mutuat sub usuris dedit: sed & si suam pecuniam dedit, non sine causa dicitur, quod usuras quoque percipere debeat, quas possit habere, si alii mutuum dedisset. §. 3. Non alias focius in id, quod facere potest, condemnatur, quam si confitetur se focium fuisse.

68. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Nemo ex fociiis plus parte sua potest alienare, etsi totorum bonorum focii sint. §. 1. Illud quaeritur, utrum is demum facere videtur, quo minus facere possit, qui erogat bona sua in fraudem futuræ actionis; an & qui occasione acquirendi non utitur? Sed verius est, de eo sentire Proconsulem, qui erogat bona sua: idque ex Interdictis colligere possumus, in quibus ita est, quod dolo fecisti, ut desinere possideres.

69. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Cum societas ad emendum coiretur, & conveniret, ut unus reliquis nundinas, (id est, epulas) præstaret, eosque à negotio dimitteret, si eas eis non solverit: & pro socio, & ex vendito, cum eo agendum est.

70. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

Nulla societatis in æternum coitio est.

71. IDEM lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

Duo societatem coierunt, ut Grammaticam docerent, & quod ex eo artificio quaestus fecissent, commune eorum esset: de ea re, quam voluerunt fieri, in pacto convento societatis proscripserunt: deinde inter se his verbis stipulati sunt: *hac, qua supra scripta sunt, ea ita dari, fieri, neque adversus ea fieri: si ea ita data, facta non erunt, tum viginti millia dari?* Quaestum est, an, si quid contra factum esset, societatis actione agi posset? Respondit, si quidem pacto convento inter eos [de] societate facta ita stipulati essent, *hac ita dari, fieri*

spondes? futurum fuisse, ut, si novationis causa id fecissent, pro socio agi non possit, sed tota res in stipulationem translata videretur. sed quoniam non ita essent stipulati, ea ita dari, fieri spondes? sed si ea ita facta non essent, decem dari? non videri sibi, rem in stipulationem pervenisse, sed duntaxat poenam: non enim utriusque rei promissionem obligari, ut ea daret, faceret, & si non fecisset, poenam sufferret. & ideo societatis iudicio agi posse. §. 1. Duo colliberti societatem coierunt lucri, quaestus, compendii: postea unus ex his à patrono heres institutus est, alteri legatum datum est: neutrum horum in medium referre debere respondit.

72. GAJUS lib. 2. Cottidianarum rerum, [sive Aureorum.]

Socius socio etiam culpæ nomine tenetur, id est, defidia, atque negligentia. Culpæ autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est: sufficit etenim, talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet; quia qui parum diligentem sibi socium acquirit, de se queri debet.

73. ULPIANUS lib. 1. Responsorum Maximino respondit.

SI societatem universarum fortunarum coierint, id est, earum quoque rerum, quæ postea cuique acquiruntur, hereditatem cuius eorum delatam, in commune redigendam. † Idem Maximianus respondit: si societatem universarum fortunarum ita coierint, ut quidquid erogaretur, vel quaereretur, communis lucri atque impendii esset, ea quoque, quæ in honorem alterius liberorum erogata sunt, utrinque imputanda.

74. PAULUS lib. 62. ad Edictum.

SI quis societatem contraxerit, quod emit, ipsius sit, non commune: sed societatis iudicio cogitur rem communicare.

75. CELSUS lib. 15. Digestorum.

SI coita sit societas ex his partibus quas Titius arbitratus fuerit; si Titius, antequam arbitraretur, decesserit, nihil agitur: nam id ipsum actum est, ne aliter societas sit, quam ut Titius arbitratus sit.

76. PROCULUS lib. 5. Epistolarum.

Societatem mecum coisti, ea conditione, ut Nerva amicus communis partem societatis constitueret: Nerva constituit, ut tu ex triente focius esses, ego ex besse: Quæris, utrum ratum id iure societatis sit, an nihilominus ex æquis partibus focii simus? Existimo autem, melius te quaesitum fuisse, utrum ex his partibus focii essemus, quas is constituisset, an ex his, quas virum bonum constituere oportuisset. * Arbitrorum enim genera sunt duo: unum ejusmodi, ut, si ve æquum sit, si ve iniquum, parere debeamus; quod observatur, cum ex compromisso ad arbitrium itum est: alterum ejusmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, etsi nominatim persona sit comprehensa, cujus arbitrata fiat:

77. PAULUS lib. 4. Quaestionum.

VELuti, cum lege locationis comprehensum est, ut opus arbitrio locatoris fiat.

78. PROCULUS lib. 5. Epistolarum.

IN proposita autem quaestione arbitrium viri boni existimo sequendum esse: eo magis, quod iudicium pro socio bonæ fidei est.

79. PAULUS lib. 4. Quaestionum.

UNde si Nervæ arbitrium ita pravum est, ut manifesta iniquitas ejus appareat, corrigi potest per iudicium bonæ fidei.

80. PROCULUS lib. 5. Epistolarum.

QUid enim, si Nerva constituisset, ut alter ex millesima parte, alter ex duabus millesimis partibus focius esset? Illud potest conveniens esse viri boni arbitrio, ut non utique ex æquis partibus focii simus: veluti, si alter plus operæ, industriæ, gratiæ, pecuniæ in societatem collaturus erat.

81. PAPINIANUS lib. 9. Quaestionum.

SI socius pro filia dotem promisit, & prius, quam solveret, herede ea relicta decessit, quæ postea cum marito de exigenda dote egit, accepto liberata est: Quaestum est, an, si pro socio ageret, dotis quantitatem præcipere deberet, si forte convenisset inter socios, ut de communi dos constitueretur? Dixi, pactum non esse iniquum: utique si non de alterius tantum filia convenit; nam si commune hoc pactum fuit, non interesse, quod alter solus filiam habuit. cæterum, si numeratam dotem pater, defuncta in matrimonio filia, recuperasset, reddi pecuniam societati debuisset; pactum ex æquitate sic nobis interpretantibus, quod si, salva societate, divortio matrimonium

monium solutum foret, cum sua causa dotem recuperari, scilicet, ut ea vel alii marito dari possit: nec, si prior maritus facere non posset, denuo de societate constituendam dotem; nisi [si] nominatim ita convenisset. Verum in proposito largiter esse videbatur, dos numerata esset, an vero promissa. nam si filia datam dotem, postea quam patri heres extitit, jure suo recepisset, non esse referendam pecuniam societati, quam mulier habitura fuit, etsi alius heres extitisset: quod si accepto à marito liberata esset, nequaquam imputari posse societati, non solutam pecuniam.

82. IDEM lib. 3. Responsorum.

Jure societatis per socium are alieno socius non obligatur: nisi in communem arcam pecuniæ versæ sunt.

83. PAULUS lib. 1. Manualium.

Illud quærendum est, arbor, quæ in confinio nata est: item lapis,

qui per utrumque fundum extenditur, an, cum succisa arbor est, vel lapis exemptus, [ejus sit] cujus fundus: pro ea quoque parte singulorum esse debeat, pro qua parte in fundo fuerat: an, qua ratione duabus massis duorum dominorum conflatis, tota massa communis est, ita arbor hoc ipso, quo separatur à solo, propriamque substantiam in unum corpus redactam accipit, multo magis pro indiviso communis sit, quam massa: sed naturali convenit ratione, & postea tantam partem utrumque habere, tam in lapide, quam in arbore, quantam & in terra habebat.

84. LABEO lib. 6. Posteriorum à Javoleno Epitomatorum.

Quotiens iussu alicujus vel cum filio ejus, vel cum extraneo societas coitur: directo cum illius persona agi posse, cujus persona in contrahenda societate spectata sit.

LIBER OCTAVUS DECIMUS.

TIT. I.

DE CONTRAHENDA EMPTIONE, ET DE PACIS inter emptorem, & venditorem compositis, & quæ res venire non possunt.

1. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

O Rigo emendi vendendique à permutationibus cœpit. olim enim non ita erat nummus: neque aliud *merx*, aliud *pretium* vocabatur: sed unusquisque secundum necessitatem temporum, ac rerum; utilibus inutilibus permutabat, quando plerumque evenit, ut, quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper, nec facile concurrebat, ut, cum tu haberes, quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles, electa materia est, cujus publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum, æqualitate quantitatis subveniret: ea [que] materia forma publica percussa, usum dominiumque non tam ex substantia præbet, quam ex quantitate: nec ultra *merx* utrumque, sed alterum *pretium* vocatur.

§. 1. Sed, an sine nummis venditio dici hodieque possit, dubitatur: veluti, si ego togam dedi, ut *tunicam* acciperem? Sabinus & Cassius esse emptionem & venditionem putant: Nerva & Proculus permutationem, non emptionem hoc esse. Sabinus Homero teste utitur, qui exercitum Græcorum ære, ferro, hominibusque vinum emere refert illis versibus:

Ἐνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομώντες Ἀχαιοί,
Ἄλλοι μὲν χαλκῶ, ἄλλοι δ' αἶθρον σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ βύοις, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδοισιν.

id est,

Hinc quidem vinum emebant comati Achivi:
Alii quidem ære, alii autem splendido ferro,
Alii vero pellibus, alii autem ipsis vaccis,
Alii autem mancipiis. -----

Sed hi versus permutationem significare videntur, non emptionem, sicut illi:

Ἐνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης Φρένας ἐξέλετο Ζεὺς,
Ὅς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἀμείβετο,

id est,

Hinc iussus Glaucō Saturnius mentes exemit Jupiter,
Qui cum Tydide Diomede arma mutavit.

Magis autem pro hac sententia illud diceretur, quod alias idem Poëta dicit:

----- πρῖατο κτεάτεσσιν εἰοῖσιν.
id est,

----- emit possessionibus suis.

Sed verior est Nervæ & Proculi sententia: nam ut aliud est *vendere*, aliud *emere*, aliud *emptor*, aliud *venditor*, sic aliud est *pretium*, aliud *merx*: quod in permutatione discerni non potest, uter emptor, uter venditor sit. §. 2. Est autem emptio juris gentium: & ideo consensu peragitur: & inter absentes contrahi potest, & per nuncium, & per literas.

2. ULPIANUS lib. 1. ad Sabinum.

Inter patrem & filium contrahi emptio non potest: sed de rebus castrensibus potest.

§. 1. Sine pretio nulla venditio est. Non autem pretii numeratio, sed conventio perficit sine scriptis habitam emptionem.

3. IDEM lib. 28. ad Sabinum.

SI res ita distracta sit, ut si displicuisset, inempta esset, constat non esse sub conditione distractam, sed resolvi emptionem sub conditione.

4. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

ET liberi hominis, & loci sacri, & religiosi, qui haberi non potest, emptio intelligitur, si ab ignorante emitur.

5. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

Quia difficile dignosci potest liber homo à servo.

6. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Sed Celsus filius ait, hominem liberum scientem te emere non posse. nec cujuscunque rei, [si] scias alienationem [non] esse: ut sacra, & religiosa loca; aut quorum commercium non sit, ut publica, quæ non in pecunia populi, sed in publico usu habeantur, ut est Campus Martius. §. 1. Si fundus annua, bima, trima die, ea lege venisset, ut si in diem statutum pecunia soluta non esset, fundus inemptus foret: & ut, si interim emptor fundum coluerit, fructusque ex eo perciperit, inempto eo factis restituerentur, & [ut] quanti minoris postea alii venisset, ut id emptor venditori præstaret: ad diem pecunia non soluta, placet venditori ex vendito eo nomine actionem esse. nec conturbari debent, quod inempto fundo factis dicatur actionem ex vendito futuram esse: * in emptis enim & venditis potius id, quod actum, quam id, quod dictum sit, sequendum est. & cum lege id dictum sit, apparet hoc duntaxat actum esse, ne venditor emptori, pecunia ad diem non soluta, obligatus esset: non ut omnis obligatio empti & venditi utrique solveretur.

§. 2. Conditio, quæ initio contractus dicta est, postea alia pacto immutari potest: sicuti etiam abiri tota emptione potest, si nondum impleta sunt, quæ utrinque præstari debuerunt.

7. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

HÆc venditio servi, si rationes domini computasset arbitrio, conditionalis est: * conditionales autem venditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio. Sed utrum hæc est venditionis conditio, si ipse dominus putasset suo arbitrio? an vero, si arbitrio viri boni? nam si arbitrium domini accipiamus, venditio nulla est: quemadmodum si quis ita vendiderit, si voluerit; vel stipulanti sic spondeat, si voluero, decem dabo. neque enim debet in arbitrium rei conferri, an sit obstructus. Placuit itaque veteribus, magis in viri boni arbitrium id collatum videri, quam domini. si igitur rationes potuit accipere, nec accepit: vel accepit, fingit autem se non accepisse: impleta conditio emptionis est, & ex empto venditor conveniri potest. §. 1. Hujusmodi emptio, quanti tu cum emisti, quantum pretii in arca habeo, valet: nec enim incertum est pretium tam evidenti venditione; magis enim ignoratur, quanti emptus sit, quam in rei veritate incertum est. §. 2. Si quis ita emerit, est mihi fundum emptus centum, & quanto plurius eum vendidero, valet venditio, & statim impletur: habet enim certum pretium, centum: augebitur autem pretium, si plurius emptor fundum vendiderit.

8. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Nec emptio, nec venditio sine re, quæ veneat, potest intelligi. Et tamen fructus, & partus futuri recte emuntur; ut, cum editus esset partus, jam tunc [cum contractum esset negotium,] venditio

ditio facta intelligatur: sed si id egerit venditor, ne nascatur, aut ne fiant, ex empto agi posse. §. 1. Aliquando tamen & sine re venditio intelligitur: veluti, cum quasi alea emitur: quod fit, cum captus piscium, vel avium, vel missilium emitur. emptio enim contrahitur, etiamsi nihil incidit: quia spei emptio est. & quod missilium nomine eo casu captum est, si evictum fuerit, nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur: quia id actum intelligitur.

9. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

IN venditionibus & emptionibus *consensum* debere intercedere palam est. Ceterum si in ipsa emptione dissentient, si in pretio, si in quo alio, emptio imperfecta est. Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putasti, quia *in corpore* dissentimus, emptio nulla est. † Idem est, si ego me Stichum, tu Pamphilum absentem vendere putasti: nam cum in corpore dissentiatur, apparet nullam esse emptionem.

§. 1. Si *in nomine* dissentiamus, verum de corpore constat, nulla dubitatio est, quin valeat emptio & venditio: * nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat. §. 2. Inde quaeritur, si *in ipso corpore* non erratur, sed *in substantia* error sit, ut puta, si acetum pro vino veneat, as pro auro, vel plumbum pro argento, vel quid aliud argento simile, an emptio & venditio sit? Marcellus scripsit lib. 6. Digestorum, emptionem esse & venditionem, quia in corpore consensus est, etsi in materia sit erratum. Ego in vino quidem consentio, quia eadem prope *sorta*, id est, *substantia* est; si modo vinum acuit: ceterum si vinum non acuit, sed ab initio acetum fuit, ut embamma, id est, *intinctus*, aliud pro alio venisse videtur. in ceteris autem nullam esse venditionem puto, quotiens in materia erratur.

10. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

ALiter, atque si aurum quidem fuerit, deterius autem, quam emptor existimaret: tunc enim emptio valet.

11. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

ALioquin quid dicemus, si caecus emptor fuit; vel si in materia erratur? vel in minus perito discernendarum materiarum? in corpus eos consensisse dicemus? Et quemadmodum consensit, qui non vidit? §. 1. Quod si ego me virginem emere putarem, cum esset jam mulier, emptio valebit: *in sexu* enim non est erratum. † Ceterum si ego mulierem venderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est.

12. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

IN hujusmodi autem quaestionibus personarum eminentium & venditium spectari debent, non eorum, quibus adquiritur ex eo contractu actio: nam si servus meus, vel filius, qui in mea potestate est, me praesente, suo nomine emat, non est quaerendum, quid ego existimem, sed quid ille, qui contrahit.

13. IDEM lib. 9. ad Sabinum.

[SEd] si servo meo, vel ei, cui mandavero, vendas sciens fugitivum, illo ignorante, me sciente: non teneri te ex empto verum est.

14. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

QUid tamen dicemus, si in materia & qualitate ambo errarent: ut puta, si & ego me vendere aurum putarem, & tu emere, cum as esset; ut puta, coheredes viriolam, quae aurea dicebatur, pretio exquisito uni heredi vendidissent, eaque inventa esset magna ex parte aenea? Venditionem esse constat ideo, quia auri aliquid habuit: nam si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, valet venditio; si autem as pro auro veneat, non valet.

15. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

ET si consensum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante venditionem esse deserit, nulla emptio est. §. 1. Ignorantia emptori prodest, quae non in supinum hominem cadit. §. 2. Si rem meam mihi ignoranti vendideris, & jussu meo alii tradideris, non putat Pomponius, dominium meum transire: quoniam non [hoc] mihi propositum fuit, sed quasi tuum dominium ad eum transire. & ideo etiam si donaturus mihi rem meam, jussu meo alii tradas, idem dicendum erit.

16. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

SUae rei emptio non valet, si sciens, si ignorans emi: sed si ignorans emi, quod solvero, repetere potero, quia nulla obligatio fuit. §. 1. Nec tamen emptioni obstat, si in ea re usufructus duntaxat ementis sit:

17. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

OFFicio tamen iudicis pretium minuetur.

18. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

SEd si communis ea res emptori cum alio sit, dici debet, scisso pretio pro portione, pro parte emptionem valere, pro parte non valere. §. 1. Si servus domini jussu, in demonstrandis finibus agri venditi, vel errore, vel dolo plus demonstraverit, id tamen demonstratum accipi oportet, quod dominus senserit. Et idem Alfenus scripsit de vacua possessione per servum tradita.

19. IDEM lib. 31. ad Quintum Mucium.

QUod vendidi, non aliter fit accipientis, quam si aut pretium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum, vel etiam fidem habuerimus emptori sine ulla satisfactione.

20. IDEM lib. 9. ad Sabinum.

Sabinus respondit: si quam rem nobis fieri velimus [etiam,] veluti statuam, vel vas aliquod, seu vestem, ut nihil aliud, quam pecuniam daremus, emptionem videri: nec posse ullam locationem esse, ubi corpus ipsum non detur ab eo, cui id fieret. aliter, atque si aream darem, ubi insulam aedificares: quoniam tunc à me substantia proficiscitur.

21. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

LABeo scripsit, obscuritatem pacti nocere potius debere venditori, qui id dixerit, quam emptori: quia potuit re integra apertius dicere.

22. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Hanc legem venditionis, si quid sacri, vel religiosi est, ejus venit nihil, supervacuum non esse, sed ad modica loca pertinere. Ceterum, si omne religiosum, vel sacrum, vel publicum venierit, nullam esse emptionem:

23. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

ET quod solverit eo nomine, emptor condicere potest.

24. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

IN modicis autem ex empto esse actionem: quia non specialiter locus sacer, vel religiosus venit, sed emptioni majoris partis accessit.

25. IDEM lib. 34. ad Sabinum.

SI ita distrahatur, illa, aut illa res, utram eliget venditor, haec erit empti. §. 1. Qui vendidit, necesse non habet fundum emptoris facere: ut cogitur, qui fundum stipulanti spondit.

26. POMPONIUS lib. 17. ad Sabinum.

SI sciens emam ab eo, cui bonis interdictum sit, vel cui tempus ad deliberandum de hereditate ita datum sit, ut ei deminuendi potestas non sit, dominus non ero. dissimiliter atque si à debitore, sciens creditorem fraudari emero.

27. PAULUS lib. 8. ad Sabinum.

QUI à quolibet rem emit, quam putat ipsius esse, bona fide emit: at, qui sine tutoris auctoritate à pupillo emit, vel falso tutore auctore, quem scit tutorem non esse, non videtur bona fide emere: ut [&] Sabinus scripsit.

28. ULPIANUS lib. 41. ad Sabinum.

REM alienam distrahere quem posse, nulla dubitatio est: nam emptio est & venditio: sed res emptori auferri potest.

29. IDEM lib. 43. ad Sabinum.

QUotiens servus venit, non cum peculio distrahitur: & ideo, si non sit exceptum, si exceptum sit, ne cum peculio veneat, non cum peculio distractus videtur. Unde si qua res fuerit peculiaris à servo subrepta, condici potest, videlicet quasi furtiva: hoc ita, si res ad emptorem pervenerit:

30. IDEM lib. 32. ad Edictum.

SEd ad exhibendum agi posse nihilominus, & ex vendito, puto.

31. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

SEd & si quid postea accessit peculio, reddendum est venditori, veluti partus, & quod ex operis vicarii perceptum est.

32. ULPIANUS lib. 44. ad Sabinum.

QUI tabernas argentarias, vel ceteras, quae in solo publico sunt, vendit, non solum, sed jus vendit: cum istae tabernae publicae sunt, quarum usus ad privatos pertinet.

33. POMPONIUS lib. 33. ad Sabinum.

CUM in lege venditionis ita sit scriptum, *flumina, stillicidia, uti nunc sunt, ut ita sint*, nec additur, quae flumina, vel stillicidia: primum spectari oportet, quid acti sit; si non id appareat, tunc id accipitur, quod venditori nocet: ambigua enim oratio est.

34. PAU-

34. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

SI in emptione fundi dictum sit, *accedere Stichum servum*, neque intelligatur, quis ex pluribus accesserit, cum de alio emptor, de alio venditor senserit: nihilominus fundi venditionem valere constat. Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem venditor intellexerit. Nec refert, quanti sit accessio, sive plus in ea sit, quam in ipsa re, cui accedat, an minus: plerasque enim res aliquando propter accessiones emimus; sicut, cum domus propter marmora, & statuas, & tabulas pictas ematur.

§. 1. Omnium rerum, quas quis habere, vel possidere, vel persequi potest, venditio recte fit; quas vero natura, vel gentium jus, vel mores civitatis commercio exuerunt, earum nulla venditio est. §. 2. Liberum hominem scientes emere non possumus: sed nec talis emptio, aut stipulatio admittenda est, cum servus erit: quamvis dixerimus, futuras res emi posse: nec enim fas est, ejusmodi casus expectare. §. 3. Item, si & emptor, & venditor scit furtivum esse quod venit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor solus scit, non obligabitur venditor: nec tamen ex vendito quidquam consequitur, nisi ultro quod convenerit, præstet. Quod si venditor scit, emptor ignoravit, utrumque obligatio contrahitur. Et ita Pomponius quoque scribit. §. 4. Rei suæ emptio tunc valet, cum ab initio agatur, ut possessionem emat, quam forte venditor habuit, & in judicio possessionis potior esset.

§. 5. Alia causa est degustandi, alia metiendi. gustus enim ad hoc proficit, ut improbare liceat: mensura vero non eo proficit, ut aut plus, aut minus veneat, sed ut appareat, quantum ematur.

§. 6. Si emptio ita facta fuerit, *est mihi emptus Stichus, aut Pamphilus*: in potestate est venditoris, quem velit dare, sicut in stipulationibus: sed uno mortuo, qui superest, dandus est: & ideo prioris periculum ad venditorem, posterioris ad emptorem respicit. sed & si pariter decesserunt, pretium debetur: unus enim utique periculo emptoris vixit. Idem dicendum est, etiam si emptoris fuit arbitrium, quem vellet habere: si modo hoc solum arbitrio ejus commissum sit, ut, quem voluisset, emptum haberet; non & illud, an emptum haberet. §. 7. Tutor rem pupilli emere non potest: idemque porrigendum est ad familia, id est, ad curatores, procuratores, & qui negotia aliena gerunt.

35. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

QUOD saepe *arra* nomine pro emptione datur, non eo pertinet, quasi sine arrha conventio nihil proficiat: sed ut evidentius probari possit, convenisse de pretio.

§. 1. Illud constat, imperfectum esse negotium, cum emere volenti sic venditor dicit: *Quanti velis, quanti æquum putaveris, [quanti estimaveris,] habebis emptum.* §. 2. Veneni mali quidam putat non contrahi emptionem: quia * nec societas, aut mandatum flagitiosa rei, ulla vires habet. quæ sententia potest sane vera videri de his, quæ nullo modo, adjectione alterius materia, usu nobis esse possunt: de his vero, quæ mixta aliis materiis adeo nocendi naturam deponunt, ut ex his antidoti, & alia quædam salubria medicamenta conficiantur, aliud dici potest. §. 3. Si quis amico peregre eunti mandaverit, *ut fugitivum servum quærat, & si invenerit, vendat*: nec ipse contra Senatusconsultum committit, quia non vendidit, neque amicus ejus, quia præsentem vendit; emptor quoque, qui præsentem emit, recte negotium gerere intelligitur.

§. 4. Si res vendita per furtum perierit, prius animadvertendum erit, quid inter eos de custodia rei convenerat. Si nihil appareat convenisse, talis custodia desideranda est à venditore, qualem bonus paterfamilias suis rebus adhibet: quam si præstiterit, & tamen rem perdidit, securus esse debet, ut tamen [scilicet] vindicationem rei & conditionem exhibeat emptori. unde videbimus in personam ejus, qui alienam rem vendiderit, cum is nullam vindicationem, aut conditionem habere possit: ob id ipsum damnandus est; quia si suam rem vendidisset, potuisset eas actiones ad emptorem transferre. §. 5. In his, quæ pondere, numero, mensurave constant: (veluti frumento, vino, oleo, argento,) modo ea servantur, quæ in cæteris, ut simul atque de pretio convenerit, videatur perfecta venditio, modo ut, etiam si de pretio convenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quam si admensa, adpensa, adnumerata sint. Nam si omne vinum, vel oleum, vel frumentum, vel argentum, quantumcunque esset, uno pretio venierit: idem juris est, quod in cæteris rebus. Quod si vinum ita venierit, ut in singulas amphoras; item oleum, ut in singulas metretas; item frumentum, ut in singulos modios; item argentum, ut in singulas libras certum pretium diceretur: quaritur, quando

videatur emptio perfici? Quod similiter scilicet quaritur & de his, quæ numero constant, si pro numero corporum pretium fuerit statutum? Sabinus & Cassius tunc perfici emptionem existimant, cum adnumerata, admensa, adpensa sint: quia venditio quasi sub hac conditione videtur fieri, ut in singulas metretas, aut in singulos modios, quos, quasve admensus eris; aut in singulas libras, quas adpenderis; aut in singula corpora, quæ adnumeraveris.

§. 6. Ergo & si *grex* venierit: si quidem universaliter uno pretio, perfecta videtur, postquam de pretio convenerit: si vero [in] singula corpora certo pretio, eadem erunt, quæ proxime tractavimus. §. 7. Sed & si ex doleario pars *vini* venierit, veluti metretæ centum: verissimum est, (quod & constare videtur) antequam admetiatur, omne periculum ad venditorem pertinere. Nec interest, unum pretium omnium centum metretarum in semel dictum sit, an in singulos eos. §. 8. Si quis in vendendo prædico confinem celaverit, quem emptor si audisset, empturus non esset, teneri venditorem.

36. ULPIANUS lib. 43. ad Edictum.

CUM in venditione quis pretium rei ponit, donationis causa non exacturus, non videtur vendere.

37. IDEM lib. 3. Disputationum.

SI quis fundum jure hereditario sibi delatum ita vendidisset, *erit tibi emptus [ranti,] quanti à testatore emptus est*: mox inveniat non emptus, sed donatus testatori: videtur quasi sine pretio facta venditio. ideoque similis erit sub conditione factæ venditioni: quæ nulla est, si conditio defecerit.

38. IDEM lib. 7. Disputationum.

SI quis donationis causa minoris vendat, venditio valet. Totiens enim dicimus, in totum venditionem non valere, quotiens universa venditio donationis causa facta est: quotiens vero viliori pretio res, donationis causa, distrahitur, dubium non est, venditionem valere. Hoc inter cæteros: inter virum vero, & uxorem donationis causa venditio facta pretio viliori, nullius momenti est.

39. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

SI debitor rem pignoratam à creditore redemerit, quasi suæ rei emptor, actione ex vendito non tenetur, & omnia in integro sunt creditori. §. 1. Verisimile est, eum, qui fructum olivæ pendens vendidisset, & stipulatus est *decem pondo olei, quod natum esset*: pretium, constituisse ex eo, quod natum esset, usque ad decem pondo olei. Idcirco solis quinque collectis, non amplius emptor petere potest, quam quinque pondo olei, quæ collecta essent, à plerisque responsum est.

40. PAULUS lib. 4. Epitomarum Alfeni [Digestorum.]

QUI fundum vendebat, in lege ita dixerat: *ut emptor in diebus triginta proximis fundum metiretur, & de modo renunciaret, & si ante eam diem non renunciasset, ut venditoris fides soluta esset*: emptor intra diem mensuræ, quo minorem modum esse credidit, renunciavit, & pecuniam pro eo accepit: postea eum fundum vendidit, & cum ipse emptori suo admetiretur, multo minorem modum agri, quam putaverat, invenit: Quærebatur, an id, quod minoris esset, sequi à suo venditore posset? Respondit, interesse, quemadmodum lex diceretur. nam si ita dictum esset, *ut emptor diebus triginta proximis fundum metiatur, & domino renunciaret, quanto modus agri minor sit*: quo post diem trigessimum renunciasset, nihil ei profuturum. Sed si ita pactum esset, *ut emptor in diebus proximis fundum metiatur, & de modo agri renunciaret*. & si in diebus triginta renunciasset, minorem modum agri esse, quamvis multis post annis, posse eum, quo minor is modus agri fuisset, repetere. §. 1. In Lege fundi *aquam accessuram* dixit: Quærebatur, an etiam iter aquæ accessisset? Respondit, sibi videri id actum esse: & ideo iter quoque venditorem tradere oportere. §. 2. Qui agrum vendebat, dixit, *fundi jugera decem & octo esse: & quod ejus admensum erit, ad singula jugera certum pretium stipulatus erat*: viginti inventa sunt: Pro viginti debere pecuniam respondit. §. 3. Fundi venditor *frumenta manu sata* receperat, in eo fundo ex stipula seges erat enata: Quæsitum est, an pacto contineretur? Respondit, maxime referre, quid est actum: cæterum secundum verba, esse actum, quod ex stipula nasceretur, non magis, quam si quid ex sacco saccarii [cecidisset,] aut ex eo, quod avibus ex acere cecidisset, natum esset. §. 4. Cum fundum quis vendiderat, & omnem fructum receperat, & arundinem cæduam, & silvam in fructum esse, respondit. §. 5. *Dolia, quæ in fundo domini essent, accessura* dixit: etiam ea, quæ servus, qui fundum coluerat, emisset, peculiazia emptori cessura respondit.

§. 6. Roma

- Familiæ eriscundæ. pag. 324. * 10. 2.
de Feriis & dilationibus. 142. * 2. 12.
de Fideicommissaria hered. petitione. 248. * 5. 6.
de Fideicommissariis libertatibus. 1122. * 40. 5.
de Fide instrumentorum. 579. * 22. 4.
de Fidejussoribus & mandatoribus. 1319. * 46. 1.
" - - - - & nominatoribus. 698. * 27. 7.
Finium regundorum. 323. * 10. 1.
de Fluminibus, ne quid in flum. publ. 1232. * 43. 12.
de Fonte. 1249. * 43. 22.
de Fugitivis. 349. * 11. 4.
de Fundo dotali. 609. * 23. 5.
de Furibus balneariis. 1399. * 47. 17.
Furti adversus nautas. 1379. * 47. 5.
de Furtis. 1361. * 47. 2.

- Familiae eriscundæ, pag. 324. * 10. 2.
de Feriis & dilationibus. 142. * 2. 12.
de Fideicommissaria hered. petitione. 248. * 5. 6.
de Fideicommissariis libertatibus. 1122. * 40. 5.
de Fide instrumentorum. 579. * 22. 4.
de Fidejussoribus & mandatoribus. 1319. * 46. 1.
- - - - - & nominatoribus. 698. * 27. 7.
Finium regundorum. 323. * 10. 1.
de Fluminibus, ne quid in flum. publ. 1232. * 43. 12.
de Fonte. 1249. * 43. 22.
de Fugitivis. 349. * 11. 4.
de Fundo dotali. 609. * 23. 5.
de Furibus balneariis. 1399. * 47. 17.
Furti adversus nautas. 1379. * 47. 5.
de Furtis. 1361. * 47. 2.

§. 6. Rota quoque, per quam aqua traheretur, nihilo minus ædificii est, quam fitula.

41. JULIANUS lib. 3. ad Ursejum Ferocem.

Cum ab eo, qui fundum alii obligatum habebat, quidam sic emptum rogasset, ut esset is sibi emptus, si eum liberasset, dummodo ante Kalendas Julias liberaret; Quæsitum est, an utiliter agere possit ex empto in hoc, ut venditor eum liberaret? Respondit: videamus, quid inter eumentem & vendentem actum sit. nam si id actum est, ut omni modo intra Kalendas Julias venditor fundum liberaret, ex empto erit actio, ut liberet: nec sub conditione emptio facta intelligitur: veluti, si hoc modo emptor interrogaverit, erit mihi fundus emptus, ita ut eum intra Kalendas Julias liberet; vel ita ut eum intra Kalendas à Titio redimas. Si vero sub conditione facta emptio est, non poterit agi, ut conditio impleatur. §. 1. Mensam argento coopertam mihi ignoranti pro solida vendidisti imprudens: Nulla est emptio, pecuniaque eo nomine data condicetur.

42. MARCIANUS lib. 1. Institutionum.

Domini neque per se, neque per procuratores suos, possunt saltem criminosos servos vendere, ut cum bestiis pugnarent. Et ita Divi Fratres rescripserunt.

43. FLORENTINUS lib. 8. Institutionum.

EA, quæ commendandi causa in venditionibus dicuntur, si palam appareant, venditorem non obligant: veluti, si dicat servum speciosum, domum bene adificatam. at si dixerit hominem literatum, vel artificem, præstare debet: nam hoc ipso pluris vendit.

§. 1. Quædam etiam pollicitationes venditorem non obligant, si ita in promptu res sit, ut eam emptor non ignoraverit: veluti, si quis hominem luminibus effossis emat, & de sanitate stipuletur. nam de cætera parte corporis potius stipulatus videtur, quam de eo, in quo se ipse decipiebat. §. 2. Dolum malum à se abesse præstare venditor debet: qui non tantum in eo est, qui fallendi causa obscure loquitur, sed etiam qui insidiosè, obscure dissimulat.

44. MARCIANUS lib. 3. Regularum.

Si duos quis servos emerit pariter uno pretio, quorum alter ante venditionem mortuus est: neque in vivo constat emptio.

45. IDEM lib. 4. Regularum.

Labeo libro posteriorum scribit, si vestimenta interpola quis pro novis emerit, Trebatio placere, ita emptori præstandum quod interest, si ignorans interpola emerit. quam sententiam & Pomponius probat. in qua & Julianus est, qui ait: si quidem ignorabat venditor, ipsius rei nomine teneri: si sciebat, etiam damni, quod ex eo contingit: quemadmodum, si vas aurichalcum pro auro vendidisset ignorans, tenetur, ut aurum, quod vendidit, præstet.

46. IDEM lib. singulari de Delatoribus.

Non licet ex officio, quod administrat quis, emere quid vel per se, vel per aliam personam: alioquin non tantum rem amittit, sed & in quadruplum convenitur secundum Constitutionem Severi & Antonini. Et hoc ad Procuratorem quoque Cæsaris pertinet. Sed hoc ita se habet, nisi specialiter quibusdam hoc concessum est.

47. ULPIANUS lib. 29. ad Sabinum.

Si aquæ ductus debeat prædio: [&] jus aquæ transit ad emptorem, etiam si nihil dictum sit: sicut & ipsæ fistulæ, per quas aqua ducitur;

48. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

Licet extra ædes sint.

49. ULPIANUS lib. 29. ad Sabinum.

ET quamquam jus aquæ non sequatur, quod amissum est: attenuen fistulæ & canales, dum [sibi] sequuntur, quasi pars ædium ad emptorem perveniunt. Et ita Pomponius lib. 10. putat.

50. IDEM lib. 11. ad Edictum.

Labeo scribit: si mihi bibliothecam ita vendideris, si Decuriones Campani locum mihi vendidissent, in quo eam ponerem, & per me stet, quo minus id à Campanis impetrem, non esse dubitandum, quin præscriptis verbis agi possit. Ego, etiam ex vendito agi posse, puto, quasi impleta conditione, cum per emptorem stet, quo minus impleatur.

51. PAULUS lib. 21. ad Edictum.

Littora, quæ fundo vendito conjuncta sunt, in modum non computantur, quia nullius sunt, sed jure gentium omnibus vacant: nec viæ publicæ, aut loca religiosa, vel sacra. Itaque, ut

proficiant venditori, caveri solet, ut viæ, item littora, & loca publica in modum cedant.

52. IDEM lib. 54. ad Edictum.

Senatus censuit, ne quis domum, villamve dirueret, quo plus sibi adquireretur: neve quis negotiandi causa eorum quid emeret, venderet: poena in eum, qui adversus Senatusconsultum fecisset, constituta [est.] ut duplum ejus, quanti emisset, in ærarium inferre cogere: in eum vero, qui vendidisset, ut irrita fieret venditio. † Plane, si mihi pretium solveris, cum tu duplum ærario debeas, repetes à me, quod à mea parte irrita facta est venditio. † Nec solum huic Senatusconsulto locus erit, si quis suam villam, vel domum, sed & si alienam vendiderit.

53. GAJUS lib. 28. ad Edictum provinciale.

VT res emptoris fiat, nihil interest, utrum solutum sit pretium, an eo nomine fidejussor datus sit. Quod autem de fidejussore diximus, plenius acceptum est, qualibet ratione [si] venditori de pretio satisfactum est, veluti expromissore, aut pignore dato, proinde sit, ac si, pretium solutum esset.

54. PAULUS lib. 1. ad Edictum Ædilium curulium.

Res bona fide vendita, propter minimam causam inempta fieri non debet.

55. IDEM lib. 2. ad Edictum Ædilium curulium.

Nuda & imaginaria venditio pro non facta est: & ideo nec alienatio ejus rei intelligitur.

56. IDEM lib. 50. ad Edictum.

Si quis sub hoc pacto vendiderit ancillam, ne prostituatur, & si contra factum esset, utiliceret ei abducere: & si per plures emptores mancipium cucurrerit, ei, qui primo vendit, abducendi potestas sit.

57. PAULUS lib. 5. ad Plautium.

Domum emi, cum eam & ego, & venditor combustam ignorarem. Nerva, Sabinus, Cassius, nihil venisse, quaravis area maneat: pecuniamque solutam condici posse ajunt. † Sed si pars domus maneret, Neratius ait, in hac quæstione multum interesse, quanta pars domus incendio consumpta permaneat: ut, si quidem amplior domus pars exusta est, non compellatur emptor perficere emptionem; sed etiam, quod forte solutum ab eo est, repetet. sin vero vel dimidia pars, vel minor, quam dimidia, exusta fuerit: tunc coarctandus est emptor venditionem adimplere, æstimatione viri boni arbitrato habita, ut, quod ex pretio propter incendium decrescere fuerit inventum, ab hujus præstatione liberetur. §. 1. Sin autem venditor quidem sciebat domum esse exustam, emptor autem ignorabat, nullam venditionem stare, si tota domus ante venditionem exusta sit: si vero quantacunque pars ædificii remaneat, & stare venditionem, & venditorem emptori quod interest restituere. §. 2. Simili quoque modo ex diverso tractari oportet, ubi emptor quidem sciebat, venditor autem ignorabat. & hic enim oportet, & venditionem stare, & omne pretium ab emptore venditori, si non deponsum est, solvi: vel, si solutum sit, non repeti. §. 3. Quod si uterque sciebat, & emptor & venditor, domum esse exustam totam, vel ex parte, nihil actum fuisse: dolo inter utramque partem compensando; & judicio, quod ex bona fide descendit, dolo ex utraque parte veniente, stare non concedente.

58. PAPINIANUS lib. 10. Quæstionum.

Arboribus quoque vento dejectis, vel absumptis igne, dictum est, emptionem fundi non videri esse contractam, si contemplatione illarum arborum (veluti oliveti) fundus comparabatur: si vero sciente, sive ignorante venditore. sive autem emptor sciebat, vel ignorabat, vel uterque eorum: hæc obtinent, quæ in superioribus casibus pro ædibus dicta sunt.

59. CELSUS lib. 8. Digestorum.

Cum venderes fundum, non dixisti, ita ut optimus maximusque: verum est, quod Quinto Mucio placebat, non liberum, sed qualis esset, fundum præstari oportere. Idem & in urbanis prædiis dicendum est.

60. MARCELLUS lib. 6. Digestorum.

Comprehensum erat lege venditionis, dolia sexaginta emptori accessura, cum essent centum: in venditoris fore potestate responsum est, quæ vellet dare.

61. IDEM lib. 20. Digestorum.

Existimo posse me id, quod meum est, sub conditione emere; quia forte speratur meum esse desinere.

62. MODESTINUS lib. 5. Regularum.

Qui officii causa in provincia agit, vel militat, prædia comparare in eadem provincia non potest: præterquam si paterna ejus à fisco distrabantur. §. 1. Qui nesciens loca sacra, vel religiosa, vel publica, pro privatis comparavit, licet emptio non teneat, ex empto tamen adversus venditorem experietur, ut consequatur, quod interfuit ejus, ne deciperetur. §. 2. Res in averfione empta, si non dolo venditoris factum sit, ad periculum emptoris pertinebit: etiam si res assignata non sit.

63. JAVOLENUS lib. 7. ex Cassio.

Cum servo dominus rem vendere certæ personæ jufferit, si alii vendidisset, quam cui jussus erat, venditio non valet. Idem juris in libera persona est, cum perfici venditio non potuit in ejus persona, cui dominus venire eam noluit. §. 1. Demonstratione fundi facta, fines nominari supervacuum est: si nominentur, etiam ipsum venditorem nominare oportet, si forte alium agrum confinem possidet.

64. IDEM lib. 2. Epistolarum.

Fundus ille est mihi & Titia emptus. Quæro, utrum in partem, an in totum, venditio consistat, an nihil actum sit? Respondi: Personam Titii supervacuo accipiendam [puto:] ideoque totius fundi emptionem ad me pertinere.

65. IDEM lib. 11. Epistolarum.

Convenit mihi tecum, ut certum numerum tegularum mihi daves certo pretio: quod ut faceres, utrum emptio sit, an locatio? Respondi: Si ex meo fundo tegulas tibi factas, ut darem, convenit, emptionem puto esse, non conductionem. * totiens enim conductione alicujus rei est, quotiens materia, in qua aliquid præstatur, in eodem statu ejusdem manet: quotiens vero & immutatur, & alienatur: emptio magis, quam locatio intelligi debet.

66. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

In vendendo fundo quædam, etiam si non condicantur, præstanda sunt: veluti, ne fundus evincatur, aut, usufructus ejus, quædam ita demum, si dicta sint: veluti viam, iter, actum, aquæ ductum præstatum iri: idem & in servitutibus urbanorum prædiorum.

§. 1. Si cum servitus venditis prædiis deberetur, nec commemoraverit venditor, sed sciens esse reticuerit, & ob id per ignorantiam rei emptor non utendo per statutum tempus eam servitutem amiserit, quidam recte putant venditorem teneri ex empto ob dolum. §. 2. Quintus Mucius [scribit, qui] scripsit, *ruta casa, [quaque] adium, fundive non sunt*, bis idem scriptum: nam *ruta casa* ea sunt, quæ neque adium, neque fundi sunt.

67. IDEM lib. 39. ad Quintum Mucium.

Alienatio cum sit, cum sua causa dominium ad alium transferimus, quæ esset futura, si apud nos ea res mansisset: idque toto Jure civili ita se habet, præterquam si aliquid nominatim sit constitutum.

68. PROCULUS lib. 6. Epistolarum.

Si, cum fundum venderes, in lege dixisses, quod mercedis nomine conductore exegisses, id emptori accessurum esse: existimo te in exigendo non solum bonam fidem, sed etiam diligentiam præstare debere, id est, non solum, ut à te dolus malus absit, sed etiam, ut culpa. §. 1. Fere aliqui solent hæc verba adjicere, *dolus malus à venditore aberit*: qui, etiam si adjectum non est, abesse debet.

§. 2. Nec videtur abesse, si per eum factum est, aut fiet, quo minus fundum emptor possideat. Erit ergo ex empto actio, non ut [venditor] vacuum possessionem tradat; cum multis modis accedere poterit, ne tradere possit: sed ut, si quid dolo malo fecit, aut facit, dolus malus ejus estimaretur.

69. IDEM lib. 11. Epistolarum.

Rutilia Polla emit lacum Sabatenem angularium, & circa eum lacum pedes decem: Quæro, nunquid [&] decem pedes, qui tunc accesserunt, sub aqua sint, quia lacus crevit, an proximi pedes decem ab aqua Rutiliæ Pollæ juris sint? Proculus respondit: Ego existimo, eatenus lacum, quem emit Rutilia Polla, venisse, quatenus tunc fuit; & circa eum decem pedes, qui tunc fuerunt: nec ob eam rem, quod lacus postea crevit, latius eum possidere debet, quam emit.

70. LICINNIUS RUFINUS lib. 8. Regularum.

Liberi hominis emptionem contrahi posse plerique existimaverunt: si modo inter ignorantes id fiat. Quod idem placet, etiam si venditor sciat, emptor autem ignoret.

Quod si emptor sciens liberum esse, emerit: nulla emptio contrahitur.

71. PAPIRIUS JUSTUS lib. 1. Constitutionum.

Imperatores Antoninus & Verus Augusti Sextio Vero in hæc verba rescripserunt: *Quibus mensuris, aut pretiis negotiatores vina compararent, in contrahentium potestate esse: neque enim quisquam cogitur vendere, si aut pretium, aut mensura displiceat; præsertim si nihil contra consuetudinem regionis fiat.*

72. PAPINIANUS lib. 10. Questionum.

Pacta conventa, quæ postea facta detrahunt aliquid emptioni, contineri contractu videtur: quæ vero adjiciunt, credimus [hoc] non inesse. Quod locum habet in his, quæ adminicula sunt emptionis: veluti, *ne cautio duplo præstetur*; aut, *ut cum fidejussore cautio duplo præstetur*. Sed quo casu agente emptore non valet pactum, idem vires habebit jure exceptionis, agente venditore. † An idem dici possit, aucto postea, vel diminuto pretio, non immerito quaesitum est: quoniam emptionis substantia constitit ex pretio. Paulus notat: Si omnibus integris manentibus, de augendo vel diminuendo pretio rursus convenit, recessum à priore contractu, & nova emptio intercessisse videtur. §. 1. Papinianus: Lege venditionis illa facta, *si quid sacri, aut religiosi, aut publici est, ejus nihil venit*, si res non in usu publico, sed in patrimonio fisci erit, venditio ejus valebit: nec venditori proderit exceptio, quæ non habuit locum.

73. IDEM lib. 3. Responforum.

Ede sacra terræ motu diruta, locus ædificii non est profanus, & ideo venire non potest. §. 1. Intra maceriam sepulchrorum hortis, vel cæteris culturis loca pura servata, si nihil venditor nominatim excepit, ad emptorem pertinent.

74. IDEM lib. 1. Definitionum.

Clavibus traditis, ita mercium in horreis conditarum possessio tradita videtur, si claves apud horrea traditæ sint: quo facto, confestim emptor dominium & possessionem adipiscitur, etsi non aperuerit horrea: quod si venditoris merces non fuerunt, usucapio confestim inchoabitur.

75. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomatorum.

Qui fundum vendidit, ut eum certa mercede conductum ipse habeat; vel, si vendat, non alii, sed sibi distrahat; vel simile aliquid paciscatur: ad complendum [id,] quod pepigerunt, ex vendito agere poterit.

76. PAULUS lib. 6. Responforum.

Dolia in horreis defossa, si non sint nominatim in venditione excepta, horreorum venditioni cessisse videri. §. 1. Eum, qui in locum emptoris successit, iisdem defensionibus uti posse, quibus venditor [ejus] uti potuisset: sed & longæ possessionis præscriptione, si utriusque possessio impleat tempora constitutionibus statuta.

77. JAVOLENUS lib. 4. ex Posterioribus Labeonis.

In lege fundi vendendi lapidicina in eo fundo, ubique essent, exceptæ erant; [&] post multum temporis in eo fundo repertæ erant lapidicina: eas quoque venditoris esse Tubero respondit: Labeo, referre, quid actum sit, si non appareat, non videri eas lapidicinas esse exceptas; neminem enim nec vendere, nec excipere, quod non sit, & lapidicinas nullas esse, nisi quæ appareant, & cadantur: aliter interpretantibus, totum fundum lapidicinarum fore, si forte toto eo sub terra esset lapis. hoc probat.

78. LABEO lib. 4. Posteriorum à Javoleno Epitomatorum.

Fistulas emptori accessuras in lege dictum erat: Quærebatur, an castellum, ex quo fistulis aqua duceretur, accederet? Respondi, apparere id actum esse, ut id quoque accederet, licet scriptura non continetur. §. 1. Fundum ab eo emisti, cujus filii postea tutelam administrans, nequaquam accepisti possessionem: Dixi, tradere te tibi possessionem hoc modo posse, ut pupillus & familia ejus decedat de fundo, tunc demum tu ingrediaris possessionem.

§. 2. Qui fundum ea lege emerat, ut soluta pecunia traderetur ei possessio, duobus heredibus relictis decessit: si unus omnem pecuniam solverit, partem familiæ eriscundæ judicio servabit: nec, si partem solvat, ex empto cum venditore agat; quoniam ita contractum as alienum dividi non potuit.

§. 3. Frumenta, quæ in herbis erant, cum vendidisses, dixisti, te, si quid vi, aut tempestate factum esset, præstaturum, ea frumenta nives corruerunt: si immoderate fuerunt, & contra consuetudinem tempestatis, agi tecum ex empto poterit.

79. JAVOLENUS lib. 5. ex Posterioribus Labeonis.

FUNDI partem dimidiam ea lege vendidisti, ut emptor alteram partem, quam retinebas, annis decem certa pecunia in annos singulos conductam habeat. Labeo & Trebatius negant, posse ex vendito agi, ut id, quod convenerit, fiat. Ego contra puto: si modo ideo vilius fundum vendidisti, ut hæc tibi conductio præstaretur: nam hoc ipsum, pretium fundi videretur, quod eo pacto venditus fuerat. eoque jure utimur.

80. LABEO lib. 5. Posteriorum à Javoleno Epitomatorum.

CUM manu sata in venditione fundi excipiuntur, non quæ in perpetuum sata sunt, excipi videntur, [sed] quæ singulis annis feri solent, ita ut fructus eorum tollatur: nam aliter interpretantibus, vites & arbores omnes exceptæ videbuntur. §. 1. Hujus rei emptionem posse fieri dixi, quæ ex meis adibus in tuas ades projecta sunt, ut ea mihi ita habere liceat; deque ea re ex empto agi. §. 2. Sylva cædua in quinquennium venierat: Quærebatur, cum glans decidisset, utrius esset? Scio Servium respondisse, primum sequendum esse, quod appareret actum esse. quod si in obscuro esset, quæcunque glans ex his arboribus, quæ cæsa non essent, cecidisset, venditoris esset: eam autem, quæ in arboribus fuisset eo tempore, cum hæc cæderentur, emptoris. §. 3. Nemo potest videri eam rem vendidisse, de cujus dominio id agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus contractus.

81. SCÆVOLE lib. 7. Digestorum.

TITUS, cum mutuos acciperet tot aureos sub usuris, dedit pignori sive hypothecæ prædia, & fidejussorem Lucium: cui promissit, intra triennium proximum se eum liberaturum: quod si id non fecerit die superscripta, & solverit debitum fidejussor creditori, iussit prædia emptæ esse, quæ creditoribus obligaverat: Quæro, cum [non] sit liberatus Lucius fidejussor * à Titio, an, si solverit creditori, emptæ haberet superscripta prædia? Respondit, si non ut in causam obligationis, sed ut emptæ habeat, sub conditione emptio facta est, & contractam esse obligationem. §. 1. Lucius Titius promissit de fundo suo centum millia modiorum frumenti annua præstare prædiis Gaji Seji: postea Lucius Titius vendidit fundum, additis verbis his: quo jure, quaque conditione ea prædia Lucii Titii hodie sunt: ita veneunt, itaque habebuntur. Quæro, an emptor Gajo Sejo ad præstationem frumenti sit obnoxius? Respondit, emptorem Gajo Sejo, secundum ea, quæ proponerentur, obligatum non esse.

TIT. II.

DE IN DIEM ADDITIONE.

1. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

IN diem additio ita fit: Ille fundus centum esto tibi emptus, nisi si quis intra Kalendas Januarias proximas meliorem conditionem fecerit, quo res à domino abeat.

2. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

QUOTIENS fundus in diem addicitur, utrum pura emptio est, sed sub conditione resolvitur; an vero conditionalis sit magis emptio, quæstionis est? Et mihi videtur verius, interesse quid actum sit. nam si quidem hoc actum est, ut, meliore allata conditione, discedatur, erit pura emptio, quæ sub conditione resolvitur: sin autem hoc actum est, ut perficiatur emptio, nisi melior conditio offeratur, erit emptio conditionalis.

§. 1. Ubi igitur, secundum quod distinximus, pura venditio est, Julianus scribit, hunc, cui res in diem addicta est, & usucapere posse, & fructus, & accessiones lucrari, & periculum ad eum pertinere, si res interierit:

3. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

QUONIAM post interitum rei jam nec adferri possit melior conditio.

4. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

UBI autem conditionalis venditio est, negat Pomponius usucapere eum posse, nec fructus ad eum pertinere. §. 1. Idem Julianus lib. 15. quærit: Si res in diem addicta interciderit, vel ancilla decesserit, an partus, vel fructus ejus nomine adjectio admitti possit? Et negat admittendam adjectionem: quia alterius

rei, quam ejus, quæ diffracta est, non solet adjectio admitti.

§. 2. Idem Julianus eodem libro scribit: Si ex duobus servis, viginti venditis, & in diem addictis, alter decesserit, deinde unus nomine, qui superest, emptor extiterit, qui supra viginti promitteret, an discedatur à priore contractu? Et ait, dissimilem esse hanc speciem partus specie, & ideo hic discedi à priore emptione, & ad secundam perveniri.

§. 3. Sed & Marcellus lib. 5. Digestorum scribit, pure vendito, & in diem addicto fundo, si melior conditio allata sit, rem pignori esse desinere, si emptor eum fundum pignori dedisset. Ex quo colligitur, quod emptor medio tempore dominus esset: alioquin nec pignus teneret.

§. 4. Idem Julianus lib. 88. Digestorum scripsit, eum, qui emit fundum in diem, Interdicto quod vi aut clam uti posse: nam hoc Interdictum ei competit, cujus interest, opus non esse factum. Fundo autem (inquit) in diem addicto, & commodum, & incommodum omne ad emptorem pertinet, antequam venditio transferatur: & ideo, si quid tunc vi aut clam factum est, quamvis melior conditio allata fuerit, ipse utile Interdictum habebit; sed eam actionem, sicut fructus, inquit, quos percepit, venditi iudicio præstaturum.

§. 5. Cum igitur tunc recedatur ab emptione, ubi pure contrahitur; vel tunc non impleatur, ubi sub conditione sit, cum melior conditio sit allata: si falsus emptor subjectus sit, eleganter scribit Sabinus, priori rem esse emptam; quia non videatur melior conditio allata esse, non existente vero emptore. sed & si existat alius emptor, meliorem tamen conditionem non adferat, æque dicendum erit, perinde haberi, ac si non existeret.

§. 6. Melior autem conditio adferri videtur, si pretio sit additum. † Sed & si nihil pretio addatur, solutio tamen offeratur faciliore pretii, vel maturior; melior conditio adferri videtur. † Præterea, si locus opportunior solvendo pretio dicatur, æque melior conditio allata videtur; & ita Pomponius lib. 9. ex Sabinus scribit. † Idem ait, & si persona idoneior accedat ad emptionem, æque videri meliorem conditionem allatam. † Proinde, si quis accedat ejusdem pretii emptor, sed qui levioribus emat conditionibus, vel qui satisfactionem nullam exigat, melior conditio allata videbitur. Ergo idem erit probandum, & si viliori pretio emere sit paratus, ea tamen remittat, quæ venditori gravia erant in priore emptione.

5. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

QUIDQUID enim ad utilitatem venditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet.

6. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

ITEM quod dictum est, fructus interea captos emptorem priorem sequi, totiens verum est, quotiens nullus emptor existit, qui meliorem conditionem adferat, vel falsus [existit:] sin vero existit emptor posterior, fructus refundere priorem debere constat, [sed venditori.] Et ita Julianus lib. 48. Digestorum scripsit. §. 1. Si quis extiterit, qui meliorem conditionem adferat, deinde prior emptor adversus eum licitatus sit, & penes eum emptorem manserit: dubitari poterit, utrum fructus ipse habeat, quasi nulla meliore conditione allata; an vero venditoris sint, licet eadem sit persona, quæ meliorem conditionem attulit? Quod ratio facere videtur: intererit tamen, quid acti sit. Et ita Pomponius scribit.

7. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

LICET autem venditori, meliore allata conditione, addicere posteriori: nisi prior paratus sit plus adjicere.

8. IDEM lib. 33. ad Edictum.

NECESSÉ autem habebit venditor, meliore conditione allata, priorem emptorem certiore facere, ut, si quid alius adjicit, ipse quoque adjicere possit.

9. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

SABINUS scribit, licere venditori meliorem conditionem oblatam abjicere, sequique primam, quasi meliorem. Et ita utimur. † Quid tamen, si hoc erat nominatum actum, ut liceret resillire emptori meliore conditione allata? Dicendum erit, dissolutam priorem emptionem, etiam si venditor sequentem non admittat.

10. JULIANUS lib. 13. Digestorum.

SED si proponatur à creditore pignus in diem addictum, non potest videri bona fide negotium agi, nisi adjectio recipiatur. Quid ergo est, si inops emptor, & impediendæ tantummodo venditionis causa intervenit? Potest creditor, sine periculo, priori emptori ad dicere.

II. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

QUOD autem Sabinus scribit, *fundum in diem addici non posse rursus, qui semel fuerit in diem additus, ratione ejusmodi defendit: quia prioris, inquit, emptoris statim fit, scilicet quasi non videatur melior conditio allata, si non secunde secundo emptori fundus addicitur, sed alia licitatio prospicitur.* Sed Julianus lib. 15. Digestorum scripsit, interesse multum, quid inter contrahentes actum sit. nec impedire quicquam, vel hoc agi, ut sapius [fundus] collocetur: dum vel prima, vel secunda, vel tertia adjectione res à venditore discedat. §. 1. Item quod Sabinus ait, *si, tribus vendentibus, duo posteriori addixerint, unus non admiserit adjectionem, hujus partem priori, duorum posteriori emptam, ita demum verum est, si variis pretiis partes suas distraherunt:*

12. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

ET si dispares partes vendentium fuerint.

13. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

QUOD si uno pretio vendiderint, dicendum est, totam priori emptam manere: quemadmodum, si quis mihi totum fundum ad diem addixisset, postea vero pretio adjecto, dimidiam alii addixerit. Celsus quoque lib. 8. Digestorum refert, Mucium, Brutum, Labeonem, quod Sabinum existimare. Ipse quoque Celsus idem probat: & adjicit, mirari se, à nemine animadversum, quod si prior emptor ita contraxit, *ut nisi totum fundum emptum nollet habere, non habere eum eam partem emptam, quam unus ex sociis posteriori emptori addicere noluit.* §. 1. Verum est autem, vel unum ex venditoribus posse meliorem adferre conditionem: emere enim cum tota re etiam nostram partem possumus.

14. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI venditor simulaverit meliorem allatam conditionem, cum minoris, vel etiam tantidem alii venderet, utrique emptori in solidum erit obligatus. §. 1. Sed si emptor alium non idoneum subjecit, eique fundus additus est, non video (inquit) quemadmodum priori sit emptus, cum alia venditio, & vera postea subsecuta sit. Sed verum est, venditorem deceptum ex vendito actionem habere cum priore emptore, quanti sua intersit, id non esse factum: per quam actionem & fructus, quos prior emptor percepit, & quo deterior res culpa, vel dolo malo ejus facta sit, recipiet venditor. & ita Labeoni, & Nervæ placet. §. 2. Sed si neuter subjecit emptorem, majore autem pretio additum est prædium ei, qui solvendo non est, abutum est à priore emptione: quia ea melior intelligitur, quam venditor comprobavit, cui licuit non addicere. §. 3. Sed & si pupillus postea sine tutoris auctoritate pluri emerit, consentiente venditore abibitur à priore emptione. Idem & de servo alieno. † Aliter atque si servo suo, vel filio, quem in potestate habet, vel domino rei per errorem id addixerit: quia non est emptio his casibus. Quod si alieno servo, quem putaverit liberum esse, addixerit: contra se habebit. & erit hic similis egenti. §. 4. Emptorem, qui meliorem conditionem attulerit, præter corpus nihil sequitur, quod venierit. §. 5. Non tamen ideo, si tantumdem pretium alius det, hoc ipso, quod fructus eum non sequantur, qui secuturi essent priorem emptorem, melior conditio videtur allata: quia non id agitur inter emptorem, & venditorem.

15. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

SI prædium in diem additum, ante diem venditor mortuus sit, sive post diem heres ei existat, sive omnino non existat, priori prædium emptum est: quia * melior conditio allata, quæ domino placeat, intelligi non potest, cum is, qui vendat, non existat. Quod si intra diem adjectionis heres existat, melior conditio ei adferri potest. §. 1. Si fundus in diem additus fuerit pluri, ut quædam ei accedant, quæ non accesserint priori emptori, si non minoris sint hæ res, quam quo pluri postea fundus venierit, prior venditio valet: quasi melior conditio allata non sit, si minoris sint. † Idemque æstimandum est, si dies longior pretii solvendi data fuerit; ut quærat, quantum ex usura ejus temporis capi potuerit.

16. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

IMperator Severus rescriptit: *Sicut fructus in diem addictæ domus, cum melior conditio fuerit allata, venditori restitui necesse est: ita rursus quæ prior emptor medio tempore necessario probaverit erogata, de rebus retineri: vel, si non sufficiat, solvi æquum est.* Et credo sensisse Principem de empti venditi actione.

17. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

CUM duo servi duobus separatim denis in diem additi sint, & extiterit, qui pro utroque triginta det, refert, unius pretio decem, an singulorum quina adjiciat. Secundum superiorem adje-

ctionem, is servus inemptus erit, cujus pretio adjectio facta fuerit: secundum posteriorem [adjectionem,] uterque ad posteriorem emptorem pertinebit. Quod si incertum sit, ad utrius pretium addiderit, à priore emptione non videbitur esse discessum.

18. AFRICANUS lib. 3. Quæstionum.

CUM in diem duobus sociis fundus sit additus, uno ex his pretium adjiciente, etiam pro ipsius parte à priore venditione discedi rectius existimatur.

19. JAVOLENUS lib. 2. ex Plautio.

FUNDO in diem additum, si postea pretium adjectum est, & venditor, alio fundo applicito, eum ipsum fundum posteriori emptori addixit, & id sine dolo malo fecit, priori emptori obligatus non erit. nam quamvis non id tantum, quod in diem additum erat, sed aliud quoque cum eo venierit: tamen, si venditor dolo caret, prioris emptoris causa absoluta est: id enim solum intuendum est, an priori venditori bona fide facta sit adjectio.

20. PAPINIANUS lib. 3. Responsorum.

PRIOR emptor post meliorem conditionem oblatam, ob pecuniam in exordio venditori de pretio solutam, contra secundum emptorem, citra delegationem jure stipulationis interpositam, agere non potest.

TIT. III.

DE LEGE COMMISSORIA.

1. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

SI fundus commissoria lege venierit, magis est, ut sub conditione resolvi emptio, quam sub conditione contrahi videatur.

2. POMPONIUS lib. 35. ad Sabinum.

CUM venditor fundi in lege ita caverit, *si ad diem pecunia soluta non sit, [ut] fundus inemptus sit.* ita accipitur *inemptum esse fundum,* si venditor inemptum eum esse velit, quia id venditoris causa caveretur: nam si aliter acciperetur, exusta villa in potestate emptoris futurum, ut non dando pecuniam inemptum faceret fundum, qui ejus periculo fuisset.

3. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum.

NAM legem commissoriam, quæ in venditionibus adjicitur, si volet, venditor exercebit: non etiam invitus.

4. IDEM lib. 32. ad Edictum.

SI fundus lege commissoria venierit, hoc est, *ut, nisi intra certum diem pretium sit exsolutum, inemptus fiet:* videamus, quemadmodum venditor agat tam de fundo, quam de his, quæ ex fundo percepta sint? itemque, si deterior fundus effectus sit facto emptoris? Et quidem finita est emptio; sed jam decisa quæstio est, ex vendito actionem competere, ut rescriptis Imperatoris Antonini & D. Severi declaratur. §. 1. Sed, quod ait Neratius, habet rationem: ut interdum fructus [emptor] lucretur, cum pretium, quod numeravit, perdidit. Igitur sententia Neratii tunc habet locum, quæ est humana, quando emptor aliquam partem pretii dedit. §. 2. Eleganter Papinianus lib. 3. Responsorum scribit: statim, atque commissoria lex est, statuere venditorem debere, utrum commissoriam velit exercere, an potius pretium petere: nec posse, si commissoriam elegit, postea variare. §. 3. In commissoriam etiam hoc solet convenire, *ut, si venditor eundem fundum venderet, quanto minoris vendiderit, id à priore emptore exigat.* Erit itaque adversus eum ex vendito actio.

§. 4. Marcellus lib. 20. dubitat, commissoria utrum tunc locum habeat, si interpellatus non solvat, an vero si non obtulerit? Et magis arbitror, offerre eum debere, si vult se legis commissoriæ potestate solvere: quod si non habet, cui offerat, posse esse securum.

5. NERATIUS lib. 5. Membranarum.

LEge fundo vendito dicta, *ut, si intra certum tempus pretium solutum non sit, res inempta sit:* de fructibus, quos interim emptor percipisset, hoc agi intelligendum est, ut emptor interim eos sibi suo quoque jure perciperet. sed si fundus revenisset, Aristo existimabat, venditori de his judicium in emptorem dandum esse: quia nihil penes eum residere oporteret ex re, in qua fidem fessellisset.

6. SCÆVO LA lib. 2. Responsorum.

DE lege commissoria interrogatus ita respondit, si per emptorem factum sit, quod minus legi pareretur, & ea lege uti venditor velit: fundos inemptos fore, & id, quod arthæ, vel alio nomine datum esset, apud venditorem remanurum.

§. 1. Idem respondit, si ex lege inempti sint fundi, nec id, quod accessurum dictum est, emptori deberi.

§. 2. Post

§. 2. Post diem lege commissoria comprehensum, venditor partem reliquæ pecuniæ accepit: Respondit, si post statutum diem reliquæ pecuniæ, venditor legem dictam non exercuisset, & partem reliqui debiti accepisset, videri recessum à commissoria.

7. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.
Post diem commissoriæ legi præstitutum, si venditor pretium perdat, legi commissoriæ renunciatum videtur, nec variare, & ad hanc redire potest.

8. SCÆVOLA lib. 7. Responsorum.

Mulier fundos Gajo vendidit, & acceptis arrhæ nomine certis pecuniis, statuta sunt tempora solutioni reliquæ pecuniæ; quibus si non paruisset, emptor pactus est, ut arrham perderet, & inempta villa essent: die statuto emptor testatus est, se pecuniam omnem reliquam paratum fuisse exsolvere, & sacculum cum pecunia signatorum signis obsignavit; defuisse autem venditricem: posteriore autem die nomine fisci testato conventum emptorem, ne ante mulieri pecuniam exsolveret, quam fisco satisfaceret: Quæsitum est, an fundi non sint in ea causa, ut à venditrice vindicari debeant ex conventionem venditoris? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, non commississe in legem venditionis emptorem.

TIT. IV.

DE HEREDITATE, VEL ACTIONE VENDITA.

1. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

SI hereditas venierit ejus, qui vivit, aut nullus sit, nihil esse acti: quia in rerum natura non sit, quod venierit.

2. ULPIANUS lib. 49. ad Sabinum.

Venditor hereditatis satisfacere de evictione non debet: cum [id] inter eumentem & vendentem agatur, ut neque amplius, neque minus juris emptor habeat, quam apud heredem futurum esset. Plane, de facto suo venditor satisfacere cogendus est. §. 1. In hereditate vendita utrum ea quantitas spectatur, quæ fuit mortis tempore, an ea, quæ fuit, cum aditur hereditas: an ea, quæ fuit, cum hereditas venundatur, videndum erit? Et verius est, hoc esse servandum, quod actum est: plerumque autem hoc agi videtur, ut quod ex hereditate pervenit, in id tempus, quo venditio fit, id videatur venisse. §. 2. Illud potest quæri, si etiam impuberi sit substitutus is, qui vendidit hereditatem testatoris, an etiam id, quod ex impuberis hereditate ad eum, qui vendidit hereditatem, pervenit, ex empto actioni locum faciat? Et magis est, ne veniat: quia alia hereditas est: licet enim unum testamentum sit, alia tamen, atque alia hereditas est. Plane, si hoc actum sit, dicendum erit, etiam impuberis hereditatem in venditionem venire, maxime si jam delata impuberis hereditate venierit hereditas. §. 3. Pervenisse ad venditorem hereditatis quomodo videatur, quæritur? Et ego puto, antequam quidem corpora rerum hereditariarum nactus venditor fuerit, hæcenus videri ad eum pervenisse, quatenus mandare potest earum rerum persecutionem, actionesque tribuere: enimvero ubi corpora nactus est, vel debita exegit, plenius ad eum videri pervenisse. † Sed & si rerum venditarum ante hereditatem venditam pretia fuerit consecutus, palam est, ad eum pretia rerum pervenisse. † Illud tenendum est, cum effectu videri pervenisse, non prima ratione. idcirco quod legatorum nomine quis præstitit, non videtur ad eum pervenisse: sed & si quid æris alieni est, vel cujus alterius oneris hereditarii, pervenisse merito negabitur. Sed & rerum ante venditionem donatarum pretia præstari, æquitatis ratio exigit. §. 4. Non tantum autem quod ad venditorem hereditatis [pervenit], sed & quod ad heredem ejus ex hereditate pervenit, emptori restituendum est: & non solum quod jam pervenit, sed & quod quandoque pervenerit, restituendum est. §. 5. Sed & si quid dolo malo eorum factum est, quo minus ad eos perveniat, & hoc emptori præstandum est. Fecisse autem dolo malo, quo minus perveniat, videtur, [sive] alienavit aliquid, vel etiam accepto quem liberavit; vel id egit dolo malo, ne de hereditate acquireretur, vel ne possessionem adipisceretur, quam posset adipisci. † Sed & si non dolo malo, sed lata culpa admiserit aliquid, utique tenebitur. † Perdita autem & deminuta sine dolo malo venditoris non præstabitur. §. 6. Illud quæsitum est, an venditor hereditatis ob debitum à filio suo, qui in potestate ejus esset, servove, ei cujus hereditatem vendidisset, præstare debeat emptori? Et visum est, quidquid dumtaxat de peculio filii, servive, aut in suam rem versum invenitur, præstare eum debere.

§. 7. Solet quæri, an, & si quid lucri occasione hereditatis venditor senserit, emptori restituere id debeat? Et est apud Julianum hæc quæstio tractata lib. 6. Digestorum, & ait, quod non debitum exegerit, retinere heredem: & quod non debitum solverit, non reputare. nam hoc servari, ut heres emptori non præstet, quod non debitum exegerit: neque ab eo consequatur, quod non debitum præstiterit. Si autem condemnatus præstiterit, hoc solum heredi sufficit, esse eum condemnatum sine dolo malo suo, etiam si maxime creditor non fuerit is, cui condemnatus est heres. Quæ sententia mihi placet. §. 8. Non solum autem hereditarias actiones, sed etiam eas obligationes, quas ipse heres constituit, dicendum erit præstari emptori debere. Itaque & si fidejussorem acceperit ab hereditario debitore, ipsam [hanc] actionem, quam habet heres, præstare [emptori] debet: sed & si novaverit, vel in judicium dederit actionem, præstare debet hanc ipsam actionem, quam nactus est. §. 9. Sicuti lucrum omne ad emptorem hereditatis respicit: ita damnum quoque debet ad eundem respicere. §. 10. Denique, si rem hereditariam heres vendiderit, ac per hoc fuerit condemnatus, non habet contra emptorem actionem: quia non ideo condemnatur, quod heres esset, sed quod vendiderit. Sed si pretium rei distractæ emptori hereditatis dedit, videamus, an locus sit ex vendito actioni? Et putem esse. §. 11. Sive ipse venditor dederit aliquid pro hereditate, sive procurator ejus, sive alius quis pro eo, dum negotium ejus gerit, locus erit ex vendito actioni: dummodo aliquid ab sit venditori hereditatis: cæterum, si nihil ab sit venditori, consequens erit dicere, non competere ei actionem. §. 12. Apud Julianum scriptum est, si venditor hereditatis exceperit servum sine peculio, & ejus nomine cum eo fuerit actum de peculio, & in rem verso, id dumtaxat eum consequi, quod præstiterit ejus peculii nomine, quod emptorem sequi debeat, aut quod in rem defuncti versum est. His enim casibus æs alienum emptoris solvit: ex cæteris causis suo nomine condemnatur. §. 13. Quid ergo, si servum cum peculio exceperit venditor hereditatis, conventusque de peculio præstitit? Marcellus lib. 6. Digestorum, non petere eum scripsit: si modo hoc actum est, ut, quod superfuisset ex peculio, hoc haberet. at si contra actum est, recte repetere eum posse ait: si vero nihil expressum inter eos convenit, sed tantummodo peculii mentio facta est: cessare ex vendito actionem constat. §. 14. Si venditor hereditatis ades sibi exceperit, quarum nomine damni infecti promissum fuerat: interest, quid acti sit. nam si ita exceperit, ut damni quoque infecti stipulationis onus sustineret, nihil ab emptore consequeretur: si vero id actum erit, ut emptor hoc æs alienum exsolveret, ad illum onus stipulationis pertinebit: si non apparebit quid acti sit, verisimile erit, id actum, ut ejus quidem damni nomine, quod ante venditionem datum fuerit, onus ad emptorem, alterius temporis ad heredem pertineat. §. 15. Si Titius Mævii hereditatem Sejo vendiderit, & à Sejo heres institutus, eam hereditatem Attio vendiderit, an ex prioris venditione hereditatis cum Attio agi possit? Et ait Julianus, quod venditor hereditatis petere à quolibet extraneo herede potuisset, id ab hereditatis emptore consequatur. & certe, si Sejo alius heres exstitisset, quidquid venditor Mævianæ hereditatis nomine præstitisset, id ex vendito actione consequi ab eo potuisset: nam & si duplam hominis à Sejo stipulatus fuisset, & ei heres exstitisset, eamque hereditatem Titio vendidisset, evicto homine, rem à Titio servarem. §. 16. Si quid publici vestigialis nomine præstiterit venditor hereditatis: consequens erit dicere, agnoscere emptorem [ei] hoc debere. namque hereditaria onera [etiam] hæc sunt: & si forte tributorum nomine aliquid dependat, idem erit dicendum. §. 17. Quod si funere facto heres vendidisset hereditatem, an impensam funeris ab emptore consequatur? Et ait Labeo, emptorem impensam funeris præstare debere: quia & ea, inquit, impensa hereditaria est. cujus sententiam & Javolenus putat veram: & ego arbitrator. §. 18. Cum quis debitori suo heres exstitit, confusione creditor esse definit. sed si vendidit hereditatem, æquissimum videtur, emptorem hereditatis vicem heredis obtinere: & idcirco teneri venditori hereditatis, sive, cum moritur, testator debuit, quamvis post mortem debere desit, adita à venditore hereditate; sive quid in diem debeat, sive sub conditione, & postea conditio exstitisset: ita tamen, si ejus debiti adversus heredem actio esse poterat, ne forte etiam ex his causis, ex quibus cum herede actio non est, cum emptore agatur. §. 19. Et si servitutes amisit heres institutus adita hereditate: ex vendito poterit experiri adversus emptorem, ut servitutes ei restituantur.

§. 20. Sed & si quid venditor nondum præstiterit, sed quoquo nomine obligatus sit propter hereditatem, nihilominus agere potest cum emptore.

3. POMPONIUS lib. 27. ad Sabinum.

Si venditor hereditatis exactam pecuniam sine dolo malo & culpa perdidisset, non placet eum emptori teneri.

4. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Si nomen sit distractum, Celsus lib. 9. Digestorum scribit, locupletem esse debitorem, non debere præstare: debitorem autem esse, præstare, nisi aliud convenit.

5. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

Et quidem sine exceptione quoque, nisi in contrarium actum sit: sed, si certæ summæ debitor dictus sit, in eam summam tenetur venditor: si incertæ, & nihil debeat, quanti interfit emptoris.

6. IDEM lib. 5. Quæstionum.

Emptori nominis etiam pignoris persecutio præstari debet: ejus quoque, quod postea venditor accepit. * nam beneficium venditoris prodest emptori.

7. IDEM lib. 14. ad Plautium.

Cum hereditatem aliquis vendidit, esse debet hereditas, ut sit emptio. nec enim alea emitur, ut in venatione, & similibus, sed res: quæ si non est, [non] contrahitur emptio, & ideo pretium condicetur.

8. JAVOLENUS lib. 2. ex Plautio.

Quod si nulla hereditas ad venditorem pertinuit, quantum emptori præstare debuit, ita distingui oportebit: ut, si est quidem aliqua hereditas, sed ad venditorem non pertinet, ipsa æstimeretur: si nulla est, de qua actum videatur, pretium dumtaxat; & si quid in eam rem impensum est, emptor à venditore consequatur;

9. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

Et si quid emptoris interest.

10. JAVOLENUS lib. 2. ex Plautio.

Quod si in venditione hereditatis id actum est, si quid juris esset venditoris, venire, nec postea quidquam præstitum iri. quamvis ad venditorem hereditas non pertinuerit, nihil tamen [eo] præstabitur: quia id actum esse manifestum est: ut, quemadmodum emolumentum negotiationis, ita periculum ad emptorem pertineret.

11. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Nam hoc modo admittitur esse venditionem, si qua sit hereditas, est tibi emptæ, & quasi spes hereditatis: ipsum enim incertum rei veneat, ut in rebus.

12. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Hoc autem sic intelligendum est, nisi sciens ad se non pertinere, ita vendiderit: nam tunc ex dolo tenebitur.

13. PAULUS lib. 14. ad Plautium.

Quod si sit hereditas, [et] non ita convenit, ut quidquid juris haberet venditor, emptor haberet, tunc heredem se esse, præstare debet: illo vero adjecto, liberatur venditor, si ad eum hereditas non pertineat.

14. IDEM lib. 33. ad Edictum.

Qui filii familias nomina vendidit, actiones quoque, quas cum patre habet, præstare debet.

§. 1. Si hereditas venierit, venditor res hereditarias tradere debet. quanta autem hereditas est, nihil interest:

15. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Nisi de substantia ejus affirmaverit.

16. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

Si quasi heres vendideris hereditatem, cum tibi ex Senatusconsulto Trebelliano restituta esset hereditas, quanti emptoris interfit, teneberis.

17. ULPIANUS lib. 43. ad Edictum.

Nomina eorum, qui sub conditione, vel in diem debent, & emere, & vendere solemus: ea enim res est, quæ emi, & venire potest.

18. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

Si ex pluribus heredibus unus, antequam ceteri adirent hereditatem, pecuniam, quæ sub pœna debebatur à testatore, omnem solverit, & hereditatem vendiderit, nec à coheredibus suis propter egestatem eorum quidquam servare poterit, cum emptore hereditatis, vel ex stipulatu, vel ex vendito recte experietur: omnem enim pecuniam hereditario nomine datam, eo manifestius est, quod in iudicio familiæ eriscundæ ducitur, per quod nihil amplius unusquisque à coheredibus suis consequi potest, quam quod tanquam heres impenderit.

19. IDEM lib. 25. Digestorum.

Multum interest, sub conditione aliqua obligatio veneat, an cum ipsa obligatio sub conditione sit, pure veneat. Priore casu, deficiente conditione nullam [esse] venditionem: posteriore, statim venditionem consistere. nam si Titius tibi decem sub conditione debeat, & ego abs te nomen ejus emam, confestim ex empto vendito agere poterò, ut vel acceptum ei facias.

20. AFRICANUS lib. 7. Quæstionum.

Si hereditatem mihi Lucii Titii vendideris, ac post debitori ejusdem heres existas, actione ex empto teneberis. §. 1. Quod simplicius etiam in illa propositione procedit, cum quis ipse creditori suo heres existit, & hereditatem vendidit.

21. PAULUS lib. 16. Quæstionum.

Venditor ex hereditate, interposita stipulatione, rem hereditariam persecutus, alii vendidit: Quæritur, quid ex stipulatione præstare debeat: nam bis utique non committitur stipulatio, ut & rem, & pretium debeat? Et quidem si, posteaquam rem vendidit heres, intercessit stipulatio, credimus, pretium in stipulationem venisse; quod si antecessit stipulatio, deinde rem nactus est, tunc rem debeat. Si ergo hominem vendiderit, & is decefferit, an pretium ejusdem debeat? non enim deberet Stichus promissor, si eum vendidisset, mortuo eo, si nulla mora processisset, sed ubi hereditatem [vendidi], & postea rem ex ea vendidi, potest videri, ut negotium ejus agam, quam hereditatis: sed hoc in re singulari non potest credi. nam si eundem hominem tibi vendidero, & nec dum tradito eo, alii quoque vendidero, pretiumque accepero, mortuo eo, videamus, ne nihil tibi debeam ex empto. (quoniam moram in tradendo non feci: pretium enim hominis venditi, non ex re, sed propter negotiationem, percipitur), & sic fit, quasi alii non vendidissem; tibi enim rem debebam, non actionem: at cum hereditas venit, tacite hoc agi videtur, ut, si quid tanquam heres feci, id præstem emptori, quasi illius negotium agam: quemadmodum fundi venditor fructus præstet bonæ fidei ratione, quamvis, si neglexisset, ut alienum, nihil ei imputare possit, nisi si culpa ejus argueretur. Quid, si rem, quam vendidi, alio possidente, petii, & litis æstimationem accipi: utrum pretium illi debeo, an rem? Utrique rem: non enim actiones ei, sed rem, præstare debeo. Et si vi dejectus, vel propter furti actionem duplum abstulero, nihil hoc ad emptorem pertinebit. nam si sine culpa desit detinere venditor, actiones suas præstare debeat, non rem, & sic æstimationem quoque: nam & aream tradere debet, exusto ædificio.

22. SCÆVOLA lib. 2. Responsorum.

Hereditatis venditæ pretium pro parte accepit, reliquum emptore non solvente: Quæsitum est, an corpora hereditaria pignoris nomine teneantur? Respondi, nihil proponi, cur non teneantur.

23. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Venditor actionis, quam adversus principalem reum habet, omne jus, quod ex ea causa ei competit, tam adversus ipsum reum, quam adversus intercessores hujus debiti cedere debet, nisi aliud actum est. §. 1. Nominis venditor quidquid vel compensatione, vel exactione fuerit consecutus, integrum emptori restituere compellatur.

24. LABEO lib. 4. Posteriorum à Javoleno Epitomatorum.

Hereditatem Cornelii vendidisti: deinde Attius, cui à te herede Cornelius legaverat, prius, quam legatum ab emptore perciperet, te fecit heredem. Recte puto, ex vendito te acturum, ut tibi præstetur: quia ideo eo minus hereditas venierit, ut id legatum præstaret emptor: nec quicquam interfit, utrum Attio, qui te heredem fecerit, pecunia debita sit, an legatario.

25. IDEM lib. 2. Pithanon.

Si, excepto fundo hereditario, veniit hereditas, deinde ejus fundi nomine venditor aliquid adquisiit, debet id præstare emptori hereditatis. *Paulus*: Imo semper quæritur in ea re, quid actum fuerit: si autem id non apparebit, præstare eam rem debeat emptori venditor. nam id ipsum ex ea hereditate ad eum pervenisse videbitur: non secus, ac si eum fundum in hereditate vendenda non accepisset.

TIT. V.

DE RESCINDENDA VENDITIONE, ET QUANDO licet ab emptione discedere.

1. POMPONIUS lib. 15. ad Sabinum.

Celsus filius putabat, si vendidisset mihi filii familias rem pecuniariam,

liarem, etiam si conveniat, ut abeat ab ea venditione, inter patrem, & filium, & me convenire debere: ne, si cum patre solo pactus sim, filius non possit liberari: & quaratur, utrumne nihil agatur ex ea pactio: an vero ego quidem liberer, filius maneat obligatus; sicuti, si pupillus sine tutoris auctoritate paciscatur, ipse quidem liberatur, non etiam, qui cum eo pactus est. nam quod Aristo dixit, posse ita pacisci, ut unus maneat obligatus, non est verum: quia pro una parte contrahentium abiri pacto ab emptione non possit. & ideo, si ab una parte renovatus sit contractus, dicitur non valere ejusmodi pactio: sed dicendum est, * patre paciscente, & liberato adversario, filium quoque obiter liberari.

2. IDEM lib. 24. ad Edictum.

SI quam rem à te emi, eandem rursus [à te] pluris minorisve emero, discessimus à priore emptione: * potest enim, dum res integra est, conventionem nostram, infecta fieri emptio, atque ita consistit posterior emptio, quasi nulla præcesserit: sed non poterimus eadem ratione uti post pretium solum emptionem repetita, cum post pretium solum infectam emptionem facere non possumus.

3. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

EMPTIO & venditio, sicut consensu contrahitur, ita contrario consensu resolvitur, antequam fuerit res secuta. † Ideoque questum est, si emptor fidejussorem acceperit, vel venditor stipulatus fuerit, an nuda voluntate resolvatur obligatio? Julianus scripsit, ex empto quidem agi non posse, quia * bonæ fidei iudicio exceptiones pacti insunt: an autem fidejussori utilis sit exceptio, videndum? Et puto, liberato reo & fidejussorem liberari. † Item venditorem ex stipulatu agentem, exceptione summoveri oportet. † Idemque juris esse, si emptor quoque rem in stipulationem deduxerit.

4. Lib. 8. Digestorum Juliani Paulus notat.

SI emptio contracta sit, togæ (puta) aut lancis, & pactus sit venditor, ne alterutrius emptio maneat: puto resolvi obligationem huius rei nomine duntaxat.

5. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

CUM emptor venditori, vel emptori venditor, acceptum faciat, voluntas utriusque ostenditur id agentis, ut à negotio discedatur, & perinde habeatur, ac si convenisset inter eos, ut neuter ab altero quicquam peteret: sed ut evidentius appareat, acceptilatio in hac causa non sua natura, sed potestate conventionis valet. §. 1. Emptio nuda conventionem dissolvitur, si res secuta non fuerit.

§. 2. Mortuo autem homine, perinde habenda est venditio, ac si traditus fuisset: utpote, cum venditor liberetur, & emptori homo pereat: quare, nisi iusta conventio intervenerit, actiones ex empto & vendito manebunt.

6. PAULUS lib. 2. ad Edictum.

SI convenit, ut res, qua venit, se intra certum tempus displicuisset, redderetur, ex empto actio est, ut Sabinus putat, aut proxima empti in factum datur.

7. IDEM lib. 5. Questionum.

SI id, quod pure emi, sub conditione rursus emam, nihil agitur posteriore emptione. §. 1. Si pupilli persona intervenit, quia ante sine tutoris auctoritate, deinde tutore auctore emi, quamvis venditor jam ei obligatus fuit, tamen, quia pupillus non tenebatur, renovata venditio efficit, ut invicem obligati sint. Quod si ante tutoris auctoritas intervenerit, deinde sine tutore auctore emi, nihil actum est posteriore emptione. † Item potest quæri, si sine tutoris auctoritate pactus fuerit, ut discedatur ab emptione, an perinde sit, atque si ab initio sine tutoris auctoritate emisset, ut scilicet ipse non teneatur, sed agente eo retentiones competant? Sed nec illud sine ratione dicitur, quoniam initio recte emptio sit contracta, vix bonæ fidei convenire, eo pacto stari, quod alteri captiosum sit: & maxime, si iusto errore sit deceptus.

8. SCÆVOLA lib. 2. Responsorum.

TITius Seji procurator, defuncto Sejo, ab eo scriptus heres, cum ignoraret, fundum vendente servo hereditario, quasi procurator subscripsit: Questum est, an cognito eo, prius quam emptio perficeretur, à venditione discedere possit? Respondit, Titium, si non ipse vendidit, non idcirco actionibus civilibus teneri, quod servo vendente subscripsit, sed servi nomine prætoriam actionem teneri.

9. IDEM lib. 4. Digestorum.

FUNDUS, qui Lucii Titii erat, ob vectigale Reipublicæ venit: sed cum Lucius Titius debitor professus esset, paratum se esse vectigal exsolvere solidum, cum minore venisset fundus, quam debita

summa esset: Præfes provinciæ rescidit venditionem, eumque restitui iussit Lucio Titio: Questum est, an post sententiam Præfidis, antequam restitueretur, in bonis Lucii Titii fundus emptus esset? Respondit, non prius, quam emptori pretium esset illatum, vel, si pretium nondum esset ab emptore solutum, in vectigal factum esset.

10. IDEM lib. 7. Digestorum.

SEJUS à Lucio Titio emit fundum lege dicta, ut, si ad diem pecuniam non solvisset, res inempta fieret: Sejus, parte pretii præsentis die soluta, defuncto venditore, filiis ejus pupillaris ætatis & ipse tutor cum aliis datus, neque contutoribus pretium secundum legem numeravit, nec rationibus tutelæ retulit. Questum est, an irrita emptio facta esset? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, inemptam videri. §. 1. Emptor prædiorum, cum suspicaretur, Numeriam & Semproniam controversiam moturas, pactus est cum venditore, ut ex pretio aliqua summa apud se maneret, donec emptori fidejussor daretur à venditore: postea venditor eam legem inseruit, ut, si ex die pecunia omnis soluta non esset, & venditor ea prædia venisse nollet, invendita essent: interea de adversariis alteram mulierem venditor superavit, cum altera transegit, ita, ut sine ulla questione emptor prædia possideret: Questum est, cum neque fidejussor datus [est], nec omnis pecunia secundum legem suis diebus soluta sit, an prædia invendita sint? Respondit, si convenisset, ut non prius pecunia solveretur, quam fidejussor venditi causa daretur, nec id factum esset, cum per emptorem non staret, quo minus fieret, non posse posteriorem legis partem exerceri.

TIT. VI.

DE PERICULO, ET COMMODO REI
venditæ.

1. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

SI vinum venditum acuerit, vel quid aliud vitii sustinuerit, emptoris erit damnum: quemadmodum si vinum esset effusum, vel vasis contulis, vel qua alia ex causa. † Sed si venditor se periculo subjecit, in id tempus periculum sustinebit, quoad se subjecit. Quod si non designavit tempus, eatenus periculum sustinere debet, quoad degustetur vinum: videlicet, quasi tunc plenissime veneat, cum fuerit degustatum. Aut igitur convenit, quoad periculum vini sustineat, & eatenus sustinebit, aut non convenit, & usque ad degustationem sustinebit. Sed si nondum sunt degustata, signata tamen ab emptore vasa, vel dolia, consequenter dicemus, adhuc periculum esse venditoris: nisi [si] aliud convenit. §. 1. Sed & custodiam ad diem mensuræ venditor præstare debet: priusquam enim admetiatur vinum, [prope] quasi nondum venit. post mensuram factam, venditoris desinit esse periculum, & ante mensuram periculo liberatur, si non ad mensuram vendidit, [sed] forte amphoras, vel etiam singula dolia. §. 2. Si dolium signatum sit ab emptore, Trebatius ait, traditum id videri: Labeo, contra. Quod & verum est, magis enim, ne summutetur signari solere, quam ut tradere tum videatur. §. 3. Licet autem venditori vel effundere vinum, si diem ad metiendum præstituit, nec intra diem ad mensuram est: effundere autem non statim poterit, prius quam testando denunciaret emptori, ut, aut tollat vinum, aut sciat futurum, ut vinum effunderetur, si tamen, cum posset effundere, non effudit, laudandus est potius: ea propter mercedem quoque doliorem potest exigere; sed ita demum, si interfuit ejus inania esse vasa, in quibus vinum fuit: veluti, si locaturus ea fuisset, vel si necesse habuit alia conducere dolia. commodius est autem conduci vasa, nec reddi vinum, nisi quanti conduxerit, ab emptore reddatur; aut vendere vinum bona fide, id est, quantum sine ipsius incommodo fieri potest, operam dare, ut quam minimo detrimento sit ea res emptori. §. 4. Si doliare vinum emeris, nec de tradendo [eo] quicquam convenerit, id videri actum, ut ante evacuarentur, quam ad vindemiam opera eorum futura sit necessaria: quod si non sint evacuata, faciendum, quod veteres putaverunt, per corbem venditorem mensuram facere, & effundere. Veteres enim hoc propter mensuram suaserunt, si quanta mensura esset, non appareat: videlicet, ut appareret quantum emptori perierit.

2. GAJUS lib. 2. Cotidianarum rerum.

HOC ita verum est, si is est venditor, cui sine nova vindemia non sint ista vasa necessaria: si vero mercator est, qui emere vina, & vendere solet, is dies spectandus est, quo ex commodo venditoris tolli possint. §. 1. Custodiam autem ante admetiendi diem, qualem præstare venditorem oportet, utrum plenam, ut &

dili-

diligentiam præstet: an vero dolum duntaxat, videamus? Et puto, eam diligentiam venditorem exhibere debere, ut fatale damnum, vel vis magna, sit excusatum.

3. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

Custodiam autem venditor talem præstare debet, quam præstant hi, quibus res commodata est; ut diligentiam præstet exactiorem, quam in suis rebus adhiberet.

4. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

SI quis vina vendiderit, & intra certum diem degustanda dixerit, deinde per venditorem steterit, quo minus degustarentur: utrum præteritum duntaxat periculum acoris & mucoris venditor præstare debet; an vero etiam die præterito, ut, si forte corrupta sint, postea quam dies degustandi præterit, periculum ad venditorem pertineat? an vero magis emptio sit soluta, quasi sub conditione venierint, hoc est, si ante diem illum fuissent degustata? Et intererit, quid actum sit. Ego autem arbitror, si hoc in occulto sit, debere dici, emptionem manere; periculum autem ad venditorem respicere, etiam ultra diem degustando præstitum, quia per ipsum factum est. §. 1. Si aversione vinum venit, custodia tantum præstanda est. Ex hoc apparet, si non ita vinum venit, ut degustaretur, neque acorem, neque mucorem, venditorem præstare debere, sed omne periculum ad emptorem pertinere. difficile autem est, ut quisquam sic emat, ut ne degustet: quare, si dies degustationi adjectus non erit, quandoque degustare emptor poterit; & quoad degustaverit, periculum acoris & mucoris ad venditorem pertinebit. dies enim degustationi præstitutus meliorem conditionem emptoris facit.

§. 2. Vino autem per aversionem vendito, finis custodiæ est averhendi tempus. Quod ita erit accipiendum, si adjectum tempus est: cæterum, si non sit adjectum, videndum, ne infinitam custodiam non debeat venditor? Et est verius (secundum ea, quæ supra ostendimus) aut interesse, quid de tempore actum sit, aut denunciare, ut tollat vinum: certe, antequam ad vindemiam fuerint dolia necessaria, debet avehi vinum.

5. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI per emptorem steterit, quo minus ad diem vinum tolleret: postea, nisi quod dolo malo venditoris interceptum esset, non debet ab eo præstari: si, verbi gratia, amphoræ centum ex eo vino, quod in cella esset, venierint, si admensum est; donec admetriatur, omne periculum venditoris est, nisi id per emptorem fiat.

6. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

SI vina emerim, exceptis acidis, & mucidis, & mihi expedit acida quoque accipere, Proculus ait, quamvis id emptoris causa exceptum sit, tamen acida & mucida non venisse: nam quæ invitus emptor accipere non cogeretur, iniquum esse, non permitti venditori, vel alii ea vendere.

7. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

ID, quod post emptionem fundo accessit per alluvionem, vel perit, ad emptoris commodum incommodumque pertinet: nam & si totus ager post emptionem flumine occupatus esset, periculum esset emptoris: sic igitur & commodum ejus esse debet.

§. 1. Quod venditur, in modum agri cedere debet: nisi [si] id actum est, ne cederet. At, quod non venit, in modum cedendum, si id ipsum actum est, ut cederet: veluti via publicæ, limites, luci, qui fundum tangunt. Cum vero neutrum dictum est, cedere non debet: & ideo nominatim caveri solet, ut luci, via publica, quæ in fundo sint, tota in modum cedant.

8. IDEM lib. 33. ad Edictum.

NEcessario sciendum [est,] quando perfecta sit emptio: tunc enim sciemus, cujus periculum sit. nam * perfecta emptione periculum ad emptorem respiciet. † Et, si id, quod venierit, appareat, quid, quale, quantum sit, [sit] & pretium, & pure venit: perfecta est emptio. † Quod si sub conditione res venierit, si quidem defecerit conditio, nulla est emptio, sicuti nec stipulatio. Quod si exstiterit, Proculus & Octavenus emptoris esse periculum ajunt. Idem Pomponius lib. 9. probat. † Quod si pendente conditione, emptor vel venditor decesserit, constat, si exstiterit conditio, heredes quoque obligatos esse, quasi jam contracta emptione in præteritum. Quod si pendente conditione res tradita sit: emptor non poterit eam usucapere pro emptore; & quod pretii solutum est, repetetur; & fructus medii temporis venditoris sunt: sicuti stipulationes, & legata conditionalia perimuntur, si pendente conditione res extincta fuerit. Sane, si exstet res, licet deterior effecta,

potest dici, esse damnum emptoris. §. 1. Si ita venierit, est ille servus emptus, si ve navis ex Asia venerit, si ve non venerit, Julianus putat, statim perfectam esse venditionem, quoniam certum sit, eam contractam. §. 2. Cum usumfructum mihi vendis, interest, utrum jus utendi fruendi, quod solum tuum sit, vendas; an vero in ipsum corpus, quod tuum sit, usumfructum mihi vendas. nam priore casu, etiamsi statim morieris, nihil mihi heres tuus debebit, heredi autem meo debebitur, si tu vivis: posteriore casu, heredi meo nihil debebitur, heres tuus debebit.

9. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

SI post inspectum prædium, antequam emptio contraheretur, arbores vento vi dejectæ sunt, an hæc quoque emptori tradi debeant, quaritur? Et responsum est, non deberi, quia eas non emerit, cum, antequam fundum emerit, deserint fundi esse. Sed si ignoravit emptor dejectas esse arbores, venditor autem scivit, nec admonuit, quanti emptoris interfuerit, rem æstimandam esse, si modo venit.

10. ULPIANUS lib. 8. Disputationum.

SI in venditione conditionali hoc ipsum convenisset, ut res periculo emptoris servaretur; puto pactum valere. §. 1. In lib. 7. Digestorum Juliani Scævola notat: Fundi nomine emptor agere non potest, cum prius quam mensura fieret, inundatione aquarum, aut chasmate, aliove quo casu pars fundi interierit.

11. ALFENUS [Varus] lib. 2. Digestorum.

SI vendita insula combusta esset, cum incendium sine culpa fieri non possit, quid juris sit? Respondit: Quia sine patrisfamilias culpa fieri potest, neque si servorum negligentia factum esset, continuo dominus in culpa erit. Quamobrem si venditor eam diligentiam adhibuisset in insula custodienda, quam debent homines frugi & diligentes præstare, si quid accidisset, nihil ad eum pertinebit.

12. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni [Digestorum].

LECTOS emptos Ædilis, cum in via publica positi essent, concidit. Si traditi essent emptori, aut per eum stetisset, quo minus traderentur, emptoris periculum esse placet:

13. JULIANUS lib. 3. ad Ursejum Ferocem.

EUMQUE cum Ædili, si id non jure fecisset, habiturum actionem Legis Aquiliæ; aut certe cum venditore ex empto agendum esse, ut is actiones suas, quas cum Ædile habuisset, [ei] præstaret.

14. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

QUOD si neque traditi essent, neque emptor in mora fuisset, quo minus traderentur, venditoris periculum erit. §. 1. Materia empta si furto perisset, postquam tradita esset, emptoris esse periculo, respondit: si minus, venditoris. Videri autem trabes traditas, quas emptor signasset.

15. GAJUS lib. 2. Cottidianarum rerum.

SI vina, quæ in doliis erunt, venierint, eaque, antequam ab emptore tollerentur, sua natura corrupta fuerint: si quidem de bonitate eorum adfirmavit venditor, tenebitur emptori: quod si nihil adfirmavit, emptoris erit periculum: quia, si ve non degustavit, si ve degustando male probavit, de se queri debet. Plane si, cum intellexerit venditor, non duraturam bonitatem eorum usque (ad) in eum diem, quo tolli deberent, non admonuit emptorem: tenebitur ei, quanti ejus interesset, admonitum fuisse.

16. JAVOLENUS lib. 7. ex Cassio.

SERVI emptor, si eum conductum rogavit, donec pretium solveret, nihil per eum servum acquirere poterit: quoniam * non videtur traditus is, cujus possessio per locationem retinetur à venditore. Periculum ejus servi ad emptorem pertinet: quod tamen sine dolo venditoris intervenierit.

17. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

ILLUD sciendum est, cum moram emptor adhibere cœpit, jam non culpam, sed dolum (malum) tantum præstandum à venditore. Quod si per venditorem & emptorem mora fuerit, Labeo quidem scribit, emptori potius nocere, quam venditori moram adhibitam: sed videndum est, ne posterior mora damnosa ei sit. Quid enim, si interpellavero venditorem, & non dederit id, quod emeram; deinde, posteriore offerente illo, ego non acceperim? Sane hoc casu nocere mihi deberet. Sed si per emptorem mora fuisset; deinde, cum omnia in integro essent, venditor moram adhibuerit, cum posset se exsolvere: æquum est, posteriorem moram venditori nocere.

18. PAPINIANUS lib. 3. Responsorum.

Habitacionum oneribus morte libertorum finitis, emptor domus ob eam causam venditori non tenebitur, si nihil aliud convenit, quam ut habitaciones secundum defuncti voluntatem super pretium libertis præstarentur. §. 1. Ante pretium solutum domini quaestione mota, pretium emptor solvere non cogetur, nisi fidejussores idonei à venditore ejus evictionis offerantur.

19. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Venditori si emptor in pretio solvendo moram fecerit, usuras duntaxat præstabit, non omne omnino, quod venditor, mora non facta, consequi potuit; veluti, si negotiator fuit, & pretio soluto, ex mercibus plus, quam ex usuris, quærere potuit.

TIT. VII.

DE SERVIS EXPORTANDIS, VEL SI ITA Mancipium venierit, ut manumittatur, vel contra.

1. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Si fuerit distractus servus, ne aliquo loci moretur, qui vendidit, in ea conditione est, ut possit legem remittere, ipse Romæ retinere. Quod & Papinianus lib. 3. respondit: propter domini enim (inquit) securitatem custoditur lex, ne periculum subeat.

2. MARCIANUS lib. 2. Publicorum.

Exportandus si venierit ab Italia, in provincia morari potest; nisi specialiter prohibitum fuerit.

3. PAULUS lib. 50. ad Edictum.

Si quis hac lege venit, ut intra certum tempus manumittatur, si non sit manumissus, liber fit: si tamen is, qui vendidit, in eadem voluntate perseveret, heredis voluntatem non esse exquirendam.

4. MARCELLUS lib. 24. Digestorum.

Si minor viginti annis servum tibi in hoc vendiderit, [& tradiderit,] ut eum manumitteres, nullius momenti est traditio, quamquam ea mente tradiderit, ut, cum viginti annos ipse expleisset, manumitteres; non enim multum facit, quod distulit libertatis præstationem, lex quippe consilio ejus, quasi parum firmo, restitit.

5. PAPINIANUS lib. 10. Quaestionum.

Cui, pacto venditoris, pomerio cujuslibet civitatis interdictum est, urbe etiam interdictum esse videtur. Quod quidem alias cum Principum mandatis præciperetur, etiam naturalem habet intellectum: ne scilicet, qui careret minoribus, fruatur majoribus.

6. IDEM lib. 27. Quaestionum.

Si venditor ab emptore caverit, ne serva manumitteretur, neve prostituatur, & aliquo facto, contra quam fuerat exceptum, evincatur, aut libera judicetur, & ex stipulatu poena petatur: doli exceptionem quidam obstaturam putant; Sabinus, non obstaturam. Sed ratio faciet, ut jure non teneat stipulatio, si, ne manumitteretur, exceptum est: nam incredibile est, de actu manumittentis, ac non potius de effectu beneficii cogitatum. ceterum, si ne prostituatur, exceptum est, nulla ratio occurrit, cur poena peti, & exigi non debeat, cum & ancillam contumelia adfecerit; & venditoris affectionem forte, simul & verecundiam læserit: etenim alias, remota quoque stipulatione, placuit ex vendito esse actionem. §. 1. Si quid emptor, (contra) quam lege venditionis cautum est, fecisset;

[aut non fecisset:] nobis aliquando placebat, non alias ex vendito propter poenam homini irrogatam agi posse, quam si pecuniæ ratione venditoris interesset, veluti quia poenam promississet: ceterum viro bono non convenire credere, venditoris interesse, quod animo favientis satisfactum non fuisset. Sed in contrarium me vocat Sabini sententia, qui utiliter agi ideo arbitratus est, quoniam hoc minoris homo venisse videatur.

7. IDEM lib. 10. Quaestionum.

Servus ea lege venit, ne in Italia esset: quod si aliter factum esset, convenit contra stipulationem, ut poenam præstaret emptor; vix est, ut eo nomine vindictæ ratione venditor agere possit: acturus utiliter, si non servata lege, in poenam, quam alii promissit, inciderit. Huic consequens erit, ut hætenus agere possit, quatenus alii præstare cogitur: quidquid enim excedit, poena, non rei persecutio est. Quod si, ne poena causa exportaretur, convenit, etiam affectionis ratione recte agatur. Nec videntur hæc inter se contraria esse, cum * beneficio adfici hominem, intersit hominis: enimvero poenæ non irrogatæ indignatio solam duritiam continet.

8. IDEM lib. 27. Quaestionum.

Quæsitum est, si quis proprium servum vendidisset, & ut manumitteretur intra certum tempus, præcepisset, ac postea mutasset voluntatem, & emptor nihilominus manumississet, an aliquam eo nomine actionem haberet? Dixi, ex vendito actionem, manumisso servo, vel mutata venditoris voluntate, evanuisse.

9. PAULUS lib. 5. Quaestionum.

Titius servum vendidit ea lege, ut, si Roma moratus esset, manus injicere liceret: emptor alii eadem lege vendidit: servus fugit à secundo emptore, & Romæ moratur. Quæro, an sit manus injectio, & cui? Respondi: in fugitivo non est dubitandum, nihil contra legem factum videri: quia nec domino auferre se potest, nec, qui in fuga est, ibi moratur. Quod si [ex] voluntate secundi emptoris, contra legem moratus sit, potior habendus est, qui auctor fuit legis. & posterior, magis admonendi emptoris, & liberandi se, eandem legem repetierit: nec poterit aliquo modo auferre legem sui venditoris, cujus conditio existit: nam & si poenam promississet, tenetur, licet ipse quoque stipulatus esset. sed in poena promissa duæ actiones sunt: manus autem injectio in servum competit. † Quod si prior ita vendidit, ut prostituta libera esset; posterior, ut manus injicere liceret: potior est libertas, quam manus injectio. † Plane, si prior lex manus habeat injectionem, posterior libertatem: favorabilius dicetur, liberam fore, quoniam utraque conditio pro mancipio additur, & sicut manus injectio, ita libertas eximit eam injuriam.

10. SCÆVOLA lib. 7. Digestorum.

Cum venderet Pamphilam, & Stichum, venditioni inseruit pactum conventum, uti ne eadem mancipia, Pamphila & Stichus, quos minorato pretio vendidit, alterius servitutem, quam Sæpi, paterentur, post mortemque ejus in libertate morarentur: Quæsitum est, an hæc mancipia, de quibus inter emptorem & venditorem convenit, post mortem emptoris jure ipso liberata sint? Respondit, secundum Constitutionem Divi Adriani super hoc prolata, Pamphilam & Stichum, de quibus quæreretur, si manumissi non sint, liberos non esse. Claudius: Divus Marcus ex lege dicta libertatis in vendendo, quamvis non manumissos, fore liberos in semestribus constituit, licet in mortis tempus emptoris distulit venditor libertatem.

LIBER NONUS DECIMUS.

TIT. I.

DE ACTIONIBUS EMPTI, ET venditi.

1. ULPIANUS lib. 28. ad Sabinum.

Si res vendita non tradatur, in id, quod interest, agitur: hoc est, quod rem habere interest emptoris. hoc autem interdum pretium egreditur, si pluris interest, quam res valet, vel empta est. §. 1. Venditor, si cum sciret deberi servitutem, celavit, non evadet ex empto actionem, si modo eam rem emptor ignoravit. omnia enim, quæ contra bonam fidem fiunt, veniunt in empti actio-

nem. Sed scire venditorem, & celare, sic accipimus, non solum si non admonuit, sed & si negavit servitutem istam deberi, cum esset ab eo quæsitum. Sed & si proponas, eum ita dixisse, nulla quidem servitus debetur, verum, ne emergat inopinata servitus, non teneor, puto eum ex empto teneri: quia servitus debebatur, & scisset. sed si id egit, ne cognosceret emptor aliquam servitutem deberi, opinor, eum ex empto teneri. Et generaliter dixerim, si improbato more versatus sit in celanda servitute, debere eum teneri, non si securitati suæ prospectum voluit. Hæc ita vera sunt, si emptor ignoravit servitutes: quia * non videtur esse celatus, qui scit, neque certiorari debuit, qui non ignoravit.

2. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI in emptione *modus dictus est*, & non præstatur, ex empto est actio. §. 1. *Vacua possessio emptori tradita non intelligitur, si alius in ea legatorum fidei commissorum servandorum causa in possessionem est, aut creditores bona possideant. Idem dicendum est, si venter in possessione sit: nam & ad hoc pertinet vacui appellatio.*

3. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Ratio possessionis, quæ à venditore fieri debeat, talis est, ut, si quis eam possessionem jure avocaverit, tradita possessio non intelligatur. §. 1. Si emptor *vacuam possessionem tradi stipulatus sit, & ex stipulatu agat, fructus non veniunt in eam actionem: quia & qui fundum dari stipularetur, vacuam quoque possessionem tradi oportere, stipulari intelligitur, nec tamen fructuum præstatio ea stipulatione continetur. neque rursus plus debet esse in stipulatione, sed ex empto superesse ad fructuum præstationem.* §. 2. Si iter, actum, viam, aqueductum per tuum fundum emerit, *vacuæ possessionis traditio nulla est: itaque cavere debes, per te non fieri, quo minus utar.* §. 3. Si per venditorem vini mora fuerit, quo minus traderes, condemnari eum oportet, utro tempore pluris vinum fuerit, vel quo venit, vel quo lis in condemnationem deducitur; item, quo loco pluris fuit, vel quo venit, vel ubi agatur. §. 4. Quod si per emptorem mora fuisset, æstimari oportet pretium, quod sit, cum agatur, & quo loco minoris sit. Mora autem videtur esse, si nulla difficultas venditorem impediatur, quo minus traderet, præsertim si omni tempore paratus fuit tradere. Item, non oportet ejus loci pretia spectari, in quo agatur: sed ejus, ubi vina tradi oportet. nam quod à Brundisio vinum venit, etsi venditio alibi facta sit, Brundisii tradi oportet.

4. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI servum mihi ignoranti, sciens furem, vel noxium esse, vendideris, quamvis duplam promiseris, teneris mihi ex empto, quanti mea intererit scisse: quia ex stipulatu eo nomine agere tecum non possum, antequam mihi quid abesset. §. 1. Si *modus agri minor invenitur, pro numero jugerum auctor obligatus est: quia ubi modus minor invenitur, non potest æstimari bonitas loci, qui non existat. Sed non solum, si modus agri totius minor est, agi cum venditore potest, sed etiam de partibus ejus: ut puta, si dictum est, vineæ jugera tot esse, vel oliveri, & minus invenitur. ideo [que] his casibus pro bonitate loci fiet æstimatio.*

5. IDEM lib. 3. ad Sabinum.

SI heres testamento quid *vendere damnatus sit, & vendiderit, de reliquis, quæ per consequentias emptionis propria sunt, vel ex empto, vel ex testamento, agi cum eo poterit.* §. 1. Sed si falso æstimans *se damnatum vendere, vendiderit, dicendum est, agi cum eo ex empto non posse: quoniam doli mali exceptione actor summoveri potest; quemadmodum si falso existimans se damnatum dare, promississet, agentem doli mali exceptione summoveret. Pomponius etiam incerti condicere eum posse ait, ut liberetur.*

6. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Tenetur ex empto venditor, etiam si [agnoverit] *minorem fundi modum esse.* §. 1. Si vendidi tibi insulam certa pecunia, & *ut aliam insulam meam rescires: agam ex vendito, ut rescias. si autem hoc solum, ut rescires eam, convenisset: non intelligitur emptio & venditio facta, ut [et] Neratius scripsit.* §. 2. Sed si aream tibi vendidi certo pretio, & tradidi ita, *ut, insula adificata, partem dimidiam mihi retradas, verum est, & ut adifices, agere me posse ex vendito, & ut adificatam mihi retradas: quamdiu enim aliquid ex re vendita apud te superesset, ex vendito me habere actionem constar.* §. 3. Si locum sepulchri emeris, & propius eum locum, antequam mortuus ibi inferatur, adificatum à venditore fuerit, poteris ad eum reverti. §. 4. Si vas aliquod mihi vendideris, & dixeris *certam mensuram capere, vel certum pondus habere: ex empto tecum agam, si minus præstes. Sed si vas mihi vendideris, ita ut adfirmares integrum, si id integrum non sit, etiam id, quod eo nomine perdidit, præstabis mihi. si vero non id actum sit, ut integrum præstes, dolum malam duntaxat præstare te debere. Labeo contra [putat], & illud solum observandum, ut, nisi in contrarium id actum sit, omni modo integrum præstari debeat: & est verum. Quod & in locatis doliis præstandum, Sabinam respondisse, Minicius refert.*

§. 5. Si tibi iter vendidero, ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus, cui acquirere servitutem volueris: iniquum est enim me teneri, si propter hoc acquirere servitutem non

potueris, quia dominus vicini fundi non fueris. §. 6. Sed si fundum tibi vendidero, & *ei fundo iter accessurum dixerò, omnimodo tenebor itineris nomine, quia utriusque rei quasi unus venditor obligatus sum.* §. 7. Si filiusfamilias rem vendiderit mihi, & tradiderit, sicut paterfamilias tenebitur. §. 8. Si dolo malo aliquid fecit venditor in re vendita, ex empto, eo nomine, actio emptori competit: nam & dolum malum eo iudicio æstimari oportet, ut id, quod præstaturum se esse pollicitus sit venditor, emptori præstari oporteat. §. 9. Si venditor sciens obligatum, aut alienum vendidisset, [et] adjectum sit, *neve eo nomine quid præstaret; æstimari oportet dolum malum ejus: quem semper abesse oportet in iudicio empti, quod bonæ fidei sit.*

7. IDEM lib. 10. ad Sabinum.

Fundum mihi cum venderes, *deducto usufructu, dixisti, [eum] usumfructum Titii esse, cum is apud te remansurus esset: si cœperis eum usumfructum vindicare, reverti adversus te non potero, donec Titius vivat, nec in [ea] causa esse cœperit, ut, etiam si ejus usumfructus esset, amissurus eum fuerit: nam tunc (id est, si capite deminutus, vel mortuus fuerit Titius), reverti potero ad te venditorem.* † Idemque juris est, si dicas eum usumfructum Titii esse, cum sit Seji.

8. PAULUS lib. 5. ad Sabinum.

SI tibi liberum prædium tradidero, cum serviens tradere deberem, etiam conditio incerti competit mihi, ut patiaris eam servitutem, quam debui, imponi. §. 1. Quod si servum prædium in traditione fecero, quod liberum tibi tradere debui, [tu] ex empto habebis actionem, remittendæ ejus servitutis gratia, quam pati non debeas.

9. POMPONIUS lib. 20. ad Sabinum.

SI is, qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit, ex vendito agi cum eo potest, ut eos tollat.

10. ULPIANUS lib. 46. ad Sabinum.

Non est novum, ut duæ obligationes in ejusdem persona, de eadem re concurrant. Cum enim is, qui venditorem obligatum habebat, ei, qui eundem venditorem obligatum habebat, heres existerit: constat, duas esse actiones in ejusdem persona concurrentes, propriam, & hereditariam: & debere heredem institutum, si velit separatim duarum actionum commodum uti, ante aditam hereditatem propriam venditorem convenire; deinde, adita hereditate, hereditarium, quod si prius adierit hereditatem, unam quidem actionem movere potest, sed ita, ut per eam utriusque contractus sentiat commodum. Ex contrario quoque si venditor venditori heres existerit, palam est, duas evictiones eum præstare debere.

11. IDEM lib. 32. ad Edictum.

Ex empto actione is, qui emit, utitur. §. 1. Et in primis sciendum est, in hoc iudicio id demum deduci, quod præstari convenit. cum enim sit bonæ fidei iudicium, *nihil magis bonæ fidei congruit, quam id præstari, quod inter contrahentes actum est: quod si nihil convenit, tunc ea præstabitur, quæ naturaliter insunt hujus iudicii potestate.* §. 2. Et in primis ipsam rem præstare venditorem oportet, id est, tradere. quæ res, si quidem dominus fuit venditor, facit & emptorem dominum: si non fuit, tantum evictionis nomine venditorem obligat; si modo pretium est numeratum, aut eo nomine satisfactum. Emptor autem nummos venditoris facere cogitur.

§. 3. Redhibitionem quoque contineri empti iudicio, [et] Labeo, & Sabinus putant, & nos probamus. §. 4. Animalium quoque venditor cavere debet, *ea sana præstari: & qui jumenta vendidit, solet ita promittere, esse, bibere, ut oportet.* §. 5. Si quis virginem se emere putasset, cum mulier venisset, & sciens errare eum venditor passus sit, redhibitionem quidem ex hac causa non esse, verum tamen ex empto competere actionem ad resolvendam emptionem, ut pretio restituto mulier reddatur. §. 6. Is, qui vina emit, *artha nomine certam summam dedit; postea convenerat, ut emptio irrita fieret: Julianus, ex empto agi posse ait, ut artha restituatur; * utilemque esse actionem ex empto etiam ad distraendam, inquit, emptionem. Ego illud quero, si annulus datus sit arthæ nomine, & secuta emptione, pretioque numerato, & tradita re, annulus non reddatur. qua actione agendum est: utrum condicatur, quasi ob causam datus [sit], & causa finita sit; an vero ex empto agendum sit? Et Julianus diceret, ex empto agi posse: certe etiam condici poterit, quia jam sine causa apud venditorem est annulus.*

§. 7. [Ven-

§. 7. [Venditorem,] etiam si ignorans vendiderit, *fugitivum non esse*, præstare emptori oportere, Neratius ait.

§. 8. Idem Neratius, etiam si alienum servum vendideris, *furtis, nominisque solum* præstare (te) debere, ab omnibus receptum ait, & ex empto actionem esse, ut *habere licet* emptori caveatur, sed & ut tradatur ei possessio. §. 9. Idem ait, non tradentem, quanti interfit, condemnari: satis autem non dantem, quanti plurimum auctorem periclitari oportet. §. 10. Idem Neratius ait, propter omnia hæc satis esse, quod plurimum est, præstari: id est, ut sequentibus actionibus, deducto eo, quod præstitum est, lis æstimeretur. §. 11. Idem recte ait, si quid horum non præstetur, cum cetera facta sint, nullo deducto condemnationem faciendam.

§. 12. Idem lib. 2. Responsorum ait: Emptorem noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantum consequi, quanti minimo defungi potuit: idemque putat, & si ex stipulatu aget. & si ve defendat noxali iudicio, si ve non: quia manifestum fuit noxium servum fuisse, nihilominus vel ex stipulatu, vel ex empto, agere posse. §. 13. Idem Neratius ait, venditorem in re tradenda debere præstare emptori, ut in lite de possessione potior sit: sed Julianus lib. 15. Digestorum probat, nec videri traditum, si superior in possessione emptor futurus non sit. erit igitur ex empto actio, nisi hoc præstetur. §. 14. Cassius ait, eum, qui ex duplæ stipulatione, litis æstimationem consecutus est, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caveri solet, nihil consequi posse. Julianus, deficiente dupla, ex empto agendum putavit.

§. 15. Denique lib. 10. apud Minicium ait: si quis servum ea conditione vendiderit, ut *intra triginta dies duplam promitteret, postea ne quid præstaretur*, & emptor hoc fieri intra diem non desideraverit, ita demum non teneri venditorem, si ignorans alienum vendidit: tunc enim in hoc fieri, ut per ipsum, & per heredem ejus, emptorem habere liceret. qui autem alienum sciens vendidit, dolo (inquit) non caret, & ideo empti iudicio tenebitur.

§. 16. Sententiam Juliani verissimam esse arbitror in pignoribus quoque. nam si jure creditoris vendiderit, deinde hæc fuerint evicta, non tenetur, nec ad pretium restituendum ex empto actione creditor: hoc enim multis constitutionibus effectum est. Dolum plane venditor præstabit: denique etiam repromittit de dolo. sed etsi non repromiserit, sciens tamen sibi non obligatam, vel non esse ejus, qui sibi obligavit, vendiderit, tenebitur ex empto: quia dolum eum præstare debere ostendimus.

§. 17. Si quis rem vendiderit, & ei accessurum quid dixerit, omnia quidem, quæ diximus in re distracta, in hoc quoque sequenda sint: ut tamen evictionis nomine non in duplum teneatur, sed in hoc tantum obligetur, ut emptori habere liceat, & non solum per se, sed per omnes. §. 18. Qui autem habere licere vendidit, videamus, quid debeat præstare? Et multum interesse arbitror, utrum (hoc) polliceatur, *per se, venientesque à se personas non fieri, quo minus habere liceat*: an vero per omnes. Nam si per se, non videtur id præstare, ne alius evincat. proinde si evicta res erit, si ve stipulatio interposita est, ex stipulatu non tenebitur: si ve non est interposita, ex empto non tenebitur. sed Julianus lib. 15. Digestorum scribit, etiam si aperte venditor pronunciet, *per se, heredemque suum non fieri, quo minus habere liceat*, posse defendi, ex empto eum in hoc quidem non teneri, quod emptoris interest; verumtamen, ut pretium reddat, teneri. Ibidem ait, idem esse dicendum, * & si aperte in venditione comprehendatur, *nihil evictionis nomine præstatum iri*, pretium quidem deberi re evicta, utilitatem non deberi. Neque enim bonæ fidei contractus hanc patitur conventionem, ut emptor rem amitteret, & pretium venditor retineret: nisi forte (inquit) sic quis omnes istas supra scriptas conventiones recipiet, quemadmodum recipitur, ut *venditor nummos accipiat, quamvis merx ad emptorem non pertineat*: veluti, cum futurum jactum retis à piscatore emimus, aut indaginem plagis positus à venatore, vel pantheram ab aucupe: nam etiam si nihil capit, nihilominus emptor pretium præstare necesse habebit. sed in superscriptis conventionibus contra erit dicendum, nisi forte sciens alienum vendit: tunc enim, secundum supra à nobis relatum Juliani sententiam, dicendum est, ex empto eum teneri, quia dolo facit.

12. CELSUS lib. 27. Digestorum.

SI jactum retis emero, & jactare retem piscator noluit, incertum ejus rei æstimandum est, si quod extraxit piscium, reddere mihi noluit, id æstimari debet, quod extraxit.

13. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Julianus lib. 15. inter eum, qui sciens quid, aut ignorans vendidit, differentiam facit in condemnatione ex empto. ait enim, qui pecus morbosum, aut tignum vitiosum vendidit, si quidem ignorans fecit, id tantum ex empto actione præstaturum, quanto minoris esset empturus, si id ita esse scissem: si vero sciens reticuit, & emptorem decepit, omnia detrimenta, quæ ex ea emptione emptor traxerit, præstaturum ei. si ve igitur ædes vitio tigni corruerunt, ædium æstimationem; si ve pecora contagione morborum pecoris perierunt, quod interfuit idonee venisse, erit præstandum.

§. 1. Item, qui furem vendidit, aut fugitivum, si quidem sciens, præstare debet, quanti emptoris interfuit non decipi: si vero ignorans (vendiderit), circa fugitivum quidem tenetur, quanti minoris empturus esset, si eum (esse) fugitivum scissem: circa furem non tenetur. Differentiæ ratio est, quod fugitivum quidem habere non licet, & quasi evictionis nomine tenetur venditor; furem autem habere possumus. §. 2. Quod autem diximus, *quanti emptoris interfuit non decipi*, multa continet, ut si alios secum sollicitavit, ut fugerent, vel res quasdam abstulit. §. 3. Quid tamen, si ignoravit quidem furem esse, adseveravit autem bonæ frugi, & fidum, & caro vendidit? Videamus, an ex empto teneatur? Et putem, teneatur. Atqui ignoravit: sed non debuit facile, quæ ignorabat, adseverare. Inter hunc igitur, & qui scit, interest: qui scit, præmonere debuit furem esse; hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem. §. 4. Si venditor dolo fecerit, ut (rem) pluris venderet, puta, de artificio mentitus est, aut de peculio: empti eum iudicio teneri, ut præstaret emptori, quanto pluris servum emisset, si ita peculiatu esset, vel eo artificio instructus.

§. 5. Per contrarium quoque idem Julianus scribit: Cum Terentius Victor decessisset, relicto herede fratre suo; & res quasdam ex hereditate, & instrumenta, & mancipia Vellicus (quidam) subtraxisset; quibus subtractis facile, quasi minimo valeret hereditas, ut sibi ea venderetur, persuasit: an venditi iudicio teneri possit? Et ait (Julianus) competere actionem ex vendito in tantum, quanto pluris hereditas valeret, si hæc [res] subtractæ non fuissent.

§. 6. Idem Julianus, dolum solere à venditore præstari, etiam in hujusmodi specie ostendit: si, cum venditor sciret fundum pluribus municipiis legata debere, in tabula quidem conscripserit, *uni municipio deberi*, verum postea legem consignaverit, *si qua tributorum, aut vectigalis, indictionisve quid nomine, aut ad viæ collationem præstare oportet, id emptorem dare, facere, præstareque oportere*: ex empto eum teneri, quasi decepisset emptorem. Quæ sententia vera est.

§. 7. Sed cum in factis proponeretur, tutores hoc idem fecisse, qui rem pupillarem vendebant: quæstionis esse ait, an tutorem dolum pupillus præstare debeat? Et si quidem ipsi tutores vendiderunt, ex empto eos teneri, nequaquam dubium est. Sed si pupillus, auctoribus eis, vendidit, in tantum tenetur, in quantum locupletior ex eo factus est: tutoribus in residuum perpetuo condemnandis, quia nec transfertur in pupillum post pubertatem hoc, quod dolo tutorum factum est. §. 8. Offerri pretium ab emptore debet, cum ex empto agitur: & ideo [et] si pretii partem offerat, nondum est ex empto actio. Venditor enim, quasi pignus, retinere potest eam rem, quam vendidit. §. 9. Unde quæritur, si pars sit pretii soluta, [et] res tradita, postea evicta sit, utrum ejus rei consequetur pretium integrum ex empto agens: an vero, quod numeravit? Et puto magis id, quod numeravit, propter doli exceptionem. §. 10. Si fructibus jam maturis ager distractus sit, etiam fructus emptori cedere, nisi aliud convenit; exploratum est.

§. 11. Si in locatis ager fuit, pensiones utique ei cedent, qui locaverat. Idem & in prædiis urbanis: nisi si quid nominatim convenisse proponatur. §. 12. Sed & si quid præterea rei venditæ nocitum est, actio emptori præstanda est; damni forte infecti, vel aquæ pluvie arcendæ, vel Aquilæ, vel Interdicti quod vi aut clam.

§. 13. Item, si quid ex operis servorum, vel vecturis jumentorum, vel navium quæsitum est, emptori præstabitur; & si quid peculio eorum accessit: non tamen, si quid ex re venditoris.

§. 14. Si Titius fundum, in quo nonaginta jugera erant, vendiderit, & in lege emptionis dictum est, *in fundo centum esse jugera, &c.*, antequam modus manifestetur, decem jugera alluvione adcreverint, placet mihi Neratii sententia existimantis, ut, si quidem sciens vendidit, ex empto actio competat adversus eum, quamvis decem jugera adcreverint: quia dolo fecit, nec dolus purgatur. si vero ignorans vendidit, ex empto actionem non competere.

§. 15. Si fundum mihi *alienum* vendideris, & hic ex causa lucrativa meus factus sit: nihilominus ex empto mihi adversus te actio competit. §. 16. In his autem, quæ cum re empta præstari solent, non solum *dolum*, sed & *culpam* præstandam arbitror: nam & Celsus lib. 8. Digestorum scripsit: cum convenit, ut venditor præteritam mercedem exigat, & emptori præstet, non solum dolum, sed & culpam eum præstare debere. §. 17. Idem Celsus libro eodem scribit: Fundi, quem cum Titio communem habebas, partem tuam vendidisti: & antequam traderes, coactus es communi dividendo iudicium accipere. si socio fundus sit adjudicatus, quantum ob eam rem à Titio consecutus es, id tantum emptori præstabis: quod si tibi fundus totus adjudicatus est, totum (inquit) eum emptori trades; sed ita, ut ille solvat, quod ob eam rem Titio condemnatus es. Sed ob eam quidem partem, quam vendidisti, pro evictione cavere debes: ob alteram autem, tantum de dolo malo repromittere. æquum est enim, eandem esse conditionem emptoris, quæ futura esset, si cum ipso actum esset communi dividendo. Sed si certis regionibus fundum inter te, & Titium iudex divisit, sine dubio partem, quæ adjudicata est, emptori tradere debes. §. 18. Si quid servo distracto venditor donavit ante traditionem, hoc quoque restitui debet: hereditates quoque per servum acquisitæ, & legata omnia; nec distinguendum, cuius respectu ista sint relicta. Item, quod ex operis servus præstitit venditori, emptori restituendum est: nisi ideo dies traditionis è pacto prorogatus est, ut ad venditorem operæ pertinerent. §. 19. Ex vendito actio venditori competit ad ea consequenda, quæ ei ab emptore præstari oportet. §. 20. Veniunt autem in hoc iudicium infra scripta: in primis pretium, quanti res venit: item usuræ pretii post diem traditionis: nam cum re emptor fruatur, æquissimum est eum usuras pretii pendere. §. 21. Possessionem autem traditam accipere debemus, etsi precaria sit possessio: hoc enim solum spectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi. §. 22. Præterea, ex vendito agendo, consequetur etiam sumptus, qui facti sunt in re distracta: utputa, si quid in ædificia distracta erogatum est: scribit enim Labeo, & Trebatius, esse ex vendito hoc nomine actionem. Idem, & si in ægri servi curationem impensum est ante traditionem: aut [si quid] in disciplinas, quas verisimile erat etiam emptorem velle impendi. Hoc amplius Labeo ait, & si quid in funus mortui servi impensum sit, ex vendito consequi oportere: si modo sine culpa venditoris mortem obierit.

§. 23. Item, si convenerit, cum res veniret, ut locuples ab emptore reus detur, ex vendito agi posse, ut id fiat. §. 24. Si inter emptorem prædiorum, & venditorem convenisset, ut, si ea prædia emptor, heresve ejus, pluris vendidisset, ejus partem dimidiam venditori præstaret; & heres emptoris pluris ea prædia vendidisset: venditorem, ex vendito agendo, partem ejus, quo pluris vendidisset, consecuturum. §. 25. Si procurator vendiderit, & caverit emptori: quaeritur, an domino, vel adversus dominum actio dari debeat? Et Papinianus lib. 3. Responsorum putat, cum domino ex empto agi posse utili actione, ad exemplum institorie actionis, si modo rem vendendam mandavit: ergo & per contrarium dicendum est, utilem ex empto actionem domino competere. §. 26. Ibidem Papinianus respondisse se refert: si convenerit, ut ad diem pretio non soluto, venditori duplum præstaretur, * in fraudem constitutionum videri adjectum, quod usuram legitimam excedit, diversamque causam commissoriae esse ait: cum ea specie (inquit) non foenus illicitum contrahatur, sed lex contractui non improbata dicatur. §. 27. Si quis, colludente procuratore meo, ab eo emerit, an possit agere ex empto? Et puto, hætenus, ut aut stetur emptioni, aut discedatur. §. 28. Sed & si quis minorem viginti quinque annis circumvenerit, & huic hætenus dabimus actionem ex empto, ut diximus in superiore casu. §. 29. Si quis à pupillo sine tutoris auctoritate emerit, ex uno latere constat contractus: nam qui emit, obligatus est pupillo, pupillum sibi non obligat. §. 30. Si venditor habitationem exceperit, ut inquilino liceat habitare, vel colono, ut perfrui liceat ad certum tempus: magis esse Servius putabat, ex vendito [esse] actionem. denique Tubero ait, si iste colonus dæmnum dederit, emptorem ex empto agentem cogere posse venditorem, ut ex locato cum colono experiatur, ut, quidquid fuerit consecutus, emptori reddat. §. 31. Adibus distractis, vel legatis, ea esse ædium solemus dicere, quæ quasi pars ædium, vel propter ædes habentur, utputa puteal:

14. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

Id est, quo puteus operitur.

15. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Lines, [&] labra, salientes, fistulæ quoque, quæ salientibus junguntur, quamvis longe excurrant extra ædificium, ædium sunt, item canales. Pisces autem, qui sunt in piscina, non sunt ædium, nec fundi:

16. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

Non magis, quam pulli, aut cætera animalia, quæ in fundo sunt.

17. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Fundi nihil est, nisi quod terra se tenet. Ædium autem multa esse, quæ adibus adfixa non sunt, ignorari non oportet; utputa seras, claves, claustra. Multa etiam defossa esse, neque tamen fundi, aut villæ haberi; utputa vasa vinaria, torcularia: quoniam hæc instrumenti magis sunt, etiamsi ædificio coherent. §. 1. Sed & vinum, & fructus perceptos, villæ non esse constat. §. 2. Fundo vendito, vel legato, sterculinum & stramenta, emptoris & legatarii sunt: ligna autem, venditoris vel heredis; quia non sunt fundi, tametsi ad eam rem comparata sunt. In stercolino autem distinctio Trebatii probanda est: ut, si quidem stercorandi agri causa comparatum sit, emptorem sequatur; si vendendi, venditorem. nisi si aliud actum est. Nec interest, in stabulo jaceat, an acervus sit.

§. 3. Quæ tabulæ pictæ pro testorio includuntur, item [que] crustæ marmoreæ, ædium sunt. §. 4. Reticuli circa columnas, putei circa parietes, item Cilicia vela, ædium non sunt. §. 5. Item, quod insulæ causa paratum est, si nondum perfectum est, quamvis positum in ædificio sit, non tamen videtur ædium esse. §. 6. Si ruta & casæ excipiantur in venditione, ea placuit esse ruta, quæ eruta sunt; ut arena, creta, & similia: casæ ea esse, ut arbores casas, & carbones, & his similia. Gallus autem Aquilius, cujus Mela refert opinionem, recte ait, frustra in lege venditionis de rutis, & casis contineri: quia, si non specialiter venierunt, ad exhibendum de his agi potest. neque enim magis de materia casæ, aut de cæmentis, aut de arena cavendum est venditori, quam de cæteris, quæ sunt pretiosiora. §. 7. Labeo generaliter scribit, ea, quæ perpetuo usus causa in ædificiis sunt, ædificiis esse: quæ vero ad præsens, non esse ædificiis. utputa fistulæ, temporis quidem causa positæ, non sunt ædium: verum tamen, si perpetuo fuerint positæ, ædium sunt. §. 8. Castella plumbea, putei, opercula puteorum, epitonia fistulis adplumbata, aut quæ terra continentur, quamvis non sint adfixa, ædium esse constat. §. 9. Item constat, sigilla, columnas quoque, & personas, ex quarum rostris aqua salire solet, villæ esse. §. 10. Ea, quæ ex ædificio detracta sunt, ut reponantur, ædificii sunt: at quæ parata sunt, ut imponantur, non sunt ædificii. §. 11. Pali, qui vineæ causa parati sunt, antequam collocentur, fundi non sunt; sed qui exempti sunt hac mente, ut collocentur, fundi sunt.

18. JAVOLENUS lib. 7. ex Cassio.

Granaria, quæ ex tabulis fieri solent, ita ædium sunt, si stipites eorum in terra defossi sunt: quod si supra terram sunt, rutis & casis cedunt. §. 1. Tegulæ, quæ nondum ædificiis impositæ sunt, quamvis tegendi gratia allatæ sint, in rutis & casis habentur. Aliud juris est in his, quæ detractæ sunt, ut reponerentur: adibus enim accedunt.

19. GAJUS ad Edictum Prætoris, titulo de Publicanis.

Veteres in emptione, venditioneque, appellationibus promiscue utebantur:

20. IDEM lib. 2 [1]. ad Edictum provinciale.

Idem est [&] in locatione, & conductione.

21. PAULUS lib. 33. ad Edictum.

Si sterilis ancilla sit, cujus partus venit, vel major annis quinquaginta, cum id emptor ignoraverit, ex empto tenetur venditor.

§. 1. Si prædii venditor non dicat de tributo sciens, tenetur ex empto: quod si ignorans non prædixerit, quod forte hereditarium prædium erat, non tenetur. §. 2. Quamvis supra diximus, cum in corpore consentiamus, de qualitate autem dissentiamus, emptionem esse: tamen venditor teneri debet, quanti interest non esse deceptum. & si venditor quoque nesciat; veluti, si mensas quasi citreas emat, quæ non sunt. §. 3. Cum per venditorem steterit, quo minus rem tradat, omnis utilitas emptoris in æstimationem venit: quæ modo circa ipsam rem consistit. neque enim, si potuit ex vino (puta) negotiari, & lucrum facere, id æstimandum est, non magis, quam si triticum emerit, & ob eam rem, quod non sit traditum, familia ejus fame laboraverit: nam pretium tritici, non servorum fame necatorum, consequitur. nec major sit obligatio, quod tardius agitur, quamvis crescat, si vinum hodie pluris sit. merito: quia

sive

sive datum esset, haberem emptor, sive non: quoniam saltem hodie dandum est, quod jam olim dari oportuit. §. 4. Si tibi fundum vendidero, ut eum conductum certa summa haberem: ex vendito, eo nomine, mihi actio est, quasi in partem pretii ea res sit.

§. 5. Sed etsi ita fundum tibi vendidero, ut nulli alii eum, quam mihi venderes, actio eo nomine ex vendito est, si alii vendideris.

§. 6. Qui domum vendebat, excepit sibi habitationem, donec viveret, aut in singulos annos decem: emptor primo anno maluit decem præstare: secundo anno habitationem [præstare.] Trebatius ait, mutandæ voluntatis potestatem eum habere, singulisque annis alterutrum præstare posse; & quamdiu paratus sit alterutrum præstare, petitionem non esse.

22. JULIANUS lib. 7. Digestorum.

SI in qualitate fundi venditor mentitus sit, non in modo ejus: tamen teneretur emptori. pone enim dixisse eum, *quingenta jugera esse vineæ, & quingenta prati*: & [in vinea minus, &] in prato plus inveniri: esse tamen omnia centum jugera.

23. IDEM lib. 13. Digestorum.

SI quis servum, quem cum peculio vendiderat, manumiserit, non solum peculii nomine, quod servus habuit tempore, quo manumittebatur, sed & eorum, quæ postea acquirit, tenetur, & præterea cavere debet, *quidquid ex hereditate liberti ad eum pervenerit, restitutum iri.* Marcellus notat: Illa præstare venditor ex empto debet, quæ haberet emptor, si homo manumissus non esset. non continebuntur igitur, quæ, si manumissus non fuit, adquisiturus non esset.

24. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

SI servus, in quo ususfructus tuus erat, fundum emerit, & antequam pecunia numeraretur, capite minutus fueris: quamvis pretium solveris, actionem ex empto non habebis, propter talem capitis deminutionem; sed indebiti actionem adversus venditorem habebis. ante capitis autem minutionem nihil interest, tu solvas, an servus ex eo peculio, quod ad te pertinet: nam utroque casu actionem ex empto habebis.

§. 1. Servum tuum imprudens à fure bona fide emi: is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem paravit, qui mihi traditus est. Posses te eum hominem mihi condicere, Sabinus dixit; sed si quid mihi abesset ex negotio, quod is gessisset, invicem me tecum acturum de peculio. Cassius veram opinionem Sabini retulit, in qua ego quoque sum.

§. 2. Servo vendente hominem, fidejussor venditionis omnia præstare debet, in qua obligaretur, si pro libero fidejussisset, nam & in dominum actio sic datur, ut emptor eadem consequatur, quæ, libero vendente, consequi debuisset: sed ultra peculii taxationem dominus non condemnatur.

25. IDEM lib. 54. Digestorum.

QUI pendentem vindemiam emit, si uvam legere prohibeatur à venditore, adversus eum petentem pretium, exceptione uti poterit: *Si ea pecunia, qua de agitur, non pro ea re petitur, quæ venit, neque tradita est.* Cæterum post traditionem sive lectam uvam calcare, sive mustum evehere prohibeatur, ad exhibendum, vel injuriarum agere poterit: quemadmodum, si aliam quamlibet rem suam tollere prohibeatur.

26. ALFENUS VARUS lib. 2. Digestorum.

SI quis, cum fundum venderet, *dolia centum, quæ in fundo esse adfirmabat, accessura* dixisset, quamvis ibi nullum dolium fuisset, tamen dolia emptori debebit.

27. PAULUS lib. 3. Epitomarum Alfeni.

QUIDQUID venditor *accessurum* dixerit, id integrum ac sanum tradi oportet: veluti, si fundo dolia accessura dixisset, non quæsa, sed integra dare debet.

28. JULIANUS lib. 3. ad Ursejum Ferocem.

PRÆDIA mihi vendidisti; & convenit, ut *aliquid facerem: quod si non fecissem, poenam promissi.* Respondit, venditor, antequam poenam ex stipulatu petat, ex vendito agere potest: si consecutus fuerit, quantum poenæ nomine stipulatus esset, agentem ex stipulatu doli mali exceptio summovebit. si ex stipulatu poenam consecutus fueris, ipso jure ex vendito agere non poteris: nisi in id, quod pluris ejus interfuerit, id fieri.

29. IDEM lib. 4. ex Minicio.

CUI res sub conditione legata erat, is eam imprudens ab herede emit: actione ex empto poterit consequi emptor pretium, quia non ex causa legati rem habet.

30. AFRICANUS lib. 8. Questionum.

SERVUS, quem à me cum peculio emisti, prius quam tibi traderet, furtum mihi fecit. Quamvis ea res, quam subripuit, interierit, nihilo minus retentionem, eo nomine, ex peculio me habiturum ait: id est, ipso jure ob id factum minutum esse peculium; eo scilicet, quod debitor meus ex causa conditionis sit factus. Nam licet, si jam traditus furtum mihi fecisset: aut omnino conditionem eo nomine de peculio non haberem, aut eam tamen haberem, quatenus ex re furtiva auctum peculium fuisset: tamen in proposito & retentionem me habiturum, & si omne peculium penes te sit, vel, quasi plus debito solverim, posse me condicere. Secundum quæ dicendum, si nummos, quos servus iste mihi subriperat, tu, ignorans furtivos esse, quasi peculiare ademeris, & consumpseris, conditio eo nomine mihi adversus te competat, quasi res mea ad te sine causa pervenerit. §. 1. Si sciens alienam rem ignorantem mihi venderis: etiam, prius quam evincatur, utiliter me ex empto acturum putavit in id, quanti mea intersit, meam esse factam. * quamvis enim alioquin verum sit, venditorem hactenus teneri, ut rem emptori habere liceat, non etiam, ut ejus faciat, quia tamen dolum malum abesse præstare debeat, teneri eum, qui sciens [alienam] non suam ignorantem vendidit. Idem [est] maxime, si manumissuro, vel pignori daturò vendiderit.

31. NERATIUS lib. 3. Membranarum.

SI ea res, quam ex empto præstare debebam, vi mihi adempta fuerit, quamvis eam custodire debuerim: tamen propius est, ut nihil amplius, quam actiones persequendæ ejus præstari à me emptori oporteat: quia * custodia adversus vim parum proficit. actiones autem eas non solum arbitrio, sed etiam periculo tuo [tibi] præstare debebo, ut omne lucrum ac dispendium te sequatur. §. 1. Et non solum, quod ipse per eum adquisiit, præstare debeo, sed & id, quod emptor, jam tunc sibi tradito servo, adquisiturus fuisset.

§. 2. Uterque nostrum eandem rem emit à non domino, cum emptio, venditioque sine dolo malo fieret, traditaque est: sive ab eodem emimus, sive ab alio, atque alio, is ex nobis tuendus est, qui prior jus ejus adprehendit, hoc est, cui primum tradita est; si alter ex nobis à domino emisisset, is omnimodo tuendus est.

32. ULPIANUS lib. 11. ad Edictum.

SI quis à me oleum, quod emisisset, adhibitis iniquis ponderibus accepisset, ut in modo me falleret; venditor circumscriptus sit à venditore ponderibus minoribus: Pomponius ait, posse dici, venditorem, sibi dare oportere, quod plus est, petere: quod habet rationem. Ergo & emptor ex empto habebit actionem, qua contentus esse possit.

33. IDEM lib. 23. ad Edictum.

ET si uno pretio plures res emptæ sint, de singulis ex empto & vendito agi potest.

34. IDEM lib. 18. ad Edictum.

SI, fundo vendito, in qualitate jugerum captio est, ex empto erit actio.

35. IDEM lib. 70. ad Edictum.

SI quis fundum emerit, quasi per eum fundum eundi agendi jus non esset, & Interdicto de itinere actuque victus sit: ex empto habebit actionem. licet enim stipulatio de evictione non committatur, quia non est de jure servitutis in rem actione pronunciatum; tamen dicendum est, ex empto actionem competere.

36. PAULUS lib. 7. ad Plautium.

VENDITOR domus, antequam eam tradat, damni infecti stipulationem interponere debet: quia antequam vacuum possessionem tradat, custodiam & diligentiam præstare debet; & * pars est custodia, diligentiaque, hanc interponere stipulationem. & ideo, si id neglexerit, tenebitur emptori.

37. IDEM lib. 14. ad Plautium.

Sicut æquum est, bonæ fidei emptori alterius dolum non nocere: ita non est æquum, eidem personæ venditoris sui dolum prodesse.

38. CELSUS lib. 8. Digestorum.

SI venditor hominis dixit, *peculium eum habere decem, nec quemquam adempturum*: & si plus habet, totum præstet; nisi hoc actum est, ut duntaxat decem præstaret: si minus est, præstet esse decem, & talem servum esse, ut tantum peculii habeat. §. 1. Si per emptorem steterit, quo minus ei mancipium traderetur, pro cibariis, per arbitrium indemnitate posse servari, Sextus Ælius, Drusus dixerunt: quorum & mihi iustissima videtur esse sententia. §. 2. Firmus à Proculo quæsit, si de plumbeo castello fistulæ sub terram missæ,

missa, aquam ducerent in aënum lateribus circumstructum, an hæc ædium essent? an ut ruta cæsa vineta fixaque, quæ ædium non essent? Ille rescriptit, referre, quid acti esset. Quid ergo, si nihil de ea re neque emptor, neque venditor cogitaverunt, ut plerumque in ejusmodi rebus evenisse solet? nonne propius est, ut inserta & inclusa ædificio partem ejus esse existimemus?

39. MODESTINUS lib. 5. Responsum.

Quæro: Si quis ita fundum vendiderit, *uti venumdatum esse videatur, quod intra terminos ipse possedit*; sciens tamen aliquam partem certam se non possidere, non certioraverit emptorem: an ex empto iudicio teneatur. cum hæc generalis adjectio ad ea, quæ specialiter novit, qui vendidit, nec exceptit, pertinere non debeat: ne alioquin emptor capiat, qui fortasse, si hoc cognovisset, vel empturus non esset, vel minoris empturus esset, si certioratus de loco certo fuisset. cum hoc & apud veteres sit relatum in ejus persona, qui sic exceperat, *servitutes, si quæ debentur, debebuntur*: etenim juris auctores responderunt, si certus venditor quibusdam personis certas servitutes debere, non admonuisset emptorem, ex empto eum teneri debere; quando hæc generalis exceptio non ad ea pertinere debeat, quæ venditor novit, quæ [que] specialiter excipere & potuit, & debuit, sed ad ea, quæ ignoravit, & de quibus emptorem certiorare nequivit? Herennius Modestinus respondit: si quid circumveniendi emptoris causa venditor in specie, de qua quæritur, fecit, ex empto actione conveniri posse.

40. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

Quintus Mucius scribit: Dominus fundi de prædio arbores stantes vendiderat, [&] pro his rebus pecuniam accepit, & tradere volebat. emptor quærebat, quid se facere oporteret: & vereretur, ne hæc arbores ejus non viderentur factæ? Pomponius: * Arborum, quæ in fundo continentur, non est separatam corpus à fundo: & ideo, ut dominus, suas specialiter arbores vindicare emptor non poterit, sed ex empto habet actionem.

41. PAPINIANUS lib. 3. Responsum.

In venditione, super annua pensatione pro aquæductu infra domum Romæ constitutam, nihil commemoratum est: deceptus ob eam rem ex empto actionem habebit: itaque, si conveniatur ob pretium ex vendito, ratio improvisi oneris habetur.

42. PAULUS lib. 2. Quæstionum.

Si duorum fundorum venditor separatim de modo cujusque pronuntiaverit, & ita utrumque uno pretio tradiderit, & alteri aliquid desit, quamvis in altero exsuperet; forte si dixit, unum centum jugera, alterum ducenta habere: non proderit ei, quod in altero ducenta decem inveniuntur, si in altero decem desint. Et de his ira apud Labonem relatum est. † Sed an exceptio doli mali venditori profutura sit, potest dubitari. Utique si exiguus modus silvæ desit, & plus in vineis habeat, quam repromissum est, an non facit dolo, qui jure perpetuo utitur? nec enim hic, quod amplius in modo invenitur, quam alioquin dictum est, ad compendium venditoris, sed ad emptoris pertinet; & tunc tenetur venditor, cum minor modus invenitur. Videamus tamen, ne nulla querela sit emptoris in eodem fundo, si plus inveniatur in vinea, quam in prato, cum universus modus constat. † Similis quæstio esse potest ei, quæ in duobus fundis agitata est, & si quis duos statuliberos uno pretio vendat, & dicat, unum decem dare jussim, qui quindecim dare debebat: nam & hic tenebitur ex empto actione, quamvis emptor à duobus viginti accepturus sit. Sed rectius est, & in omnibus superscriptis casibus lucrum cum damno compensari: & si quid deest emptori, sive pro modo, sive pro qualitate loci, hoc ei resarciri.

43. IDEM lib. 4. Quæstionum.

Titius, cum decederet, Seixæ Stichum, Pamphilum, Arescufam, per fideicommissum relinquit, ejusque fidei commisit, ut *omnes ad libertatem post annum perduceret*: cum legataria fideicommissum ad se pertinere noluisse, nec tamen heredem à sua petitione liberasset, heres eadem mancipia Sempronio vendidit, nulla commemoratione fideicommissæ libertatis facta: emptor, cum pluribus annis mancipia superscripta sibi servirent, Arescufam manumisit: [&] cum cæteri quoque servi, cognita voluntate defuncti, fideicommissam libertatem petissent, & heredem ad Prætorum perduxissent, jussu Prætoris, ab herede sunt manumissi: Arescufa quoque, nolle se emptorem patronum habere, responderat: cum emptor pretium à venditore, empti iudicio, Arescufam quoque nomine repeteret, le-

sum est responsum Domitii Ulpiani, quo continebatur, Arescufam pertinere ad rescriptum sacrarum Constitutionum, si nollet emptorem patronum habere, emptorem tamen nihil posse post manumissionem à venditore consequi. Ego cum meminissim, & Julianum in ea sententia esse, ut existimaret, post manumissionem quoque empti actionem durare, quæro, quæ sententia vera est? Illud etiam in eadem cognitione nomine emptoris desiderabatur, ut sumptus, quos in unum ex his, quem erudierat, fecerat, ei restituerentur. † Item quæro, Arescufa, quæ recusavit emptorem patronum [habere], cujus sit liberta constituta: an possit vel legatariam, quæ non liberavit, vel heredem patronum habere: nam cæteri duo ab herede manumissi sunt? Respondi, semper probavi Juliani sententiam putantis, [manumissione non amittitur eo modo.] † De sumptibus vero, quos in erudiendum hominem emptor fecit, videndum est: nam empti iudicium ad eam quoque speciem sufficere existimo; non enim pretium continet tantum, sed omne, quod interest emptoris, servum non evinci. Plane, si in tantum pretium excedisse proponas, ut non sit cogitatum à venditore de tanta summa; veluti, si ponas agitatore postea factum, vel pantomimum, evictum esse eum, qui minimo venit pretio: iniquum videtur, in magnam quantitatem obligari venditorem.

44. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

Cum [&] forte idem mediocrium facultatum sit, [&] non ultra duplum, periculum subire eum oportet.

45. PAULUS lib. 5. Quæstionum.

Idque [&] Julianum agitasse Africanus refert. quod justum est: sicut minuitur præstatio, si servus deterior apud emptorem effectus sit, cum evincitur.

§. 1. Illud expeditius videbatur, si mihi alienam aream vendideris, & in eam ego ædificavero, atque ita eam dominus evincit: nam, quia possum petentem [dominum], nisi impensam ædificiorum solvat, doli mali exceptione summovere, magis est, ut ea res ad periculum venditoris non pertineat. Quod & in servo dicendum est, si in servitutem, non in libertatem evinceretur: ut dominus mercedis & impensas præstare debeat. Quod si emptor non possideat ædificium, vel servum, ex empto habebit actionem. In omnibus tamen his casibus, si sciens quis alienum vendiderit, omnimodo teneri debet.

§. 2. Superest *tertia deliberatio*, cujus debet esse liberta Arescufa, quæ recusat emptorem? Et non sine ratione dicetur, ejus debere effici libertam, à quo vendita est, [id est heredis], quia & ipse ex empto actione tenetur. Sed hoc ita, si non Arescufa elegerit emptoris patronatum: tunc etenim & illius remanet liberta, & ille ex empto actionem non habet, quia nihil ejus interest, cum eam libertam habet.

46. IDEM lib. 24. Quæstionum.

Si quis alienam rem vendiderit, & medio tempore heres domino rei extiterit, cogetur implere venditionem.

47. IDEM lib. 6. Responsum.

Lucius Titius, accepta pecunia ad materias vendendas sub pœna certa, ita ut, si non integras repræstaverit intra statuta tempora, pœna conveniatur, partim datis materiis, decessit. cum igitur testator in pœnam commiserit, neque heres ejus reliquam materiam exhibuerit, an & in pœnam, & in usuras conveniri possit: præsertim cum emptor mutuatus pecuniam, usuras gravissimas expendit? Paulus respondit: Ex contractu, de quo quæritur, etiam heredem venditoris in pœnam conveniri posse: in actione quoque ex empto, officio iudicis, post moram intercedentem, usurarum pretii rationem haberi oportere.

48. SCÆVOLA lib. 2. Responsum.

Titius heres Sempronii fundum Septicio vendidit ita: *Fundus Sempronianus, quidquid Sempronii juris fuit, erit tibi emptus tot nummis*: vacuamque possessionem tradidit, neque fines ejus demonstravit: Quæritur, an empti iudicio cogendus sit ostendere ex instrumentis hereditariis, quid juris defunctus habuerit, & fines ostendere? Respondi, id ex ea scriptura præstandum, quod sensisse intelliguntur: quod si non appareat, debere venditorem & instrumenta fundi, & fines ostendere: hoc etenim contractui bonæ fidei consonat.

49. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Qui per collusionem imaginarium colonum, circumveniendi emptoris causa, supposuit, ex empto tenetur. Nec defenditur, si, quo facilius excogitata fraus occultetur, colonum & quin-

quen.

quennii pensiones in fidem suam recipiat. §. 1. Pretii forte, licet post moram, soluta, usurae peti non possunt, cum hæ non sint in obligatione, sed officio iudicis præstentur.

50. LABEO lib. 4. Posteriorum à Javoleno Epitomatorum.

Bona fides non patitur, [ut,] cum emptor alicujus legis beneficio pecuniam rei venditæ debere desisset, antequam res ei tradatur, venditor tradere compellatur, & re sua carere. possessione autem tradita futurum est, ut rem venditor æque amitteret; utpote, cum petenti eam rem [emptor exceptionem rei venditæ & traditæ objiciat; ut perinde habeatur, ac si] petitor ei neque vendidisset, neque tradidisset.

51. IDEM lib. 5. Posteriorum à Javoleno Epitomatorum.

Si & per emptorem, & venditorem mora fuisset, quominus vinum præberetur & traderetur, perinde esse ait, quasi si per emptorem solum stetit: * non enim potest videri mora per venditorem emptori facta esse, ipso moram faciente emptore.

§. 1. Quod si fundum emisti ea lege, uti des pecuniam Kalendis Julii, etsi ipsis Kalendis per venditorem esset factum, quo minus pecunia ei solveretur, deinde per te stare, quo minus solveres: uti posse adversus te lege sua venditorem dixi: quia in vendendo hoc ageretur, ut, quandoque per emptorem factum sit, quo minus pecuniam solvat, legis poenam patiat. Hoc ita verum puto, nisi si quid in ea re venditor dolo fecit.

52. SCÆVOLA lib. 7. Digestorum.

Creditor fundum sibi obligatum, cujus chirographa tributorum à debitore retro solutorum apud se deposita habebat, vendidit Mævio ea lege, ut si quid tributorum nomine debitum esset, emptor solveret: idem fundus ob causam eorum tributorum, quæ jam soluta erant, à conductore saltus, in quo idem fundus est, venit; eumque idem Mævius emit, & pretium solvit: Quæsitum est, an empti iudicio, vel aliqua actione, emptor à venditore consequi possit, ut solutorum superscriptarum chirographa [ei] dentur? Respondit, posse emptorem empti iudicio consequi, ut instrumenta, de quibus quæreretur, exhibeantur. §. 1. Prædium æstimatum, in dotem à patre filia suæ nomine datum, obligatum creditori deprehenditur: Quæsitum est, an filius, qui hereditatem patris retinet, cum ab ea se filia abstinuisse, dote contenta, actione ex empto teneatur, ut à creditore lueret, & marito liberum præstaret? Respondit, teneri.

§. 2. Inter venditorem, & emptorem militiæ ita convenit, ut salarium, quod debeatur ab illa persona, emptori cederet. Quæsitum est, emptor militiæ quam quantitatem à quo exigere [debet,] & quid ex ejusmodi pacto venditor emptori præstare debeat? Respondit, venditorem actiones extraordinarias eo nomine, quas haberet, præstare debere. §. 3. Ante domum mari junctam, molibus jactis, ripam constituit: & uti ab eo possessa domus fuit, Gajo Sejo vendidit: Quæro, an ripa, quæ ab auctore domui conjuncta erat, ad emptorem quoque jure emptionis pertineat? Respondit, eodem jure fore venditam domum, quo fuisset prius, quam veniret.

53. LABEO lib. 1. Pithanon.

Si mercedem insula accessuram [esse] emptori dictum est, quanti insula locata est, tantum emptori præstetur. Paulus: Imo, si insulam totam uno nomine locaveris, & amplioris conductor locaverit, & in vendenda insula mercedem emptori cessuram esse dixeris, id accedet, quod tibi totius insulae conductor debet. §. 1. Si eum fundum vendidisti, in quo sepulchrum habuisti, nec nominatim tibi sepulchrum excepisti, parum habes eo nomine cautum. Paulus: minime, si modo in sepulchrum iter publicum transit. §. 2. Si habitatoribus habitatio lege venditionis recepta est, omnibus in ea habitantibus, præter dominum, recte recepta habitatio est. Paulus: Imo, si cui in ea insula, quam vendideris, gratis habitationem dederis, & sic receperis, habitatoribus, aut quam quisque diem conductum habet: parum caveris. nominatim enim de his recipi oportuit: itaque eos habitatores emptor insulae habitatione impune prohibebit.

54. IDEM lib. 2. Pithanon.

Si servus, quem vendideras, jussu tuo aliquid fecit, & ex eo crus fregit: ita demum ea res tuo periculo non est, si id imperasti, quod solebat ante venditionem facere, & si id imperasti, quod etiam non vendito servo imperaturus eras. Paulus: minime: nam si periculosam rem ante venditionem facere solitus est, culpa tua id factum esse videbitur. puta enim eum fuisse servum, qui per catadromum descendere, aut in cloacam demitti solitus esset. Idem juris erit, si eam rem imperare solitus fueris, quam prudens & diligens paterfamilias imperaturus ei servo non fuerit. † Quid, si hoc

exceptum fuerit? Tamen potest ei servus novam rem imperare, quam imperaturus non fuisset, si [non] venisset: veluti, si ei imperasti, ut ad emptorem iret, qui peregre esset: nam certe ea res tuo periculo esse non debet. itaque tota ea res ad dolum malum duntaxat, & culpam venditoris, dirigenda est. §. 1. Si dolia octoginta accedere fundo, quæ infossa essent, dictum erit, & plura erunt, quam ad eum numerum: dabit emptori ex omnibus, quæ vult, dum integra det. si sola octoginta sunt, qualiacunque emptorem sequentur, nec pro non integris quicquam ei venditor præstabit.

55. POMPONIUS lib. 10. Epistolarum.

Si servus, qui emeretur vel promitteretur, in hostium potestate sit, Octavenus magis putabat, valere emptionem & stipulationem: quia inter ementem & vendentem esset commercium. potius enim difficultatem in præstando eo inesse, quam [in] natura: etiam si officio iudicis sustinenda esset ejus præstatio, donec præstari possit.

TIT. II.

LOCATI, CONDUCTI.

1. PAULUS lib. 34. ad Edictum.

Locatio & conductio, cum naturalis sit, & omnium gentium, non verbis, sed consensu contrahitur: sicut emptio & venditio.

2. GAJUS lib. 2. Rerum cottidianarum.

Locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni: iisdemque juris regulis consistit. Nam ut emptio & venditio [ita] contrahitur, si de pretio convenerit: sic & locatio & conductio contrahi intelligitur, si de mercede convenerit. §. 1. Adeo autem familiaritatem aliquam habere videntur emptio & venditio, item locatio & conductio, ut in quibusdam quæri soleat, utrum emptio & venditio sit, an locatio & conductio. ut ecce, si cum aurifice [michi] convenerit, ut is ex auro suo annulos mibi faceret certi ponderis, certæque formæ, & acceperit (verbi gratia) trecenta: utrum emptio & venditio sit, an locatio & conductio? Sed placet, unum esse negotium, & magis emptionem & venditionem esse. Quod si ego aurum dederò, mercede pro opera constituta, dubium non est, quin locatio & conductio sit.

3. POMPONIUS lib. 9. ad Sabinum.

Cum fundus locetur, & æstimatum instrumentum colonus accipiat, Proculus ait, id agi, ut instrumentum emptum habeat colonus: sicuti fieret, cum quid æstimatum in dotem daretur.

4. IDEM lib. 16. ad Sabinum.

Locatio, precariivæ rogatio ita facta, quoad is, qui eam locasset, dedisset, vellet, morte ejus, qui locavit, tollitur.

5. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

Si tibi habitationem locavero, mox pensionem remittam, ex locato & conducto agendum erit.

6. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

Is, qui rem conduxerit, non cogitur restituere id, quod rei nomine furti actione consecutus est.

7. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Si tibi alienam insulam locavero quinquaginta, tuque eandem sexaginta Titio locaveris, & Titius à domino prohibitus fuerit habitare, agentem te ex conducto, sexaginta consequi debere placet: quia ipse Titio tenearis in sexaginta.

8. TRYPHONINUS lib. 9. Disputationum.

Nos videamus, ne non sexaginta præstanda, nec quinquaginta sint, sed quanti interest perfrui conductione: tantumdemque consequatur medius, quantum præstare debeat ei, qui à se conduxit; quoniam emolumentum conductionis, ad comparisonem uberius mercedis computatum, majorem efficit condemnationem. & tamen primus locator reputationem habebit quinquaginta, quæ ab illo perciperet, si dominus insulae habitare novissimum conductorem non vetuisset. Quo jure utimur.

9. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Si quis domum bona fide emptam, vel fundum locaverit mihi,isque sit evictus sine dolo malo culpaque ejus: Pomponius ait, nihilominus eum teneri ex conducto ei, qui conduxit: ut ei præstetur, frui, quod conduxit, licere. Plane, si dominus non patitur, & locator paratus sit aliam habitationem non minus commodam præstare, æquissimum esse ait, absolvi locatorem. §. 1. Hic subjungi potest, quod Marcellus lib. 6. Digest. scripsit: Si fructuarius locaverit fundum in quinquennium, & decesserit, heredem ejus non teneri, ut frui præstet: non magis, quam insula exusta teneretur locatori. † Sed an ex locato teneatur conductor, ut pro rata

temporis, quo fructus est, pensionem præstet, Marcellus quærit: quemadmodum præstaret, si fructuarii servi operas conduxisset, vel habitationem? Et magis admittit, teneri eum: & est æquissimum. † Idem quærit, si sumptus fecit in fundum, quasi quinquennio fruiturus, an recipiat? Et ait, non recepturum: quia, hoc evenire posse, prospicere debuit. † Quid tamen, si non quasi fructuarius ei locavit, sed [si] quasi fundi dominus? Videlicet tenebitur: decept enim conductorem. Et ita Imperator Antoninus cum Divo Severo rescripsit. † In exustis quoque ædibus ejus temporis, quo ædificium stetit, mercedem præstandam rescripserunt.

§. 2. Julianus lib. 15. Digestorum dicit: Si quis fundum locaverit, ut, etiam si quid vi majori accidisset, hoc ei præstaretur, pacto standum esse. §. 3. Si colonis prædiorum lege locationis, ut innocenter ignem habeant, denunciatum sit, si quidem fortuitus casus incendii causam intulerit, non præstabit periculum locator: si vero culpa locatoris, quam præstare necesse est, damnum fecerit, tenebitur. §. 4. Imperator Antoninus cum Patre, cum grex esset abactus, quem quis conduxerat, ita rescripsit: Si capras latrones citra tuam fraudem abegisse, probari potest, iudicio locati casum præstare non cogaris: atque temporis, quod infecutum est, mercedes ut indebitas recuperabis.

§. 5. Celsus etiam imperitiam culpæ adnumerandam lib. 8. Digestorum scripsit, si quis vitulos pascendos, vel fariendum quid poliendumve conduxit, culpam eum præstare debere, & quod imperitia peccavit, culpam esse: quippe ut artifex (inquit) conduxit.

§. 6. Si alienam domum mihi locaveris, eaque mihi legata, vel donata sit, non teneri me tibi ex locato ob pensionem. Sed de tempore præterito videamus, si quid ante legati diem pensionis debetur? Et puto solvendum.

10. JULIANUS lib. 3. ad Ferocem.

ET ego ex conducto recte agam, vel in hoc, ut me liberes.

11. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Videamus, an & servorum culpam, & quoscunque induxerit, præstare conductor debeat? & quatenus præstat, utrum ut servos noxæ dedat, an vero suo nomine teneatur? & adversus eos, quos induxerit, utrum præstabit tantum actiones, an quasi ob propriam culpam tenebitur? Mihi ita placet, ut culpam etiam eorum, quos induxit, præstet suo nomine, etsi nihil convenit: si tamen culpam in inducendis admittit, quod tales habuerit, vel suos, vel hospites. Et ita Pomponius lib. 63. [ad Edictum] probat.

§. 1. Si hoc in locatione convenit, ignem ne habeto, & habuit, tenebitur, etiam si fortuitus casus admisit incendium: quia non debuit ignem habere. Aliud est enim ignem innocentem habere: permittit enim habere, sed innoxium ignem. §. 2. Item, prospicere debet conductor, ne aliquo vel jus rei, vel corpus deterius faciat, vel fieri patiat. §. 3. Qui vinum de Campania transportandum conduxisset, deinde, mota à quodam controversia, signatum suo & alterius sigillo in apothecam deposuisset, ex locato tenetur, ut locatori possessionem vini sine controversia [reddat,] nisi culpa conductor careret. §. 4. Inter conductorem & locatorem convenerat, ne in villa urbana fenum componeretur: composuit: deinde servus igne illato [se occidit:] Ait Labeo, teneri conductorem ex locato: quia ipse causam præbuit, inferendo contra conductionem.

12. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Sed etsi quilibet extraneus ignem iniecerit, damni locati habebitur ratio.

13. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Item quæritur, si cisiarius, [id est, carrucharius,] dum cæteros transire contendit, cistum evertit, & servum quassavit, vel occidit? Puto ex locato esse in eum actionem: temperare enim debuit. sed & utilis Aquilia [ei] dabitur.

§. 1. Si navicularius onus Minturnas vehendum conduxerit, & cum flumen Minturnense navis ea subire non posset, in aliam navem merces transfulerit, eaque navis in ostio fluminis perierit: tenetur primus navicularius. Labeo, si culpa caret, non teneri ait: cæterum, si vel invito domino fecit, vel quo non debuit tempore, aut si minus idoneæ navi [imposuit,] tunc ex locato agendum.

§. 2. Si magister navis sine gubernatore in flumen navem inamiserit, & tempestate orta temperare non potuerit, & navem perdidit: vectores habebunt adversus eum ex locato actionem.

§. 3. Si quis servum docendum conduxerit, eumque duxerit peregre, & aut ab hostibus captus sit, aut perierit, ex locato esse actionem placuit: si modo non sic conduxit, ut & peregre duceret.

§. 4. Item, Julianus lib. 86. Digestorum scripsit, si sutor puerum parum bene facienti forma calcei tam vehementer cervicem percusserit, ut ei oculus effunderetur, ex locato esse actionem patri ejus: quamvis enim magistris levis castigatio concessa sit, tamen hunc modum non tenuisse. Sed & de Aquilia supra diximus. Injuriarum autem actionem competere, Julianus negat: quia non injuriæ faciendæ causa hoc fecerit, sed præcipiendæ.

§. 5. Si gemma includenda, aut insculpenda data sit, eaque fracta sit, siquidem vitio materiæ factum sit, non erit ex locato actio; si imperitia facientis, erit. Huic sententiæ addendum est, nisi periculum quoque in se artifex receperat: tunc enim, etsi vitio materiæ id evenit, erit ex locato actio. §. 6. Si fullo vestimenta polienda acceperit, eaque mures roserint, ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cavere. & si pallium fullo permutaverit, & alii alterius dederit, ex locato actione tenebitur: etiam si ignarus fecerit.

§. 7. Exercitu veniente migravit conductor: deinde hospitio milites fenestras, & cætera sustulerunt: si domino non denunciavit, & migravit, ex locato tenebitur: Labeo * autem, si resistere potuit, & non resistit, teneri ait. Quæ sententia vera est. Sed [et] si denunciare non potuit, non puto eum teneri.

§. 8. Si quis mensuras conduxerit, easque Magistratus frangi jufferit, si quidem iniquæ fuerint, Sabinus distinguit, utrum scit conductor, an non: si scit, esse ex locato actionem: si minus, non. Quod si æquæ sunt, ita demum eum teneri, si culpa ejus id fecit Aedilis. Et ita Labeo & Mela scribunt. §. 9. Duo rei locationis in solidum esse possunt. §. 10. Si lege operis locandi comprehensum esset, ut, si ad diem effectum non esset, relocare id liceret, non alias prior conductor ex locato tenebitur, quam si eadem legē relocatum esset: nec ante relocari id potest, quam dies efficiendi præterisset. §. 11. Qui impleto tempore conductionis, remansit in conductione, non solum reconduxisse videbitur, sed etiam pignora videntur durare obligata. Sed hoc ita verum est, si non alius pro eo in priore conductione res obligaverat: hujus enim novus consensus erit necessarius. Eadem causa erit, & si Reipublicæ prædia locata fuerint. Quod autem diximus, taciturnitate utriusque partis colonum reconduxisse videri, ita accipiendum est, ut in ipso anno, quo tacuerunt, videantur eandem locationem renovasse, non etiam in sequentibus annis: & si lustrum forte ab initio fuerat conductioni præstitutum. Sed & si secundo quoque anno post finitum lustrum nihil fuerit contrarium actum, eandem videri locationem in illo anno permansisse: hoc enim ipso, quo tacuerunt, consensisse videntur. & hoc deinceps in unoquoque anno observandum est.

† In urbanis autem prædiis alio jure utimur: ut, prout quisque habitaverit, ita [et] obligetur: nisi in scriptis certum tempus conductioni comprehensum est.

14. IDEM lib. 71. ad Edictum.

Qui ad certum tempus conduxit, finito quoque tempore colonus est: intelligitur enim dominus, cum patitur colonum in fundo esse, ex integro locare. & hujusmodi contractus neque verba, neque scripturam utique desiderant, sed nudo consensu convalescunt: & ideo, si interim dominus furere cœperit, vel decefferit, fieri non posse Marcellus ait, ut locatio redintegretur. Et est hoc verum.

15. IDEM lib. 32. ad Edictum.

EX conducto actio conductori datur. §. 1. Competit autem ex his causis fere: ut puta si re, quam conduxit, frui ei non liceat, forte quia possessio ei aut totius agri, aut partis non præstatur, aut villa non reficitur; vel stabulum, vel ubi greges ejus stare oporteat; vel, si quid in lege conductionis convenit, si hoc non præstatur, ex conducto agitur. §. 2. Si vis tempestatum calamitosa contigerit, an locator conductori aliquid præstare debeat, videamus? Servius omnem vim, cui resisti non potest, dominum colono præstare debere ait: ut puta fluminum, graculorum, sturnorum, & si quid simile acciderit; aut si incursus hostium fiat. Si qua tamen vitia ex ipsa re oriantur, hæc damno coloni esse: veluti si vinum coacuerit; si raucis, aut herbis segetes corruptæ sint. Sed & si labes facta sit, omnemque fructum tulerit, damnum coloni non esse, ne supra damnum seminis [amissi] mercedes agri præstare cogatur. sed & si uredo fructum oleæ corruperit, aut solis fervore non adsueto id acciderit, damnum domini futurum. Si vero nihil extra consuetudinem acciderit, damnum coloni esse. Idemque dicendum, si exercitus præteriens per lasciviam aliquid abstulit. Sed [et] si ager terræ motu ita corruperit, ut nusquam sit, damno domini esse: oportet

tere enim agrum præstari conductori, ut frui possit. §. 3. Cum quidam incendium fundi allegaret, & remissionem desideraret, ita ei rescriptum est: *Si pradium coluisti, propter casum incendii repentini non immerito subveniendum tibi est.* §. 4. Papinianus lib. 4. Responsorum ait: si uno anno remissionem quis colono dederit ob sterilitatem, deinde sequentibus annis contigit ubertas, nihil obesse domino remissionem: sed integram pensionem, etiam ejus anni, quo remisit, exigendam. Hoc idem & in vectigalis damno respondit. Sed [et] si verbo *donationis* dominus ob sterilitatem anni remisit, idem erit dicendum: quasi non sit donatio, sed transactio. † Quid tamen, si novissimus erat annus sterilis, in quo ei remisit? Verius dicetur, etsi superiores uberes fuerunt, & scit locator, non debere eum ad computationem vocari. §. 5. Cum quidam de fructuum exiguitate quereretur: non esse rationem ejus habendam rescripto Divi Antonini continetur. Item alio rescripto ita continetur: *Novam rem desideras, ut propter vetustatem vinearum remissio tibi detur.* §. 6. Item, cum quidam nave amissa vecturam, quam pro mutua acceperat, repeteret: rescriptum est ab Antonino Augusto, non immerito procuratorem Cæsaris ab eo vecturam repetere, cum munere vehendi functus non sit. Quod in omnibus personis similiter observandum est. §. 7. Ubicumque tamen remissionis ratio habetur ex causis supra relatis, non id, quod sua interest, conductor consequitur, sed mercedis exonerationem pro rata. supra denique damnum seminis ad colonum [pertinere] declaratur.

§. 8. Plane, si forte dominus frui non patiat, vel cum ipse locasset, vel cum aliis alienum, vel quasi procurator, vel quasi sum: quod interest, præstabitur. Et ita Proculus in procuratore respondit. §. 9. Interdum ad hoc ex locato agitur, ut quis locatione liberetur, Julianus lib. 15. Digestorum scripsit. Utpote, Titio fundum locavi, isque pupillo herede instituto decessit: & cum tutor constituisset abstinere pupillum hereditate, ego fundum pluris locavi: deinde pupillus restitutus est in bona paterna: ex conducto nihil amplius eum consecuturum, quam ut locatione liberetur; mihi enim iusta causa fuit locandi:

16. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

Cum eo tempore in pupillum actiones nullæ darentur.

17. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Tutela tamen cum tutore iudicio, inquit, agitur, si abstinere non debuit.

18. JULIANUS lib. 15. Digestorum.

In quo inerit etiam hoc, quod ex conductione fundi lucrum facere potuit.

19. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Sed addes hoc Juliani sententia, ut, si collusi ego cum tutore, ex conducto teneam in id, quod pupilli interfuit.

§. 1. Si quis dolia vitiosa ignarus locaverit, deinde vinum effluerit, tenebitur in id, quod interest: nec ignorantia ejus erit excusata. Et ita Cassius scripsit. Aliter atque si saltum pascuum locasti, in quo herba mala nascebatur: hic enim si pecora vel demortua sunt, vel etiam deteriora facta, quod interest, præstabitur, si scisti; si ignorasti, pensionem non petes. Et ita Servio, Labeoni, Sabino placuit. §. 2. Illud nobis videndum est, si quis fundum locaverit: quæ soleat *instrumenti* nomine conductori præstare, quæque si non præstet, ex locato teneatur? Et est epistola Neratii ad Aristonem, dolia utique colono esse præstanda, & prælum & trapetum, instructa funibus: si minus, dominum instruere ea debere. Sed & prælum vitiatum dominum reficere debere. Quod si culpa coloni quid eorum corruptum sit; ex locato eum teneri. Fiscos autem, quibus ad premendam oleam utimur, colonum sibi parare debere [Neratii scripsit:] quod si regulis olea prematur, & prælum, & fuculam, & regulas, & tympanum, & trochleas, quibus relevatur prælum, dominum parare oportere. Item ænum, in quo olea calida aqua lavatur, ut cætera vasa olearia, dominum præstare oportere, sicuti dolia vinaria; [quæ] ad præsentem usum colonum picare oportebit. Hæc omnia sic sunt [accipienda,] nisi si quid aliud specialiter actum sit. §. 3. Si dominus exceperit in locatione, ut *frumenti certum modum certo pretio acciperet*, & dominus nolit frumentum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere: potest quidem totam summam ex locato petere, sed utique consequens est existimare, officio iudicis hoc convenire, habere rationem, quando conductoris intererat, in frumento potius, quam in pecunia solvere pensionis exceptam portionem. Simili modo, & si ex conducto agatur, idem erit dicendum. §. 4. Si inquilinus ostium, vel

quædam alia ædificio adjecerit, quæ actio locum habeat? Et est verius, quod Labeo scripsit, competere ex conducto actionem, ut ei tollere liceat: sic tamen, ut damni infecti caveat, ne in aliquo, dum aufert, deteriorem causam ædium faciat, sed ut pristinam faciem ædibus reddat. §. 5. Si inquilinus arcam æratam in ædes contulerit, & ædium aditum coangustaverit dominus, verius est, ex conducto eum teneri, & ad exhibendum actione: sive scit, sive ignoraverit. officio enim iudicis continetur: ut cogat eum, aditum & facultatem inquilino præstare ad arcam tollendam, sumptibus scilicet locatoris. §. 6. Si quis, cum in annum habitationem conduxisset, pensionem totius anni dederit, deinde infusa post sex menses fuerit, vel incendio consumpta sit, pensionem residui temporis, rectissime Mela scripsit, ex conducto actione repetiturum: non quasi indebitum conducturum: non enim per errorem dedit plus, sed ut sibi in causam conductionis proficeret. aliter atque si quis, cum decem conduxisset, quindecim solverit; hic enim si per errorem solvit, dum putat se quindecim conduxisse, actionem ex conducto non habebit, sed solam conditionem: nam inter eum, qui per errorem solvit, & eum, qui pensionem integram prorogavit, multum interest. §. 7. Si quis mulierem vehendam navi conduxisset, deinde in nave infans natus fuisset, probandum est, pro infante nihil deberi: cum neque vectura ejus magna sit, neque is omnibus utatur, quæ ad navigantium usum parantur. §. 8. Ex conducto actionem etiam ad heredem transire palam est.

§. 9. Cum quidam exceptor operas suas locasset, deinde is, qui eas conduxerat, decessisset, Imperator Antoninus cum Divo Severo rescripsit ad libellum exceptoris, in hæc verba: *Cum per te non stetisse proponas, quo minus locatas operas Antonio Aquila solveres, si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri, æquum est.*

§. 10. Papinianus quoque lib. 4. Responsorum scripsit: Diem functo Legato Cæsaris, salarium comitibus residui temporis præstandum: modo si non postea comites cum aliis eodem tempore fuerunt.

20. PAULUS lib. 34. ad Edictum.

Sicut emptio, ita & locatio, sub conditione fieri potest.

§. 1. Sed donationis causa contrahi non potest. §. 2. Interdum locator non obligatur, conductor obligatur: veluti, cum emptor fundum conducit, donec pretium ei solvat.

21. JAVOLENUS lib. 11. Epistolarum.

Cum venderem fundum, convenit, ut, donec pecunia omnis persolveretur, certa mercede emptor fundum conductum haberet: an, soluta pecunia, merces accepta fieri debeat? Respondit: Bona fides exigit, ut, quod convenit, fiat: sed non amplius præstat is venditori, quam pro portione ejus temporis, quo pecunia numerata non esset.

22. PAULUS lib. 34. ad Edictum.

Item, si pretio non soluto, inempta res facta sit, tunc ex locato erit actio. §. 1. Quotiens autem faciendum aliquid datur, locatio est. §. 2. Cum insulam ædificandam loco, ut sua impensa conductor omnia faciat, proprietatem quidem eorum ad me transfert, & tamen locatio est: locat enim artifex operam suam, id est, faciendi necessitatem. §. 3. Quemadmodum in emendo & vendendo naturaliter concessum est, quod pluris sit, minoris emere; quod minoris sit, pluris vendere; & [ita] invicem se circumscribere: ita in locationibus quoque & conductionibus juris est.

23. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

ET ideo, prætextu minoris pensionis, locatione facta, si nullus dolus adversarii probari possit, rescindi locatio non potest.

24. PAULUS lib. 34. ad Edictum.

SI in lege locationis comprehensum sit, ut *arbitratu domini opus adprobetur*, perinde habetur, ac si viri boni arbitrium comprehensum fuisset: idemque servatur, si alterius cujuslibet arbitrium comprehensum sit. nam fides bona exigit, ut arbitrium tale præstetur, quale viro bono convenit: idque arbitrium ad qualitatem operis, non ad prorogandum tempus, quod lege finitum sit, pertinet; nisi id ipsum lege comprehensum sit. Quibus consequens est, ut irrita sit adprobatio dolo conductoris facta, ut ex locato agi possit.

§. 1. Si colonus locaverit fundum, res posterioris conductoris domino non obligantur: sed fructus in causa pignoris manent, quemadmodum essent, si primus colonus eos percepisset.

§. 2. Si domus, vel fundus in *quinquennium pensionibus* locatus sit, potest dominus, si deseruerit habitationem, vel fundi culturam colonus vel inquilinus, cum eis statim agere. §. 3. Sed & de his,

quæ præfenti die præfrire debuerunt, (velut opus aliquod efficerent, propagationes facerent, agere fimiliter potest. §. 4. Colonus, fi ei frui non liceat, totius quinquennii nomine ftatim recte ager, etfi reliquis annis dominus fundi frui patiatur; nec enim femper liberabitur dominus, eo quod fecundo, vel tertio anno patietur fundo frui. nam & qui expulfus à conductione, in aliam fe coloniam contulit, non fuffecturus duabus, neque ipfe penfionum nomine obligatus erit: & quantum per fingulos annos compendii facturus erat, confequetur. * Sera eft enim patientia fruendi, quæ offertur eo tempore, quo frui colonus, aliis rebus illigatus, non potest. Quod fi paucis diebus prohibuit, deinde penitentiam agit, omniaque colono in integro funt, nihil ex obligatione paucorum dierum mora minuet. Item, utiliter ex conducto agit is, cui fecundum conventionem non præftantur, quæ conveniant: five prohibeatur frui à domino, vel ab extraneo, quem dominus prohibere potest. §. 5. Qui in plures annos fundum locaverat, testamento fuo damnavit heredem, ut conductorem liberaret: fi non patiatur heres, eum reliquo tempore frui, eft ex conducto actio: quod fi patiatur, nec mercedes remittat, ex testamento tenetur.

25. GAIJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

SI merces promiffa fit generaliter *alieno arbitrio*, locatio & conductio contrahi non videtur. fin autem *quanti Titius æftimaverit*, sub hac conditione stare locationem, ut fi quidem ipse, qui nominatus eft, mercedem definierit, omnimodo, fecundum ejus æftimationem, & mercedem perfolvi oporteat, & conductionem ad effectum pervenire: fin autem ille vel noluerit, vel non potuerit mercedem definire, tunc pro nihilo esse conductionem, quasi nulla mercede ftatuta. §. 1. Qui fundum fruendum, vel habitationem alicui locavit, fi aliqua ex causa fundum, vel ædes vendat, curare debet, ut apud emptorem quoque eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat: alioquin prohibitus is ager cum eo ex conducto. §. 2. Si, vicino ædificante, obfcurentur lumina coenaculi, teneri locatorem inquilino. Certe, quin liceat colono, vel inquilino relinquere conductionem, nulla dubitatio eft. De mercedibus quoque, fi cum eo agatur, reputationis ratio habenda eft. † Eadem intelligemus, fi ostia fenestrasve nimium corruptas locator non restituat. §. 3. Conductor omnia fecundum legem conductionis facere debet. & ante omnia colonus curare debet, ut opera rustica fuo quoque tempore faciat, ne intempeftiva cultura deteriorem fundum faceret. præterea villarum curam agere debet, ut eas incorruptas habeat. §. 4. Culpæ autem ipfius & illud adnumeratur, fi propter inimicitias ejus vicinus arbores exciderit.

§. 5. Ipse quoque fi exciderit, non solum ex locato tenetur, sed etiam Lege Aquilia, & ex Lege duodecim Tabularum *arborum furtim casarum*, & Interdicto *quod vi aut clam*: sed utique iudicis, qui ex locato iudicat, officio continetur, ut ceteras actiones locator omittat. §. 6. *Vis major*, quam Græci *θεὸς βίαι*, id est, *vim divinam* appellant, non debet conductori damnosa esse, fi plus, quam tolerabile est, læsi fuerint fructus: alioquin modicum damnum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non auferatur. Apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit: alioquin partiarius colonus, quasi societatis jure, & damnum & lucrum cum domino fundi partitur.

§. 7. Qui columnam transportandam conduxit, fi ea dum tollitur, aut portatur, aut reponitur, fracta fit, ita id periculum præftat, fi qua ipfius eorumque, quorum opera uleretur, culpa acciderit: * culpa autem abest, fi omnia facta funt, quæ diligentiffimus quisque observaturus fuiffet. † Idem fcilicet intelligemus, & fi dolia, vel tignum transportandum aliquis conduxerit. † Idemque etiam ad ceteras res transferri potest. §. 8. Si fullo, aut sarcinator vestimenta perdiderit, eoque nomine domino satisfecerit, necesse est domino, vindicationem eorum & conditionem cedere.

26. ULPIANUS lib. 2. Disputationum.

IN operis, duobus fimul locatis, convenit priori conductori ante satisfieri.

27. ALFENUS lib. 2. Digestorum.

Habitatores non, fi paulo minus commode aliqua parte coenaculi uterentur, [statim] deductionem ex mercede facere oportet: ea enim conditione habitatores esse, ut, fi quid transverfarium incidiffet, quamobrem dominum aliquid demoliri oporteres, aliquam partem parvulum incommodi sustineret; non ita tamen, ut eam partem coenaculi dominus aperuiffet, in qua magnam partem

usus habitator haberet. §. 1. Iterum *interrogatus [est]*, fi quis timoris causa emigrasset, deberet mercedem, necne? Respondit: fi causa fuiffet, cur periculum timeret, quamvis periculum vere non fuiffet, tamen non debere mercedem: sed fi causa timoris iusta non fuiffet, nihilominus debere.

28. LABEO lib. 4. Posteriorum epitomatorum à Javoleno,

Quod si domi habitatione conductor æque ufus fuiffet, præftaturum. §. 1. Et etiam ejus domus mercedem, quæ vitium feciffet, [deberi putat.] §. 2. Idem juris esse, fi potestatem conducendi habebat, ut pretium conductionis præftaret. Sed fi locator conductori potestatem conducendæ domus non feciffet, & is, in qua habitaret, conduxiffet, tantum ei præftandum putat, quantum sine dolo malo præstitiffet. Cæterum, fi gratuitam habitationem habuiffet, pro portione temporis ex locatione domus deducendum esse.

29. ALFENUS lib. 7. Digestorum.

IN lege locationis scriptum erat, *redemptor silvam ne cadito, neve cingito, neve deunito, neve quem cingere, cadere, vere finito*: Quærebatur, utrum redemptor, fi quem quid earum rerum facere vidiffet, prohibere deberet; an etiam ita silvam custodire, ne quis id facere possit? Respondi, verbum *finere* utramque habere significationem: sed locatorem potius id videri voluiffe, ut redemptor non solum, fi quem casu vidiffet silvam cadere, prohiberet; sed uti curaret & daret operam, ne quis caderet.

30. IDEM lib. 3. Digestorum à Paulo epitomatorum.

Qui insulam triginta conduxerat, singula coenacula ita [conduxit,] ut quadraginta ex omnibus colligerentur: dominus insulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demolierat eam: Quæsitum est, quanti lis æftimari deberet, fi [is,] qui totam conduxerat, ex conducto ageret? Respondit, fi vitiatum ædificium necessario demolitus esset, pro portione, quanti dominus prædiorum locasset, quod ejus temporis habitatores habitare non potuiffent, rationem duci, & tanti litem æftimari: fin autem non fuiffet necesse demoliri, sed, quia melius ædificare vellet, id feciffet, quanti conductoris interesset, habitatores ne migrarent, tanti condemnari oportere.

§. 1. Ædilis in municipio balneas conduxerat, *ut eo anno municipes gratis lavarentur*: post tres menses incendio facto, respondit posse agi cum balneatore ex conducto, ut pro portione temporis, quo lavationem non præstitiffet, pecuniæ contributio fieret.

§. 2. Qui mulas *ad certum pondus oneris* locaret, cum majore onere conductor eas rupiffet, *consulebat* de actione? Respondit, vel Lege Aquilia, vel ex locato recte eum agere: sed Lege Aquilia tantum cum eo agi posse, qui tum mulas agitasset: ex locato, etiam si alius eas rupiffet, cum conductore recte agi. §. 3. Qui ædem faciendam locaverat, in lege dixerat: *Quoad in opus lapidis [opus] erit, pro lapide & manupretio dominus redemptori in pedes singulos septem dabit*: Quæsitum est, utrum factum opus, an etiam imperfectum, metiri oporteret? Respondit, etiam imperfectum. §. 4. Colonus villam hac lege acceperat, *ut incorruptam redderet, præter vim & vetustatem*: coloni servus villam incendit, non fortuito casu. Non videri eam vim exceptam respondit: nec id pactum esse, ut si aliquis domesticus eam incendiffet, ne præftaret, sed extrariam vim utroque excipere voluiffe.

31. IDEM lib. 5. Digestorum à Paulo epitomatorum.

IN navem Saufeji cum complures frumentum confuderant, Saufejus uni ex his frumentum reddiderat de communi, & navis perierat: Quæsitum est, an ceteri pro sua parte frumenti, cum nauta agere possunt oneris averfi actione? Respondit, * rerum locatarum duo genera esse: ut aut idem redderetur, sicuti cum vestimenta fulloni curanda locarentur; aut ejusdem generis [redderetur,] veluti, cum argentum pustulatum fabro daretur, ut vasa fierent, aut aurum, ut annuli: ex superiore causa rem domini manere; ex posteriore, in creditum iri. † Idem juris esse in deposito: nam si quis pecuniam numeratam ita deposuiffet, *ut neque elausam, neque obfignatam traderet, sed adnumeraret*, nihil aliud eum debere, apud quem deposita esset, nisi tantundem pecuniæ solveret: secundum quæ videri triticum factum Saufeji, & recte datum. Quod si separatim tabulis, aut peronibus, aut in alia cupa clausum uniuscujusque triticum fuiffet, ita ut internosci possit, quid cujusque esset: non potuiffet nos permutationem facere, sed tum posse eum, cujus fuiffet triticum, quod nauta solviffet, vindicare, & ideo se improbare actiones

oneris averfi: quia five ejus generis essent merces, quæ nautæ traderentur, ut continuo ejus fierent, & mercator in creditum iret, non videretur onus esse aversum, quippe quod nautæ fuisset: five eadem res, quæ tradita esset, reddi deberet, furti esse actionem locatori, & ideo supervacuum esse judicium oneris averfi. Sed si ita datum esset, ut in simili re solvi possit, conductorem culpam dumtaxat debere. nam in re, quæ utriusque causa contraheretur, culpam deberi: neque omnimodo culpam esse, quod uni reddidisset ex frumento, quoniam alicui primum reddere eum necesse fuisset, tamen meliorem ejus conditionem faceret, quam cæterorum.

32. JULIANUS lib. 4. ex Minicio.

QUI fundum colendum in plures annos locaverat, decessit; & eum fundum legavit: Cassius negavit posse cogi colonum, ut eum fundum coleret, quia nihil heredis interesset: quod si colonus vellet colere, & ab eo, cui legatus esset fundus, prohiberetur, cum herede actionem colonum habere, & hoc detrimentum ad heredem pertinere: sicuti, si quis rem, quam vendidisset, necdum tradidisset, alii legasset, heres ejus emptori & legatario esset obligatus.

33. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

SIFUNDUS, quem mihi locaveris, publicatus sit, teneri te actione ex conducto, ut mihi frui liceat, quamvis per te non stet, quominus id præstes. Quemadmodum, inquit, si insulam ædificandam locasses, & solum corruisset, nihilominus teneberis. Nam & si vendideris mihi fundum, isque prius, quam vacuum traderetur, publicatus fuerit, tenearis ex empto. Quod hætenus verum erit, ut pretium restituas, non ut etiam id præstes, si quid pluris mea intersit, eum vacuum mihi tradi. † Similiter igitur & circa conductorem servandum puto, ut mercedem, quam præstiterim, restituas, ejus scilicet temporis, quo fructus non fuerim: nec ultra actione ex conducto præstare cogaris. † Nam & si colonus tuus fundo frui à te, aut ab eo prohibetur, quem tu prohibere, ne id faciat, possis, tantum ei præstabis, quanti ejus interfuerit frui, in quo etiam lucrum ejus continebitur. Sin vero ab eo interpellabitur, quem tu prohibere propter vim majorem, aut potentiam ejus non poteris, nihil amplius ei, quam mercedem remittere, aut reddere debebis.

34. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

PERINDE ac latronum incurfu id acciderit.

35. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

ETHÆC distinctio convenit illi, quæ à Servio introducta, & ab omnibus fere probata est: ut, si *aversione* insulam locatam dominus reficiendo, ne ea conductor frui possit, effecerit: animadvertatur, necessario, nec ne, id opus demolitus est. * Quid enim interest, utrum locator insulæ propter vetustatem cogatur eam reficere, an locator fundi cogatur ferre injuriam ejus, quem prohibere non possit? Intelligendum est autem, nos hac distinctione uti de eo, qui & suum prædium fruendum locaverit, & bona fide negotium contraxerit: non de eo, qui alienum prædium per fraudem locaverit, nec resistere domino possit, quominus is colonum frui prohibeat. §. I. [Cum] fundum communem habuimus, & inter nos convenit, ut alternis annis certo pretio eum conductum haberemus, tu, cum tuus annus exiturus esset, consulto fructum insequentis anni corrupisti: agam tecum duabus actionibus, una ex conducto, altera ex locato. locati enim judicio mea pars propria, conducti autem actione tua dumtaxat propria in judicium venient. Deinde ita notat; Nonne, quod ad meam partem attinebit, communi dividundo præstabitur à te mihi damnum? Recte quidem [notat.] Sed tamen etiam Servii sententiam veram esse puto; cum eo scilicet, ut, cum alterutra actione rem servaverim, altera perimatur. † Quod ipsum simplicius ita quæremus, si proponatur inter duos, qui singulos proprios fundos haberent, convenisse, ut alter alterius ita conductum haberet, ut fructus mercedis nomine pensarentur.

36. FLORENTINUS lib. 7. Institutionum.

OPUS, quod *aversione* locatam est, donec adprobetur, conductoris periculo est. Quod vero ita conductum sit, ut in pedes, mensuræve præstetur, eatenus conductoris periculo est, quatenus ad mensum non sit. & in utraque causa nociturum locatori, si per eum steterit, quominus opus adprobetur, vel admetiatur. Si tamen vi majore opus prius interciderit, quam adprobaretur, locatoris periculo est: nisi si aliud actum sit. non enim amplius præstari locatori oporteat, quam quod sua cura atque opera consequutus esset.

37. JAVOLENUS lib. 8. ex Cassio.

SIPRIUS, quam locatori opus probaretur, vi aliqua consumptum est, detrimentum ad locatorem ita pertinet, si tale opus fuit, ut probari deberet.

38. PAULUS lib. singul. Regularum.

QUI operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non steterit, quominus operas præstet.

§. I. Advocati quoque, si per eos non steterit, quominus causam agant, honoraria reddere non debent.

39. ULPIANUS lib. 2. ad Edictum.

NON solet locatio dominium mutare.

40. GAJUS lib. 5. ad Edictum provinciale.

QUI mercedem accipit pro custodia alicujus rei, is hujus periculum custodiæ præstat.

41. ULPIANUS lib. 5. ad Edictum.

SEd de damno ab alio dato agi cum eo non posse, Julianus ait. * Quia enim custodia consequi potuit, ne damnum injuria ab alio dari possit? Sed Marcellus interdum esse posse ait: five custodiri potuit, ne damnum daretur, five ipse custos damnum dedit. Quæ sententia Marcelli probanda est.

42. PAULUS lib. 13. ad Edictum.

SILOCATUM tibi servum subripias, utrumque judicium adversus te est exercendum, locati, [actionis,] & furti.

43. IDEM lib. 31. ad Edictum.

SIVULNERAVERIS servum tibi locatum, ejusdem vulneris nomine, Legis Aquiliæ, & ex locato actio est: sed alterutra contentus actor esse debet; idque officio judicis continetur, apud quem ex locato agetur.

44. ULPIANUS lib. 7. ad Edictum.

LOCARE servitutem nemo potest.

45. PAULUS lib. 22. ad Edictum.

SIDOMUM tibi locavero, & servi mei tibi damnum dederint, vel furtum fecerint, non teneor tibi ex conducto, sed noxali actione.

§. I. Si hominem tibi locavero, ut habeas in taberna, & is furtum fecerit: dubitari potest, utrum ex conducto actio sufficiat, quasi longe sit à bona fide [actum,] ut quid patiaris detrimenti per eam rem, quam conduxisti; an adhuc dicendum sit, extra causam conductionis esse furti crimen, & in propriam persecutionem cadere hoc delictum? Quod magis est.

46. ULPIANUS lib. 69. ad Edictum.

SIS quis conduxerit nummo uno, conductio nulla est: quia & hoc donationis instar inducit.

47. MARCELLUS lib. 6. Digestorum.

CUM apparebit, emptorem conductoremve pluribus vendentem, vel locantem, singulorum in solidum intuitum personam: ita demum ad præstationem partis singuli sunt compellendi, si constabit esse omnes solvendo: quamquam fortasse justius sit, etiam si solvendo omnes erunt, electionem conveniendi quem velit, non auferendam actori, si actiones suas adversus cæteros præstare non recuset.

48. IDEM lib. 8. Digestorum.

SICUI locaverim faciendum, quod ego conduxeram, constabit, habere me ex locato actionem. §. I. Qui servum conductum, vel aliam rem [non immobilem] non restituit, quanti in litem juratum fuerit, damnabitur.

49. MODESTINUS lib. 6. Excusator.

ΟΙ επίτροποι γενομένοι, ἢ κηράτορες, πρὶν ἐκτίσαι τὰ τῆς κηδεμονίας, μισθώται Καίσαρος γενέσθαι κωλύονται. καὶ τῆς ἀποκρυψάμενος τῆτο, προσέδθη τῆ μισθώσει τῶν τῆ Καίσαρος χωρίων ὡς παραποιήσας κολάζεται. Τῆτο ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβήρος.

§. I. Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ χειρίζοντες ἐπιτροπὰς, ἢ κηρατορίας εἰσὶν κωλυμένοι μισθῶσθαι, καὶ παρὰ τῆ ταμείᾳ χωρία. id est: Tutores curatoresve constituti, prius, quam officii sui rationes reddant, prohibentur, ne quid de patrimonio Caesaris conductum habeant; ac si quis id dissimulans, nihilominus ad conducenda Caesaris prædia accesserit: perinde ut falsarius pœna afficitur. Hocque sanxit Imperator Severus.

§. I. Secundum quæ sane prohibiti erunt & à fisco conducere, qui tutelam, curamve gerunt.

50. IDEM lib. 10. Pandectarum.

SIGNORANS quis militi quasi pagano locaverit, exigere illum posse probandum est: *non enim contemnit disciplinam, qui ignoravit militem.

51. JAVOLENUS lib. II. Epistolarum.

EA lege fundum locavi, ut, si non ex lege coleretur, relocare eum mihi liceret: & qua minoris locassem, hoc mihi praestaretur: [nec convenit, ut, si pluris locassem, hoc tibi praestaretur:] & cum nemo fundum colebat, pluris tamen locavi: Quæro, an hoc ipsum praestare debeam? Respondit: In hujusmodi obligationibus id maxime spectare debemus, quod inter utramque partem convenit. videtur autem in hac specie id silentio convenisse, ne quid praestaretur, si ampliore pecunia fundus esset locatus: id est, ut hæc ex conventionione pro locatore tantummodo interponeretur. §. 1. Locavi opus faciendum, ita ut pro opere redemptori certam mercedem in dies singulos darem: opus vitiosum factum est: an ex locato agere possim? Respondit: Si ita opus locasti, ut bonitas ejus tibi à conductore approbaretur, tamen si convenit, ut in singulas operas certa pecunia daretur, praestari tamen tibi à conductore debet, si id opus vitiosum factum est: non enim quidquam interest, utrum uno pretio opus, an in singulas operas collocatur: si modo universitas consummationis ad conductorem pertinuit. poterit itaque ex locato cum eo agi, qui vitiosum opus fecerit. nisi [si] ideo in operas singulas merces constituta erit, ut arbitrio domini opus efficeretur: tum enim nihil conductor praestare domino de bonitate operis videtur.

52. POMPONIUS lib. 31. ad Quintum Mucium.

Si decem tibi locem fundum, tu autem existimes quinque te conducere, nihil agitur. Sed & si ego minoris me locare sensero, tu pluris te conducere, utique non pluris erit conductio, quam [quanti] ego putavi.

53. PAPINIANUS lib. II. Responsorum.

Qui fidejussor extitit apud mancipem pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locavit, Reipublicæ non tenetur: sed fructus in eadem causa pignoris manent.

54. PAULUS lib. 5. Responsorum.

Quæro, an fidejussor conductionis, etiam in usuris, non illatarum pensionum nomine, teneatur: nec profint ei Constitutiones, quibus cavetur, eos, qui pro aliis pecuniam exsolvunt, sortis solummodo damnum agnoscere oportere? Paulus respondit, si in omnem causam conductionis etiam fidejussor se obligavit, eum quoque, exemplo coloni, tardius illatarum per moram coloni pensionum praestare debere usuris: * usurarum enim in bonæ fidei judiciis, etsi non tam ex obligatione proficiantur, quam ex officio iudicis applicentur, tamen cum fidejussor in omnem causam se applicuit, æquum videtur ipsum quoque agnoscere onus usurarum; ac si ita fidejussisset, in quantum illum condemnari ex bona fide oportebit, tantum fide tua esse jubet: vel ita, indemnem me prestabis? §. 1. Inter locatorem fundi, & conductorem convenit, ne intra tempora locationis Sejus conductor de fundo invitatus repelleretur: & si pulsatus esset, poenam decem praestet Titius locator Sejo conductori: vel Sejus conductor Titio, si intra tempora locationis discendere vellet, aqve decem Titio locatori praestare vellet: quod invicem de se stipulati sunt: Quæro, cum Sejus conductor biennii continui pensionem non solverit, an sine metu poenæ expelli possit? Paulus respondit: quamvis nihil expressum sit in stipulatione poenali de solutione pensionum, tamen verisimile esse, ita convenisse de non expellendo colono intra tempora præfinita, si pensionibus paruerit, & ut oportet, coleret: & ideo si poenam petere coeperit is, qui pensionibus satis non fecit, profuturam locatori doli exceptionem.

§. 2. Paulus respondit, servum, qui æstimatus colonæ adscriptus est, ad periculum colonæ pertinebit: & ideo æstimationem hujus defuncti ab herede colonæ praestari oportere.

55. IDEM lib. 2. Sententiarum.

Dominus horreorum, effractis & compilatis horreis, non tenetur, nisi custodiam eorum recepit: servi tamen ejus, cum quo contractum est, propter ædificiorum notitiam in questionem peti possunt. §. 1. In conducto fundo, si conductor sua opera aliquid necessario vel utiliter auxerit, vel ædificaverit, vel instituerit, cum id non convenisset: ad recipienda ea, quæ impendit, ex conducto cum domino fundi experiri potest. §. 2. Qui contra legem conductionis fundum ante tempus sine justa ac probabili causa deseruerit, ad solvendas totius temporis pensiones ex conducto conveniri potest, quatenus locatori in id, quod ejus interest, indemnitas fervetur.

56. IDEM lib. singul. de Officio Præfecti vigilum.

Cum domini horreorum insularumque desiderant, diu non apparentibus, nec ejus temporis pensiones exsolventibus conductoribus, aperire, & ea, quæ ibi sunt, describere, à publicis perso-

nis, quorum interest, audiendi sunt: tempus autem in hujusmodi re biennii debet observari.

57. JAVOLENUS lib. 9. ex Posterioribus Labeonis.

Qui domum habebat, aream adjunctam ei domui vicino proximo locaverat. Is vicinus, cum ædificaret in suo, terram in eam aream amplius, quam fundamenta cæmentitia locatoris erant, congestit: & ea terra adiduis pluviis inundata, [ita] parietis ejus, qui locaverat, humore præstituto, [madefacto,] ædificia corruerunt. Labeo ex locato tantummodo actionem esse ait, quia non ipsa congestio, sed humor ex ea congestione postea damno fuerit: damni autem injuriæ actio ob ea ipsa sit, per quæ non extrinsecus alia causa oblata damno quis adfectus est. Hoc probat.

58. LABEO lib. 4. Posteriorum à Javoleno Epitomatorum.

Insulam uno pretio totam locasti, & eam vendidisti, ita ut emptori mercedes inquilinorum accederent. Quamvis eam conductor majore pretio locaret, tamen id emptori accedit, quod tibi conductor debeat. §. 1. In operis locatione erat dictum, ante quam diem effici deberet: deinde, si ita factum non esset, quanti locatoris interfuisset, tantam pecuniam conductor promiserat. Eatenus eam obligationem contrahi puto, quatenus vir bonus de spatio temporis æstimasset: quia id actum apparet esse, ut eo spatio absolveretur, sine quo fieri non possit. §. 2. Quidam in municipio balineum præstandum annuis viginti nummis conduxerat: & ad refectorem fornacis, fistularum, similibusque rerum, centum nummi ut præstarentur ei, convenerat: conductor centum nummos petebat. ita ei deberi dico, si in earum rerum refectorem eam pecuniam impendi fatidaret.

59. JAVOLENUS lib. 5. Labeonis Poster.

Marcus domum faciendam à Flacco conduxerat: deinde operis parte effecta terræ motu concussam erat ædificium. Masfurius Sabinus, si vi naturali, veluti terræ motu, hoc acciderit, Flacci esse periculum.

60. LABEO Posteriorum lib. 5. à Javoleno Epitomatorum.

Cum in plures annos domus locata est, præstare locator debet, ut non solum habitare conductor ex Kalendis illis cujusque anni, sed etiam locare habitatori, si velit, suo tempore possit. Itaque, si ea domus ex Kalendis Januariis fulta in Kalendis Junis permansisset, ita ut nec habitare quisquam, nec offendere alicui posset, nihil locatori conductorem præstaturum: adeo, ut nec cogi quidem posset, ex Kalendis Juliis refecta domo habitare, nisi si paratus fuisset locator commodam domum ei ad habitandum dare.

§. 1. Heredem coloni, quamvis colonus non est, nihilominus domino possidere existimo. §. 2. Vestimenta tua fullo perdidit: & habes unde petas, nec repetere vis: agis nihilominus ex locato cum fullone. Sed judicem æstimaturum, an possis adversus furem magis agere, & ab eo tuas res consequi, fullonis videlicet sumptibus: sed si hoc tibi impossibile esse perspexerit, tunc fullonem quidem tibi condemnabit, tuas autem actiones te ei præstare compellet.

§. 3. Lege dicta, domus facienda locata erat, ita, ut probatio, aut improbatio locatoris, aut heredis ejus esset: redemptor ex voluntate locatoris quædam in opere permutaverat. Respondi, opus quidem ex lege dicta non videri factum, sed quoniam ex voluntate locatoris permutatum esset, redemptorem absolvi debere.

§. 4. Mandavi tibi, ut excuterer, quanti villam ædificare velles: renunciaisti mihi ducentorum impensam excutere: certa mercede opus tibi locavi: postea comperi, non posse minoris trecentorum eam villam constare: data autem tibi erant centum, ex quibus cum partem impendisses, vetui te opus facere. Dixi, si opus facere perseveraveris, ex locato tecum agere, ut pecuniæ mihi reliquum restituas. §. 5. Messem, inspiciente colono, cum alienam esse non ignorares, sustulisti? Condicere tibi frumentum dominum posse, Labeo ait: & ut id faciat, colonum ex conducto cum domino acturum. §. 6. Locator horrei propositum habuit, se aurum, argentum, margaritam non recipere suo periculo: deinde cum sciret has res inferti, passus est. Proinde eum futurum tibi obligatum dixi, ac si propositum fuit, remissum [videtur.] §. 7. Servum meum mulionem conduxisti: negligentia ejus mulus tuus periit. Si ipse se locasset, ex peculio dumtaxat, & in rem versum damnus tibi præstaturum [dico:] sin autem ipse eum locassem, non ultra me tibi præstaturum, quam dolum malum & culpam meam abesse. Quod si sine definitione personæ mulionem à me conduxisti, & ego eum tibi dedissem, cujus negligentia jumentum perierit: illam quoque culpam me tibi præstaturum aio, quod eum elegissem, qui ejusmodi damno te adficeret.

§. 8. Vehiculum conduxisti, ut onus tuum portares, & secum iter faceret: id cum pontem transiret, redemptor ejus pontis portorium ab eo exigebat: Quærebatur, an etiam pro ipsa [sola] reda portorium daturus fuerit? Puto, si mulio non ignoravit ea se transaturum, cum vehiculum locaret, mulionem præstare debere.

§. 9. Rerum custodiam, quam horrearius conductoribus præstare deberet, locatorem totorum horreorum horreario præstare non debere puto: nisi [si] in locando aliter convenerit.

61. SCÆVOLA lib. 7. Digestorum.

Colonus, cum lege locationis non esset comprehensum, ut vineas poneret, nihilominus [in fundum] vineas instituit, & propter earum fructum denis amplius aureis annuis ager locari cœperat: Quæsitum est, si dominus istum colonum fundi ejectum pensionum debitarum nomine conveniat, an sumptus utiliter factos in vineis instituendis reputare possit, opposita doli mali exceptione? Respondit, vel expensas consecuturum, vel nihil amplius præstaturum.

§. 1. Navem conduxit, ut de provincia Cyrenensi Aquilejam navigaret, olei metretis tribus millibus impositis, & frumenti modis octo millibus, certa mercede: sed evenit, ut onerata navis in ipsa provincia novem mensibus retineretur, & onus impositum commissio tolleretur: Quæsitum est, an vecturas, quas convenit, à conductore secundum locationem exigere navis possit? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, posse.

62. LABEO lib. 1. Pithanon.

Sirivum, quem faciendum conduxeras, & feceras, antequam eum probares, labes corrumpit, tuum periculum est. Paulus: Imo si soli vitio id accidit, locatoris erit periculum: si operis vitio accidit, tuum erit detrimentum.

TIT. III.

DE ÆSTIMATORIA.

1. ULPIANUS lib. 32. ad Edictum.

Actio de æstimate proponitur, tollendæ dubitationis gratia. Fuit enim magis dubitatum, cum res æstimatoria vendenda datur, utrum ex vendito sit actio propter æstimationem: an ex locato, quasi rem vendendam locasse videor: an ex conducto, quasi operas conduxissem: an mandati? Melius itaque visum est, hanc actionem proponi. Quotiens enim de nomine contractus alicujus ambigeretur, conveniret tamen aliquam actionem dari, dandam æstimatoriam præscriptis verbis actionem: est enim negotium civile gestum, & quidem bona fide. Quare omnia & hic locum habent, quæ in bonæ fidei judiciis diximus. §. 1. Æstimatoria autem periculum facit ejus, qui suscepit: aut igitur ipsam rem debet incorruptam reddere, aut æstimationem, de qua convenit.

2. PAULUS lib. 30. ad Edictum.

Hæc actio utilis est, & si merces intervenit.

TIT. IV.

DE RERUM PERMUTATIONE.

1. PAULUS lib. 32. ad Edictum.

Sicut aliud est vendere, aliud emere; alius emptor, alius venditor: ita pretium aliud, aliud merx: at in permutatione discerni non potest, uter emptor, vel uter venditor sit. multumque differunt præstationes: emptor enim, nisi nummos accipientis fecerit, tenetur ex vendito: venditori sufficit ob evictionem se obligare, possessionem tradere, & purgari dolo malo. itaque, si evicta res non sit, nihil debet. in permutatione vero si utrumque pretium est, utriusque rem fieri oportet; si merx, neutrius: sed cum debeat & res, & pretium esse, non potest inveniri, quid eorum merx, & quid pretium sit; nec ratio patitur, ut una, eademque res & veneat, & pretium sit emptionis. §. 1. Unde si ea res, quam acceperim, vel derim, postea evincatur, in factum dandam actionem, responderetur.

§. 2. Item, emptio ac venditio nuda consentientium voluntate contrahitur: permutatio autem ex re tradita initium obligationi præbet. alioquin, si res nondum tradita sit, nudo consensu constitui obligationem dicemus: quod in his dumtaxat receptum est, quæ nomen suum habent; ut in emptione, venditione, conductione, mandato. §. 3. Ideoque Pedius ait, alienam rem dantem nullam contrahere permutationem. §. 4. Igitur ex altera parte traditione facta, si alter rem nolit tradere, non in hoc agemus, ut interest

nostra, illam rem accepisse, de qua convenit: sed, ut res contra nobis reddatur, conditioni locus est, quasi re non secuta.

2. IDEM lib. 5. ad Plautium.

Aristo ait, quoniam permutatio vicina esset emptioni, sanum quoque, furtis noxisque solutum, & non esse fugitivum servum, præstantum, qui ex causa daretur.

TIT. V.

DE PRÆSCRIPTIS VERBIS, ET IN FACTUM ACTIONIBUS.

1. PAPINIANUS lib. 8. Quæstionum.

Nonnunquam evenit, ut cessantibus judiciis proditis & vulgaribus actionibus, cum proprium nomen invenire non possumus, facile descendamus ad eas, quæ in factum appellantur. Sed, ne res exemplis egeat, paucis agam.

§. 1. Domino mercium in magistrum navis, si sit incertum, utrum navem conduxerit, an merces vehendas locaverit, civilem actionem in factum esse dandam, Labeo scribit.

§. 2. Item, si quis pretii explorandi gratia rem tradat, neque depositum, neque commodatum erit: sed, non exhibita fide, in factum civilis subicitur actio.

2. CELSUS lib. 8. Digestorum.

Nam, cum deficient vulgaria atque usitata actionum nomina, præscriptis verbis agendum est:

3. JULIANUS lib. 14. Digestorum.

In quam necesse est confugere, quotiens contractus existunt, quorum appellationes nullæ jure civili proditæ sunt.

4. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

Natura enim rerum conditum est, ut plura sint negotia, quam vocabula.

5. PAULUS lib. 5. Quæstionum.

Naturalis meus filius servit tibi, & tuus filius mihi; convenit inter nos, ut & tu meum manumitteres, & ego tuum; ego manumisi, tu non manumisisti: qua actione mihi teneris, quæsitum est? In hac quæstione totius ob rem dati tractatus inspicere potest: qui in his competit speciebus: Aut enim do tibi, ut des: aut do, ut facias: aut facio, ut des: aut facio, ut facias. In quibus quæritur, quæ obligatio nascatur. §. 1. Et si quidem pecuniam dem, ut rem accipiam: emptio & venditio est. sin autem rem do, ut rem accipiam: quia non placet permutationem rerum emptionem esse, dubium non est, nasci civilem obligationem: in qua actione id veniet, non ut reddas, quod acceperis, sed ut dandieris mihi, quanti interest mea, illud, de quo convenit, accipere; vel, si meum recipere velim, repetatur quod datum est, quasi ob rem datum, re non secuta. † Sed si scyphos tibi dedi, ut Stichum mihi dares, periculo meo Stichus erit: ac tu duntaxat culpam præstare debes. [Explicitus est articulus ille, do, ut des.] §. 2. At cum do, ut facias: si tale sit factum, quod locari solet, puta ut tabulam pingas, pecunia data; locatio erit, sicut superiore casu emptio; si res, non erit locatio, sed nascetur vel civilis actio in hoc, quod mea interest, vel ad repetendum conditio. † Quod si tale est factum, quod locari non possit, puta, ut servum manumittas, sive certum tempus adjectum est, intra quod manumittatur, idque, cum potuisset manumitti, vivo servo transierit, sive finitum non fuit, & tantum temporis consumptum sit, ut potuerit debueritque manumitti: condici ei potest, vel præscriptis verbis agi. Quod his, quæ diximus, convenit. † Sed si dedi tibi servum, ut servum tuum manumitteres, & manumisisti, & is, quem dedi, evictus est: si sciens dedi, de dolo in me dandam actionem Julianus scribit; si ignorans, in factum civilem. §. 3. Quod si faciam, ut des, & posteaquam feci, cessas dare: nulla erit civilis actio, & ideo de dolo dabitur. §. 4. Sed si facio, ut facias, hæc species tractatus plures recipit. † Nam si patrum sumus, ut tu à meo debitore Carthagine exigas, ego à tuo Roma; vel, ut tu in meo, ego in tuo solo ædificem, & ego ædificavi, & tu cessas: in priorem speciem mandatum quodammodo intervenisse videtur, sine quo exigere pecunia alieno nomine non potest. quamvis enim & impendia sequantur, tamen mutuum officium præstamus: & potest mandatum ex pacto etiam naturam suam excedere. † Possum enim tibi mandare, ut & custodiam mihi præstes, & non plus impendas in exigendo, quam decem. Et si eandem quantitatem impenderemus, nulla dubitatio est. Sin autem alter fecit, ut & hic mandatum intervenisse videatur, quasi refundamus invicem impensas: neque enim de re tua tibi mando. Sed tutius erit, & in infulis fabricandis,

& in debitoribus exigendis, præscriptis verbis dari actionem: quæ actio similis erit mandati actioni: quemadmodum in superioribus casibus, locationi & emptioni. §. 5. Si ergo hæc sunt, ubi de faciendo ab utroque convenit, & in proposita quæstione idem dici potest: & necessario sequitur, ut ejus fiat condemnatio, quanti interest mea, servum habere, quem manumisi. An deducendum erit, quod libertum habeo? Sed hoc non potest æstimari.

6. NERATIUS lib. 1. Responsorum.

INSulam hoc modo, ut aliam [insulam] reficeret, vendidi. Respondit, nullam esse venditionem: sed civili intentione incerti agendum [est].

7. PAPINIANUS lib. 2. Quæstionum.

SI tibi decem dederò, ut Stichum manumittas, & cessaveris: confestim agam præscriptis verbis, ut solvas, quanti mea interest: aut, si nihil interest, condicam tibi, ut decem reddas.

8. IDEM lib. 27. Quæstionum.

SI dominus servum, cum furto argueretur, quæstionis habenda causa æstimatum dedisset, neque de eo compertum fuisset, & is non redderetur: eo nomine civiliter agi posse, licet aliquo casu servum retenturus esset, qui traditum accepisset. Potest enim retinere servum, sive dominus pro eo pecuniam elegisset, sive in admisso deprehensus fuisset: tunc enim [&] datam æstimationem reddi à domino oportere. Sed quæsitum est, qua actione pecunia, si eam dominus elegisset, peti posset? Dixi, tamen, quod inter eos ageretur, verbis quoque stipulationis conclusum non fuisset, si tamen lex contractus non lateret, præscriptis verbis incerti & hic agi posse: nec videri nudum pactum intervenisse, quotiens certa lege dari probaretur.

9. IDEM lib. 11. Responsorum.

OB eam causam accepto liberatus, ut nomen Titii debitoris delegaret, si fidem contractus non impleat, incerti actione tenebitur. Itaque iudicis officio non vetus obligatio restaurabitur, sed promissa præstabitur, aut condemnatio sequetur.

10. JAVOLENUS lib. 13. Epistolarum.

PARTIS tertiæ usum fructum legavit: heredis bona ab ejus creditoribus distracta sunt: & pecuniam, quæ ex æstimatione partis tertiæ fiebat, mulier accepit fruendi causa: & per ignorantiam stipulatio prætermissa est: Quæro, an ab herede mulieris pecunia, quæ fruendi causa data est, repeti possit, & qua actione? Respondi, in factum actionem dari debere.

11. POMPONIUS lib. 39. ad Quintum Mucium.

QUIA actionum non plenus numerus esset, ideo plerumque actiones in factum desiderantur. Sed & eas actiones, quæ Legibus proditæ sunt, si Lex justa ac necessaria sit, supplet Prætor in eo, quod Legi deest. Quod facit in Lege Aquilia, reddendo actiones in factum accommodatas Legi Aquiliæ: idque utilitas ejus Legis exigit.

12. PROCULUS lib. 11. Epistolarum.

SI vir uxori suæ fundos vendidit, & in venditione comprehensum est, convenisse inter eos, si ea nupta ei esse desisset, ut eos fundos, si ipse vellet, eodem pretio mulier transcriberet viro: in factum existimo iudicium esse reddendum, idque & in aliis personis observandum.

13. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

SI tibi rem vendendam certo pretio dedissem, ut, quo pluris vendidisset, tibi haberes, placet, neque mandati, neque pro socio esse actionem: sed in factum, quasi alio negotio gesto: quia & mandata gratuita esse debent; & societas non videtur contracta in eo, qui te non admisit socium distractionis, sed sibi certum pretium excepit. §. 1. Julianus [lib. 11. Digestorum] scribit: Si tibi area meæ dominium dederò, ut, insula edificata, partem mihi reddas: neque emptionem esse, quia pretii loco partem rei meæ recipio; neque mandatum, quia non est gratuitum; neque societatem, quia nemo societatem contrahendo rei suæ dominus esse desinit. † Sed si puerum docendum, vel pecus pascendum tibi dederò, vel puerum nutriendum, ita ut, si post certos annos venisset, pretium inter nos communicaretur, abhorere hæc ab area; eo quod hic dominus esse non desinit, qui prius fuit: competit igitur pro socio actio. † Sed si forte puerum domini tui fecerò, idem se, quod in area, dicturum: quia dominium desinit ad primum dominum pertinere. Quid ergo est? in factum putat actionem Julianus dandam, [id est, præscriptis verbis]. Ergo si quis area dominium non transfulerit, sed passus sit te sic edificare, ut communicaretur vel ipsa, vel pretium, erit societas. Idemque, & si partis area dominium transfulerit, partis non, & eadem lege edificare passus sit.

14. IDEM lib. 41. ad Sabinum.

QUI servandarum mercium [suarum] causa alienas merces in mare projecit, nulla tenetur actione. [Sed] si sine causa id fecisset, in factum; si dolo, de dolo [tenetur]. §. 1. Sed & si servum quis alienum spoliaverit, isque frigore mortuus sit, de vestimentis quidem furti agi poterit, de servo vero in factum [agendum], criminali poena adversus eum servata. §. 2. Sed & si calicem argenteum quis alienum in profundum abjecerit, damni dandi causa, non lucri faciendi, Pomponius lib. 17. ad Sabinum scripsit, neque furti, neque damni injuriæ actionem esse: in factum tamen agendum. §. 3. Si glans ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immisso pecore depascam, Aristo scribit, non sibi occurrere legitimam actionem, qua experiri possim: nam neque ex Lege duodecim Tabularum de passu pecoris, quia non in tuo pascitur; neque de pauperie, neque de damni injuria agi posse: in factum itaque erit agendum.

15. IDEM lib. 42. ad Sabinum.

SOlent, qui noverunt servos fugitivos alicubi celari, indicare eos dominis, ubi celentur: quæ res non facit eos fures. Solent etiam mercedem hujus rei accipere, & sic indicare: nec videtur illicitum esse hoc, quod datur. Quare qui accepit, quia ob causam accepit, nec improbam causam: non timet conditionem. Quod si solum quidem nihil est, sed pactio intercessit ob [inducium], hoc est, ut si indicasset, apprehensusque esset fugitivus, certum aliquid daretur, videamus, an possit agere? Et quidem conventio ista non est nuda, ut quis dicat, ex pacto actionem non oriri, sed habet in se negotium aliquod: ergo civilis actio oriri potest, id est, præscriptis verbis: nisi si quis & in hac specie de dolo actionem competere dicat, ubi dolus aliquis arguatur.

16. POMPONIUS lib. 22. ad Sabinum.

PERmisisti mihi cretam eximere de agro tuo, ita ut eum locum, unde exemissem, replem: exemi, nec repleo: Quæsitum est, quam habeas actionem? Sed certum est, civilem actionem incerti competere. Si autem vendidisti cretam, ex vendito ages. Quod si post exemptionem cretæ replevero, nec patiaris me cretam tollere, tum agam ad exhibendum: quia mea facta est, cum voluntate tua exempta sit. §. 1. Permisisti mihi, ut sererem in fundo tuo & fructus tollerem: sevi, nec pateris me fructus tollere: nullam juris civilis actionem esse, Aristo ait: an in factum dari debeat, deliberari posse: sed erit de dolo.

17. ULPIANUS lib. 28. ad Edictum.

SI gratuitam tibi habitationem dederò, an commodati agere possum? & Vivianus ait, posse. Sed est tutius, præscriptis verbis agere. §. 1. Si margarita tibi æstimata dederò, ut aut eadem mihi adferres, aut pretium eorum: deinde hæc perierint ante venditionem: cujus periculum sit? Et ait Labeo, quod & Pomponius scripsit, si quidem ego te venditor rogavi, meum esse periculum: si tu me, tuum: si neuter, nostrum: sed duntaxat consensimus, teneri te habentem, ut dolum & culpam mihi præstes. Actio autem ex hac causa utique erit præscriptis verbis.

§. 2. Papinianus lib. 8. Quæstionum scripsit: Si rem tibi inspiciendam dedi, & dicas te perdidisse, ita demum mihi præscriptis verbis actio competit, si ignorem, ubi sit: nam si mihi liqueat, apud te esse, furti agere possum, vel condicere, vel ad exhibendum agere. Secundum hæc, si cui inspiciendum dedi, sive ipsius causa, sive utriusque, & dolum & culpam mihi præstandam esse dico, propter utilitatem, periculum non. si vero mei duntaxat causa datum est, dolum solum: quia prope depositum hoc accedit.

§. 3. Si cum unum bovem haberem, & vicinus unum, placuerit inter nos, ut per denos dies ego ei, & ille mihi bovem commodarem, ut opus faceret, & apud alterum bos periit: commodati non competit actio, quia non fuit gratuitum cominodatum; verum præscriptis verbis agendum est.

§. 4. Si, cum mihi vestimenta venderes, rogavero, ut ea apud me relinquant, ut peritioribus ostenderem; mox hæc perierint vi ignis, aut alia majore: periculum me minime præstaturum. Ex quo apparet, utique custodiam ad me pertinere.

§. 5. Si quis sponsionis causa annulos acceperit, nec reddit victori, præscriptis verbis actio in eum competit. Nec enim recipienda est Sabini opinio, qui condici & furti agi ex hac causa putat. Quemadmodum enim rei nomine, cujus neque possessionem, neque dominium victor habuit, ager furti? Plane, si inhonesta causa sponsionis fuit, sui annuli duntaxat repetitio erit.

18. IDEM

18. IDEM lib. 30. ad Edictum.

SI apud te pecuniam deposuerim, ut dares Titio, si fugitivum meum reduxisset, nec dederis, quia non reduxit: si pecuniam mihi non reddas, melius est, præscriptis verbis agere. Non enim ambo pecuniam, ego & fugitivarius deposuimus, ut quasi apud sequestrem sit depositum.

19. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Rogasti me, ut tibi nummos mutuos darem; ego, cum non haberem, dedi tibi rem vendendam, ut pretio utereris: si non vendidisti, aut vendidisti quidem, pecuniam autem non accepisti mutuam, tutius est, ita agere, ut Labeo ait, præscriptis verbis; quasi negotio quodam inter nos gesto proprii contractus. §. 1. Si prædium pro te obligavero: deinde placuerit inter nos, ut mihi fideiussorem præstares; nec facias: melius esse dico, præscriptis verbis agi, nisi merces intervenit. nam si intervenit, ex locato esse actionem.

20. IDEM lib. 32. ad Edictum.

A pud Labeonem quaeritur: Si tibi equos venales experiendos dederis, ut, si in triduo displicuissent, redderes, tuque defultor in his cucurris & viceris, deinde emere nolueris, an sit adversus te ex vendito actio? Et puto verius esse, præscriptis verbis agendum: nam inter nos hoc actum, ut experimentum gratuitum acciperes, non ut etiam certares. §. 1. Item, apud Melam quaeritur: Si mulas tibi dederis, ut experiaris, & si placuissent, emeris; si displicuissent, ut in dies singulos aliquid præstares: deinde mulæ à grassatoribus fuerint ablatae intra dies experimenti: quid esset præstandum, utrum pretium, & merces, an merces tantum? Et ait Melas, interesse, utrum emptio jam erat contracta, an futura: ut, si facta, pretium petatur; si futura, merces petatur. Sed non exprimit de actionibus. Puto autem, si quidem perfecta fuit emptio, competere ex vendito actionem: si vero nondum perfecta esset, actionem talem, qualem adversus defultorem dari. §. 2. Si, cum emere argentum velles, vascularius ad te detulerit & reliquerit, & cum displicuisset tibi, servo tuo referendum dedisti, & sine dolo malo, & culpa tua perierit, vascularii esse detrimentum: quia ejus quoque causa sit missum. Certe culpam eorum, quibus custodiendum perferendumve dederis, præstare te oportere, Labeo ait: & puto, præscriptis verbis actionem in hoc competere.

21. IDEM lib. 2. Disputationum.

Quotiens deficit actio vel exceptio, utilis actio vel exceptio est.

22. GAJUS lib. 10. ad Edictum provinciale.

SI tibi poliendâ faciendave vestimenta dederim, si quidem gratis hanc operam te suscipiente, mandati est obligatio: si vero mercede data, aut constituta, locationis conductionisque negotium geritur. Quod si neque gratis hanc operam susceperis, neque protin-

us aut data, aut constituta sit merces, sed eo animo negotium gestum fuerit, ut postea tantum mercedis nomine daretur, quantum inter nos statutum sit: placet, quasi de novo negotio, in factum dandum esse iudicium, id est, præscriptis verbis.

23. ALFENUS lib. 3. Digest. à Paulo epist.

Duo secundum Tiberim cum ambularent, alter eorum ei, qui secum ambulabat, rogatus anulum ostendit, ut respiceret; illi excidit annulus, & in Tiberim devolutus est: Respondit, posse agi cum eo in factum actione.

24. AFRICANUS lib. 8. Quaestionum.

Titius Sempronio triginta dedit, pactique sunt, ut ex reditu ejus pecuniæ tributum, quod Titius pendere deberet, Sempronius præstaret, computatis usuris semisibus: quantoque minus tributorum nomine præstitum foret, quam earum usurarum quantitas esset, ut id Titio restitueret: quod amplius præstitum esset, id ex sorte decederet: aut, si & sortem & usuras summam tributorum excessisset, id, quod amplius esset, Titius Sempronio præstaret: neque de ea re ulla stipulatio interposita est. Titius consulebat, id, quod amplius ex usuris Sempronius redegisset, quam tributorum nomine præstitisset, qua actione ab eo consequi possit? Respondit, * pecuniæ quidem creditæ usuras, nisi in stipulationem deductas, non deberi. Verum in proposito videndum, ne non tam foenerata pecunia intelligi debeat, quam quasi mandatum inter eos contractum; nisi, quod ultra semissem consecuturus esset. sed ne ipsius quidem sortis petitionem pecuniæ creditæ fuisse; quando, si Sempronius eam pecuniam sine dolo malo vel amisisset, vel vacuum habuisset, dicendum, nihil eum eo nomine præstare debuisse. Quare tutius esse, præscriptis verbis in factum actionem dari: præsertim cum illud quoque convenisset, ut, quod amplius præstitum esset, quam ex usuris redigeretur, sorti decederet; quod ipsum jus & causam pecuniæ creditæ excedat.

25. MARCIANUS lib. 3. Regularum.

SI operas fabriles quis servi vice mutua dedisset, ut totidem reciperet, posse cum præscriptis verbis agere: sicuti si penulas dedisset, ut tunicas acciperet. Nec esse hoc contrarium, quod si per errorem operæ indebitæ data sunt, ipsæ repeti non possunt. nam aliud dādo, ut aliud reddatur, obligari jure gentium possumus: quod autem indebitum datur, aut ipsum repeti debet, aut tantundem ex eodem genere: quorum neutro modo operæ repeti possunt.

26. POMPONIUS lib. 21. ad Sabinum.

SI tibi scyphos dedi, ut eosdem mihi redderes, commodati actio est: si, ut pondus argenti redderes, quantum in illis esset, tantidem ponderis petitio est per actionem præscriptis verbis; tam boni tamen argenti, quam illi scyphi fuerunt: sed si, ut vel hos scyphos, vel [ut] ejusdem ponderis argentum dares, convenit: [idem] dicendum est.

DIGESTORUM

SEU

PANDECTARUM

PARS QUARTA.

LIBER VIGESIMUS.

TIT. I.

DE PIGNORIBUS ET HYPOTHECIS: [ET] qualiter ea contrahantur: & de pactis eorum.

I. PAPINIANUS lib. 11. Responsorum.

Conventio generalis in pignore dando bonorum vel postea quaestorum recepta est: in speciem autem alienæ rei collata conventionem, si non fait ei, qui pignus dabat, debita: postea debitori dominio quaesito, difficilius creditori, qui non ignoravit alienum, utilis actio dabitur; sed facilius erit possidenti retentio.

§. 1. Servo pignori dato, peculium ejus creditor, citra conventionem specialiter super eo conceptam, frustra distrahit: nec interest, quando servus domino peculium adquisierat. §. 2. Cum prædium pignori daretur, nominatim, ut fructus quoque pignori essent, convenit: eos consumptos bona fide emptor utili Serviana resti-

tuere non cogetur: pignoris etenim causam nec usucapione perimi placuit, quoniam quaestio pignoris ab intentione domini separatur. Quod in fructibus dissimile est, qui nunquam debitoris fuerunt.

§. 3. Pacto placuit, ut, ad diem usuris non solutis, fructus hypothecarum usuris compensarentur fini legitima usura: quamvis exordio minores in stipulatum venerint, non esse tamen irritam conventionem placuit: cum, ad diem minore fœnore non soluto, legitimæ majores usuræ stipulanti recte promitti potuerunt. §. 4. Cum prædium uxor viro donasset, idque prædium vir pignori dedisset, post divortium mulier possessionem prædii sui recuperavit: & idem prædium ob debitum viri pignori dedit: in ea duntaxat pecunia recte pignus à muliere contractum apparuit, quam offerre viro debuit, meliore prædium facto: scilicet, si majores sumptus, quam fructus, fuissent, quos vir ex prædio percepit. etenim in ea quantitate proprium mulier negotium gessisse, non alienum suscepisse videtur.

2. IDEM